

Wybrane utwory

HORACY

Wybrane utwory

TŁUM. ADAM ASNYK, MARCELI MOTTY, PAWEŁ KOZIOŁ, HENRYK SIENKIEWICZ, LUCJAN RYDEL, JAN KOCHANOWSKI, LUCJAN SIEMIEŃSKI, JÓZEF BIRKENMAJER, WŁADYSŁAW TARNOWSKI, JULIAN KORSKAK, KONSTANTY GÓRSKI, CYPRIAN KAMIL NORWID

Ars poetica¹

LIST DO PIZONÓW

Gdyby nam malarz² chciał ludzką głowę na końskim osadzić karku³ i upstrzyć⁴ różnymi piórami⁵, tak zewsząd zebrane członki⁶ spajając⁷, ażeby śliczna u góry niewiasta szpetnie u dołu się czarnym ryby ogonem kończyła, czyż moglibyście, ten obraz widząc, od śmiechu się wstrzymać? Wierzcie, Pizony⁸! Do tego nader podobnym obrazu będzie to dzieło, którego będą się marne pomysły, jak sny chorych, tak tworzyć, żadna iż postać mieć własnej głowy ni nogi nie będzie. Wszakże poeta i malarz równe od wieków miał prawo puszczać się zgoła na wszystko⁹; wiem i przyznając tę wolność¹⁰, chciałbym z niej także korzystać, lecz nie w tym stopniu, by łączyć skromne ze srogim¹¹, by spajać

Poezja, Malarstwo

¹*ars poetica* (łac.) — sztuka poetycka; dzieło opisujące najlepszy zdaniem autora sposób tworzenia literatury. Zachowały się tylko dwa takie starożytne utwory: *Poetyka* Arystotelesa oraz właśnie *List do Pizonów*, który rozpoczął wielowiekową modę na pisanie takich utworów wierszem. Warto pamiętać, iż zawarte w tytule słowo *ars* oznaczało nie tylko „sztukę”, lecz również „zręczność, umiejętność”. W przeciwieństwie do dzieła Arystotelesa, *List do Pizonów* nie jest jednak systematycznym wykładem poetyki, lecz zbiorem przemyśleń wybitnego praktyka, niepozabawionym elementami satyrycznymi. [przypis edytorski]

²*malarz* — porównanie poezji do malarstwa, to jest do sztuki przedstawiającej, jest charakterystycznym pomysłem Horacego. [przypis edytorski]

³*ludzką głowę na końskim osadzić karku* — w starożytnych pismach z dziedziny teorii poezji przykłady fantastycznych zwierząt, złożonych z elementów stworzeń istniejących, były stosowane przy omawianiu pojęcia wyobraźni. [przypis edytorski]

⁴*upstrzyć* — tu: ozdobić. [przypis edytorski]

⁵*pióra* — dziś popr. forma N. lm: piórami. [przypis edytorski]

⁶*członki* — kończyny, tu: części ciała. [przypis edytorski]

⁷*spajać* — łączyć. [przypis edytorski]

⁸*Pizonowie* — wpływowa rodzina rzymska, gałąź rodu kalpurnijskiego (łac. *gens Calpurnia*). Jej członkowie często byli wybierani na urząd konsula i mieli znaczący udział w kształtowaniu rzymskiej legislacji. Adresatami listu byli prawdopodobnie Lucjusz Calpurniusz Pizon, który sprawował urząd konsula w roku 15 n.e., oraz jego dwaj synowie. [przypis edytorski]

⁹*puszczać się zgoła na wszystko* — sens: podejmować się przedstawienia dowolnego tematu. [przypis edytorski]

¹⁰*wolność* — w starożytnej teorii poetyki i retoryki istniało pojęcie *licencji*. Oznaczało ono prawo artysty do przekraczania norm, przede wszystkim dotyczących poprawności językowej, rządzących zwykłymi (nieukształtowanymi artystycznie) wypowiedziami. [przypis edytorski]

¹¹*lecz nie w tym stopniu, by łączyć skromne ze srogim* — tu po raz pierwszy w tekście pojawia się koncepcja stosowności (łac. *decorum*). Wymaga ona od twórcy wypowiedzi w stylu dostosowanym do tematu, a w szerszym sensie również unikania zestawień niepasujących do siebie motywów. [przypis edytorski]

ptaki z węzami pospołem, albo z tygrysem jagniątko.
 Nieraz w poważnych, na wielkość zakrawających utworach
 szmat purpurowy¹² zobaczysz jeden i drugi przyszyty,
 aby z daleka już świecił; otóż ci gaik lub ołtarz
 Diany¹³ opiszą, lub kręty strumień po miłych spieszący
 niwach¹⁴, lub Renu szerokie nurty i tęczę deszczową;...
 ślicznie!... lecz wcale nie w swoim miejscu!... A może potrafisz
 cyprys przedstawić?... I na cóż, jeśli malujesz biedaka,
 co z rozbitego okrętu goły wypłynął!... Amforę¹⁵
 zaczął¹⁶, a czemu, z bieżącym kołem¹⁷, podnosi się garnek?
 Wreszcie we wszystkim przynajmniej jedność, prostota niech będzie.
 Zwodzą nas, wieszczów¹⁸ najczęściej (ojcze i ojca takiego
 godni synowie¹⁹) pozory prawdy. Ot, ciemnym²⁰ się staję,
 chcąc być zwięzłym²¹; szukając lekkiej²² oglady²³, wnet tracę
 siły i zapal; nadętym będzie, kto szczytnym²⁴ być pragnął,
 nazbyt ostrożny po ziemi pełza, lękając się burzy,
 a kto rozrzutnie w swym dziele rozmaitością szafuje²⁵,
 ten tam w lesie delfina, w morzu odyńca²⁶ dorobi.
 Błędu się strzegąc, wpadamy w wadę²⁷, gdy nie ma poczucia
 sztuki. W bliskości Emila szkoły²⁸ jest rzeźbiarz, jedyny
 do wyrabiania paznokci z spiżu i włosów cieniutkich,
 lecz mu się żaden nie uda posąg; całości utworzyć
 bowiem nie umie. Ot, takim, gdybym miał zamiar coś zrobić,
 być nie chciałbym, jak nie chcę nosa krzywego, chociażby
 czarne me oczy i czarne włosy uwagę zwracały...
 Wy, pisarze, obierzcie przedmiot²⁹, któremu sprostają
 siły wasze; co barki dźwigną, a czego nie mogą,
 pilnie rozważcie! Kto przedmiot obrał do sił swych stosowny,
 tego wymowa i jasny rzeczy porządek nie zdradzą³⁰;
 to też zaiste zaletą będzie i wdziękiem porządku,
 żeby już teraz powiedział wszystko, co teraz ma mówić³¹,

Sztuka, Piękno

¹²*szmat purpurowy* — przen.: nazbyt ozdobny fragment, niepasujący do nastroju i wymowy całości. W jęz. ang. funkcjonują nawet pochodzące od tego sformułowania idiomatyczne wyrażenia *purple patch* oraz *purple prose*. [przypis edytorski]

¹³*Diana* (mit. rzym.) — bogini łowów, przyrody, płodności i księżycy, córka Jowisza i Latony. [przypis edytorski]

¹⁴*niwa* — pole. [przypis edytorski]

¹⁵*amfora* — starożytne gliniane naczynie, zazwyczaj wysokie i smukłe, służące do przechowywania wina lub oliwy. [przypis edytorski]

¹⁶*amforę zaczął* — konstrukcja z ruchomą końcówką czasownika; inaczej: zacząłeś amforę. [przypis edytorski]

¹⁷*z bieżącym kołem* — sens: w miarę kolejnych obrotów koła garncarskiego. [przypis edytorski]

¹⁸*wieszcz* — w tym tekście konsekwentnie: poeta. [przypis edytorski]

¹⁹*ojcze i ojca takiego godni synowie* — chodzi o adresatów listu; byli nimi prawdopodobnie Lucjusz Pizon, który sprawował urząd konsula w roku 15 n.e., oraz jego dwaj synowie. [przypis edytorski]

²⁰*ciemny* — tu: niezrozumiały. [przypis edytorski]

²¹*zwięzły* — w starożytnej poetyce cenioną wartością była oszczędność słów (zwięzłość, łac. *brevitas*). [przypis edytorski]

²²*lekki* — tu: niesprawiający wrażenia wysiłonego, tj. pisanego z trudem; por.: lekkie pióro. [przypis edytorski]

²³*oglada* — tu: wyrafinowanie. [przypis edytorski]

²⁴*szczytny* — wzniosły. [przypis edytorski]

²⁵*szafować* — tu: używać czegoś lub rozdawać coś w dużych (nadmiernych) ilościach. [przypis edytorski]

²⁶*odyniec* — samiec dzika. [przypis edytorski]

²⁷*błędu się strzegąc, wpadamy w wadę* — kolejne odwołanie do idei *licencji* (dozwolonego artyście wykroczenia przeciw regułom językowym). Błąd jest tu określeniem dotyczącym poprawności językowej, wada natomiast dotyczy jakości artystycznej. [przypis edytorski]

²⁸*w bliskości Emila szkoły* — prawdop. odniesienie do szkoły gladiatorów Emiliusa Lepidusa. [przypis edytorski]

²⁹*przedmiot* — temat. [przypis edytorski]

³⁰*zdradzić* — tu: opuścić. [przypis edytorski]

³¹*żeby już teraz powiedział wszystko, co teraz ma mówić* — Horacy przedstawia się tu jako zwolennik zasady rozpoczynania dzieła *in medias res*, to jest w środku tematu, bez zbędnych wstępów. [przypis edytorski]

wiele zaś rzeczy na później schował, a teraz opuścił,
w jednym się kochał, a drugim gardził poeta, co wiersze
swe zapowiada. Ostrożnie, przy tym subtelnie, twe słowa
łącząc, potrafisz wybornie nieraz przemówić, gdy zręcznym
już przestarzałe wyrazy związkami odświeżysz. Gdyć przyjdzie,
może potrafisz wyrazy starym Cetegom³² nieznanie
stworzyć, a czyniąc to skromnie, wszelką w tym wolność uzyskasz.
Znajdą przyjęcie wyrazy nowe i świeżo ukute³³,
jeśli w niewielkiej ilości z greckich je źródeł dobędziesz.
Czemuż co Stacjusz³⁴ i Plautus³⁵ czynić mógł, teraz by w wierszach
Wirgil³⁶ i Warius³⁷ nie mogli? Jeśli choć trochę bym zyskać
zdołał, to czemu zazdroszczą wszyscy, a Kato³⁸ i Ennius³⁹
mogli, bogacąc ojczysty język, nadawać przedmiotom
nowe nazwiska⁴⁰. I było wolno i będzie przec⁴¹ zawsze
naznaczone dzisiejszym piętnem wyrazy nam tworzyć.
Jako przy schyłku gdy roku liście zmieniają się w lasach,
stare spadają, tak giną rody wiekowych wyrazów,
świeżo powstałe, jak młodzież, kwitną i pełne są siły.
My i wszystko, co nasze, śmierci ulegniemy... czy Neptun
w łód wpuszczony⁴² (królewskie dzieło!) od wiatrów północnych
chroni okręty, czy bagno⁴³ z dawna nieplodne⁴⁴ już słucha
wioseł i żywi sąsiednie miasta, i ciężki pług dźwiga,
czy tam potoki musiały zmienić bieg zgubny dla żniwa,
gdy im wskazano kierunek lepszy, te dzieła zagina;
czyżby więc słowa pozostać miały w zaszczytach i łaskach
wiecznie? Odrodzi się mnóstwo tych, co zginęły, a zginą
te, co teraz w poszanie⁴⁵, jeśli tak zechce ów zwyczaj⁴⁶,
który rozstrzyga i sądzi, prawa nadając językom...
Czyny i królów i wodzów, przy tym i wojny żalobne⁴⁷
w jakich to rytmach opiewać można, pokazał nam Homer.
Skargi ujęto najpierwej w wiersze nierówno spojone⁴⁸,
potem miłosne pragnienia, które do celu dobiegły,

Przemijanie, Słowo

³²Cetegowie — rzymska rodzina patrycjuszowska, znana z przywiązania do tradycji. Wyrażała je m.in. rezygnacją z noszenia togi na rzecz starszej wersji rzymskiego stroju arystokratycznego. W szerszym znaczeniu: dawni (z perspektywy Horacego) Rzymianie. [przypis edytorski]

³³świeżo ukute — być może nawiązanie do praktyki przetapiania starych monet na nowe. [przypis edytorski]

³⁴Cecyliusz Stacjusz (ok. 230–ok. 168 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, adaptator komedii greckich (m.in. Menandra), wyzwolennic. [przypis edytorski]

³⁵Plautus, właśc. *Titus Maccius Plautus* (ok. 250–ok. 184 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, piszący łaciną zbliżoną do potocznej, a fabułę często wzorujący na komedii greckiej (attyckiej). [przypis edytorski]

³⁶Wirgil a. *Wergiliusz*, właśc. *Publiusz Wergiliusz Maro* (70–19 p.n.e.) — poeta rzymski z czasów Augusta, autor *Eneidy*, uznawanej za narodowy epos rzymski, *Bukolik* (sielanek) oraz poematu dydaktycznego o rolnictwie, zatytułowanego *Georgiki*. Przysłużył się Horacemu, przedstawiając go Mecenasowi. [przypis edytorski]

³⁷Warius, właśc. *Lucjusz Warius Rufus* (ok. 74–14 p.n.e.) — poeta rzymski, autor tragedii *Thyestes* i poematu epickiego *De morte* (O śmierci). Przyjaciel Wergiliusza, po jego śmierci zajął się przygotowaniem do druku *Eneidy* (wraz z innym poetą o nazwisku Plotius Tucca). [przypis edytorski]

³⁸Kato, właśc. *Marek Porcjusz Kato*, zwany *Starszym* lub *Cenzorem* (234–149 p.n.e.) — polityk, mówca i prozaik rzymski, autor m.in. niezachowanego dzieła encyklopedycznego *Praecepti ad filium* (Wskazówki dla syna) oraz traktatu *De agri cultura* (O uprawie roli). Jako polityk wstąpił się kończeniem wypowiedzi na dowolny temat sloganem „poza tym uważam, że Kartaginę należy zniszczyć”. [przypis edytorski]

³⁹Ennius, właśc. *Kwintus Ennius* (239–169 p.n.e.) — poeta i tragik, uważany za ojca poezji rzymskiej. Autor niezachowanego poematu historycznego *Annales*. [przypis edytorski]

⁴⁰nazwisko — tu: nazwa. [przypis edytorski]

⁴¹przec⁴¹ (daw.) — skrócona forma od „przecież”. [przypis edytorski]

⁴²Neptun w łód wpuszczony — mowa o sztucznie zbudowanym porcie. [przypis edytorski]

⁴³bagno — cesarz Augustus podjął próbę osuszenia bagien w Lacjum. [przypis edytorski]

⁴⁴nieplodny — tu: nieprzynoszący plonów. [przypis edytorski]

⁴⁵w poszanie — w poszanowaniu. [przypis edytorski]

⁴⁶zwyczaj — łac. *usus*, od czego pochodzi dzisiejsze „uzus”. [przypis edytorski]

⁴⁷żalobny — tu: przynoszący śmierć i smutek. [przypis edytorski]

⁴⁸wiersze nierówno spojone — o wersach nierównej długości, to jest w dystychu elegijnym, złożonym z heksametru i pentametru. [przypis edytorski]

kto zaś tam pierwszy w świat puścił skromną elegię, to sprzeczką
w świecie uczonym i żaden wyrok dotychczas nie zapadł.
W szale⁴⁹ Archiloch⁵⁰ właściwym sobie uzbroił się jambem⁵¹;
sztuka komiczna z poważną wzięła tragedią tę miarę
odpowiednią rozmowie, wrzaski ludowe mogącą
przemóc⁵², stworzoną, by jasno osób działanie przedstawić...
Fletniom pozwala Muza bogów i boskich potomków,
i zapasników zwycięstwa, konia, co w walce był pierwszy,
troski młodzieńców opiewać oraz swobodę przy winie...
Na cóż mnie zowią poetą, jeśli nie zdołam, nie umiem
naznaczonej zachować dziełom odmiany i barwy?
Czemu, niż⁵³ uczyć się, wołę z wstydu głupiego nic nie znać?...
Przedmiot⁵⁴ komiczny się nie da w wierszach tragicznych przedstawić,
również Tyesta⁵⁵ oburza się uczta, wierszem gdy godnym gawędki,
niemal komedii, ktoś zacznie ją opowiadać na scenie.
Niech przyzwoicie wybrana każda rzecz w miejscu swym będzie!
Wszak i komedia czasami głosem poważnym przemawia
i namiętnymi wyrazy sierdzi się⁵⁶ Chremes⁵⁷ zgniewany,
często też w mowie potocznej Telef⁵⁸ i Peleus⁵⁹ się skarżą
w naszych tragediach, gdy nędzny jeden i drugi wygnaniec
słowa nadęte porzucą oraz łokciowe⁶⁰ wyrazy,
jeśli skargami swoimi serca słuchaczy chce wzruszyć.
Nie dość, iż piękność odznacza dzieła poety, gdyż miłym
jeszcze być musi i serca wodzić słuchaczy, gdzie zechce.
Jak ze śmiejącym się śmieją ludzie, tak płaczą z płaczącym;
jeśli chcesz jednak, bym płakał, musisz twą boleść objawić,
wtedy dopiero mnie dotkną twoje nieszczęścia, Telefie
albo Peleusie! A jeśli powiesz niezręcznie, co prawić
wiesz ci rozkazał, to usnę albo się śmieję... Strapionym
smutne przystoją wyrazy, groźby zaś szumne zgniewanym,
żarty przystoją wesołym, słowa poważne surowym,
naprzód nam bowiem natura duszę do wszelkiej sposobi
losu naszego postaci, bawi lub pędzi do gniewu,
ciężkim lub smutkiem⁶¹ nas dręcząc, prawie do ziemi przygniata,
za pośrednictwem języka wreszcie uczucia wyjawia.
Gdy z stanowiskiem mówiących słowa ich będą niezgodne,
to i piechota, i jazda rzymska wybuchnie wnet śmiechem.
Przecież różnica nie mała, bóg czy bohater rozprawia,
czy dojrzały już starzec, młodzik lub w wiosny gorączce,

Poeta, Sztuka

Sztuka, Piękno

Słowo, Sztuka

⁴⁹w szale — w oryginale *rabies*, czyli wścieklizna. [przypis edytorski]

⁵⁰Archiloch (VII w. p.n.e.) — grecki poeta, znany ze złośliwych wierszy pisanych rytmem jambicznym. Według legendy miały one doprowadzić do samobójstwa człowieka, który odmówił mu ręki swojej córki. [przypis edytorski]

⁵¹jamb — dwusylabowa stopa rytmiczna, w grece i łacinie złożona z sylaby krótkiej, a potem długiej (w wierszach polskich odpowiednikiem sylaby długiej jest sylaba akcentowana, zaś krótkiej nieakcentowana). [przypis edytorski]

⁵²przemóc (daw.) — pokonać. [przypis edytorski]

⁵³niż a. niżli — zamiast. [przypis edytorski]

⁵⁴przedmiot — temat. [przypis edytorski]

⁵⁵Tyestes (mit. gr.) — król Myken, podstępnie nakloniony do zjedzenia potrawki z ciał swoich dzieci. [przypis edytorski]

⁵⁶sierdzić się — złościć się. [przypis edytorski]

⁵⁷Chremes — postać starca z komedii Terencjusza. [przypis edytorski]

⁵⁸Telef (mit. gr.) — syn Heraklesa i Auge, według mitu popełnił samobójstwo, rzucając się ze skały Gibraltaru po tym, jak zginęła Helena wraz z jego nienarodzonym dzieckiem. [przypis edytorski]

⁵⁹Peleus (mit. gr.) — król Ftyi, ojciec Achillesa. W trakcie gry w kości zabił swojego przyrodniego brata, po czym musiał uciec z rodzinnej Eginy. [przypis edytorski]

⁶⁰łokciowy — tu: długi. [przypis edytorski]

⁶¹ciężkim lub smutkiem nas dręcząc — szyk przestawny; inaczej: lub ciężkim smutkiem nas dręcząc. [przypis edytorski]

czy pracowita mameczka, czyli⁶² też pani dostojna,
taki, co półko uprawia, albo wędrowny sprzedawca,
czyli⁶³ w Asyrii, czy w Kolchis, w Tebach, czy w Argos zrodzony.
W tym lub podania się trzymaj, lub też stosownie wymyślaj!
Jeśli przypadkiem słynnego znowu przedstawiasz Achilla⁶⁴,
dzielny niech będzie, gniewliwym, nieubłaganym, porywczym,
twierdząc, iż nie ma dlań prawa, wszystko iż broni podlega;
dziką i srogą Medea⁶⁵ będzie, a Ino⁶⁶ płacziwą,
zdradnym Iksjon⁶⁷, Orestes⁶⁸ smutnym, wylęklą zaś Io⁶⁹!...
Coś nowego jeżeli scenie powierzasz i śmiałość
nową osobę wymyślić, taką niech będzie do końca,
jaką wystąpi z początku, zgodną ze sobą we wszystkim.
Wspólne nam wszystkim pojęcia trudno wyrażać odrębnie,
lepiej więc, że nam tragedię z pieśni iliackich⁷⁰ utworzysz,
niżbyś miał pierwszy wprowadzić przedmiot nieznaną, nietkniętą.
Własność, choć wspólna, wyłącznie swoją się stanie, gdy w kołach
zbyt pospolitych, otwartych wszystkim, nie będziesz się kręcił,
ani, zbyt wiernie tłumacząc, słowa oddawał dosłownie
gdy, naśladując, nie wpadniesz w obręb tak ciasny, iż z niego
wstyd by ci albo plan dzieła nie dał już nogi wyciągnąć.
Ty zaś nie zaczynaj, jak zaczął kiedyś ów pisarz cykliczny:
«Losy Priama opiewać będę i wojnę przesławną!»
Tak rozdziawionej cóż gęby potem godnego nam powie?
Wszakże ta góra w porodzie myszkę maleńką ulęże⁷¹.
Ileż to lepiej rozpoczął ten, co dorzecznym jest zawsze:
«Męża opiewaj mi, Muzo, który po Troi zdobyciu
błądząc, niemało narodów widział zwyczaj i grody⁷²».
Ten z błyskawicy nam dymu nie chce pokazać, lecz z dymu
światło⁷³, by potem uroku pełne przedstawić nam cuda,
Antifata⁷⁴ i Scyllę⁷⁵, razem z Cyklopem⁷⁶ Charybdę⁷⁷.
Zgonem Melagra⁷⁸ nie zacznie przecież powrotu Diomeda⁷⁹,

Pycha

Literat

⁶²czyli — czy z partykułą pytajną „li”. [przypis edytorski]

⁶³czyli — daw. konstrukcja z partykułą wzmacniającą -li; znaczenie: czy też, czy może. [przypis edytorski]

⁶⁴Achilles (mit.gr.) — bohater *Iliady* Homera, syn Peleusa i morskiej bogini Tetydy, która wykąpała syna w Styksie, aby uczynić go nieśmiertelnym; zginął pod Troją trafiony strzałą Parysa w pięcie, której cudowna woda nie obmyła, gdyż matka podczas kąpieli zakryła ją dłonią, trzymając syna na ręku. [przypis edytorski]

⁶⁵Medea (mit. gr.) — mściwa i okrutna czarodziejka, żona Jazona; porzucona przez niego na rzecz Kreuzy, zabiła dzieci swoje i Jazona. [przypis edytorski]

⁶⁶Ino (mit. gr.) — córka Kadmosa i Harmonii, na skutek zesłanego na nią przez Herę szału zabiła własne dzieci. [przypis edytorski]

⁶⁷Iksjon (mit. gr.) — król Lapidów; pierwszy człowiek, który zabił swojego krewnego, skazany za to na mękę w Hadesie. [przypis edytorski]

⁶⁸Orestes (mit. gr.) — syn Agamemnona i Klitajmestry, zabójca matki, który pomścił w ten sposób dokonane przez nią zabójstwo ojca. [przypis edytorski]

⁶⁹Io (mit. gr.) — nimfa, kochanka Zeusa. [przypis edytorski]

⁷⁰z *pieśni iliackich* — na podstawie *Iliady*. [przypis edytorski]

⁷¹ulęże — wylęgnie, urodzi. [przypis edytorski]

⁷²*Męża opiewaj mi, Muzo, który po Troi zdobyciu błądząc, niemało narodów widział zwyczaj i grody* — parafraza początku *Odysei* Homera. [przypis edytorski]

⁷³ten z *błyskawicy nam dymu nie chce pokazać, lecz z dymu światło* — sens: ten robi więcej, niż zapowiada. [przypis edytorski]

⁷⁴Antifates (mit. gr.) — wódz Lastrygonów, którzy zaatakowali Odyseusza. [przypis edytorski]

⁷⁵Scylla (mit. gr.) — potwór morski o sześciu psich głowach, niegdyś nimfa, pilnujący Cieśniny Sycylijskiej, podobnie jak Charybda. [przypis edytorski]

⁷⁶Cyklopi (mit. gr.) — rasa dzikich, jednookich olbrzymów. [przypis edytorski]

⁷⁷Charybda (mit. gr.) — potwór morski, pochłaniający wszystko, nad wodą widoczny jedynie za sprawą uruchamianego przezeń wiru, pilnujący Cieśniny Sycylijskiej, podobnie jak Scylla. [przypis edytorski]

⁷⁸Meleager (mit. gr.) — heros, jeden z Argonautów; jego narodzinom towarzyszyła przepowiednia, że będzie żył, dopóki nie spłonie głównia paląca się właśnie w kominku; matka Meleagra wyjęła ją z ognia i zgasiła, a po wielu latach wrzuciła z powrotem do paleniska, gdy Meleager w sprzeczce zabił rodzeństwo. [przypis edytorski]

⁷⁹Diomedes (mit. gr.) — król Argos, uczestnik wojny trojańskiej oraz tzw. wyprawy Epigonów (synów wodzów poległych w wyprawie siedmiu przeciw Tebom, którzy w 10 lat później zdobyli miasto). [przypis edytorski]

ani też wojny trojańskiej od podwójnego tam jaja⁸⁰;
zawsze do końca się śpiesząc, w środek wypadków, jakoby
znane mu były, porywa swego słuchacza, opuszcza
to, o czym sądzi, że w pięknym świetle wystawić się nie da,
tak zaś nam zmyśla, tak prawdę z fałszem zespolić potrafi,
że się początek ze środkiem, środek zaś z końcem wzdą⁸¹ zgodzą...

Czego ja sobie wraz z ludem życzę, posłuchaj (gdy pragniesz,
by do spuszczenia zasłony widze⁸² z oklaskiem czekali,
siedząc, dopóki im śpiewak: «Wy zaś klaskajcie!»⁸³ nie powie),
musisz, ot, wieku każdego poznać i oddać obyczaj,
zmiennie natury i lata ludzi stosownie przedstawić.

Chłopiec, co biegle już mówić umie i pewną po ziemi
nogą już stąpa, najchętniej z rówieśnikami się bawiąc,
zły bez powodu, wnet dobry, w każdej godzinie jest inny.

Młodzian bez brody, gdy wreszcie pozbył się swego ochmistrza,
w psach się i koniach, w ogrzanych słońcem równinach rozkocha;
nagiąć go, jakby był z wosku, można do złego; z hardością
słucha napomnień, swą korzyść pozna nierychło⁸⁴, pieniądze
trwoni, a butny i chciwy, prędko porzuca, co lubił.

Wiek zaś i umysł dojrzały, dążność zmieniawszy, dostatków
szuka i związków korzystnych, żądry zaszczytów hołduje,
strzeże się takich postępów, które by wkrótce chciał zmienić.
Starca zaś trapi ze wszech stron mnóstwo przykrości, gdyż albo
zbiera, lecz zbiorów swych użyć biedak się boi lub nie chce,
albo lękliwie, oziębłe czynić zwykł wszystko, co robi;
lubi odkładać, daleką nieraz się cieszyć nadzieją;
teraz nieczynny, w przyszłości żyje, wybredny i gderacz,
chwaląc zaś dawne swe czasy, młodszych poprawia i karci.

Przybywające nam lata wiele dobrego przynoszą,
ustępując, niejedną z sobą przyjemność zabiorą;
abyś wyrostka więc starcem, starca nie zrobił młodzieńcem,
tego się trzymaj, co z wiekiem w związku i jemu właściwe...

Rzecz się na scenie odbywa albo się tylko opowie;
mniejsze na duszę wrażenie czyni, co uchem dochodzi,
niż to, co wiernym się oczom naszym przedstawia i na co
sami widzowie się patrzą. Tego zaś, co się w ukryciu
tylko dziać może, na scenę nie chciej wprowadzać; niejedno
z oczu usuniesz, co potem świadek wymowny opowie.

Niechaj Medea⁸⁵ swych dzieci wobec słuchaczy nie dławie⁸⁶;
Zbrodzień niech Atreus⁸⁷ publicznie jelit bratanka nie warzy,
niechaj się Prokne⁸⁸ nie zmienia w ptaka, ni Kadmus⁸⁹ w gadzinę;
wszystko, co tak nam przedstawiś, wzbudzi niewiarę, nienawiść...
W pięciu niech aktach twa sztuka będzie, ni krótsza, ni dłuższa⁹⁰,

Dziecko

Młodość

Dorosłość

Starość

Czas

Oko, Słowo

Bóg

⁸⁰[nie zacznie] wojny trojańskiej od podwójnego tam jaja — tj. od jaja, z którego wykluła się Helena, złożonego przez Ledę po stosunku z ukrywającym się pod postacią labędzianki Zeusem; przen. od najdawniejszych początków jakiejś sprawy. [przypis edytorski]

⁸¹wzdą (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

⁸²widze — dziś M. Im. brzmi: widzowie. [przypis edytorski]

⁸³Wy zaś klaskajcie! — w staroż. Rzymie standardowa formuła zakończenia utworu (łac.: *Acta est fabula, plaudite*). [przypis edytorski]

⁸⁴nierychło (daw.) — nieprędko. [przypis edytorski]

⁸⁵Medea (mit. gr.) — mściwa i okrutna czarodziejka, żona Jazona; porzucona przez niego na rzecz Kreuzy, zabiła dzieci swoje i Jazona. [przypis edytorski]

⁸⁶dławieć — tu: dusić, zabijać. [przypis edytorski]

⁸⁷Atreus (mit. gr.) — król Myken, mścąc się na bracie, który uwiódł mu żonę, podał mu potrawkę z jego syna. [przypis edytorski]

⁸⁸Prokne (mit. gr.) — siostra Filomeli, pomogła jej pomścić gwałt, dokonany przez jej męża. By uniknąć gniewu bogów, obie siostry zostały zamienione w ptaki. [przypis edytorski]

⁸⁹Kadmos (mit. gr.) — założyciel Teb, zmieniony wraz z żoną Harmonią w węże. Według jednej z wersji mitu miała to być kara za zabicie poświęconego Aresowi smoka. [przypis edytorski]

na publiczności żądanie jeśli ją mają powtarzać;
nie wprowadzaj nam boga, chyba że węzeł dramatu
godzien takiego rozjemcy; niech się też czwarta osoba
mieszać do rozmów nie stara. Chóry twe czynną i męża
godną niech rolę zajmują, między aktami śpiewając
to jedynie, co w związku ze sztuką i pomoc jej może;
zacnym sprzyjając, życzliwe dając im rady, niech zbyt
gniewem porwanych wstrzymują, koją wzburzenie namiętnych,
skromną niech biesiad zastawę chwałą, zbawienną zaś wielbiąc
wždy⁹¹ sprawiedliwość i prawa, pokój przy bramach otwartych,
wszelkich tajemnic niech strzegą, bogów błagają i proszą,
by utrapionym wróciło szczęście, przed dumnym uciekło...
Nie tak jak teraz, oprawna w mosiądz i trąby rywalka,
fletnia, lecz cienka i prosta, dziurek niewiele mająca,
nutę umiała podawać, chórom przygrywać skutecznie
i swym brzmieniem napełniać niezbyt zapchane siedzenia,
ludem nielicznym zajęte; wtenczas on bowiem był szczupły⁹²,
cnych obyczajów, oszczędny, pełen skromności i wstydu.
Lecz gdy zwycięski swe pola począł rozszerzać, a miasta
rozleglejszym otaczać murem i w czasach świątecznych,
za dnia już pijąc, bezkarnie bogu stróżowi dogadzać,
wtedy i rytmy, i tony więcej swywoli przybrały.
Jakże by bowiem ów nieuk wiejski po pracy był jeszcze
rozum zachował, z mieszczaństwem zmieszany w teatrze, on prostak,
siedząc przy panach? Tak starej sztuce rozpusty i ruchu
dodał i, z chórem obchodząc, włóczył swą szatę po scenach
fletnik, a lutnia poważna liczbę swych tonów zwiększyła...
Chórów wymowa w pośpiechu dużo niezwykłych wyrażen
wniosła; w swych zdaniach szukając bacznie pożytku, zgadując
przyszłość, tak samo jest ciemną, wieszczych jak Delfów⁹³ prorocstwa...
Ten, co się kozła lichego wierszem tragicznym dobijał,
wkrótce też leśnych Satyrów⁹⁴ nago na scenę wprowadził
i, nie ujmując powadze sztuki, na szorstkie się puszczał
żarty, bo musiał nowością widzów przyciągać i bawić,⁹⁵
którzy, odbywszy ofiarę, przyszedli swywolni i spici.
Tak jednakże słuchaczom trzeba zalecić szyderczych
i gadatliwych Satyrów, rzeczy poważne z żartami
tak połączyć, by żaden bożek i żaden bohater,
który się wprzód odznaczył swoją purpurą i złotem,
nie powędrował do podłych karczem nędznymi przemowy,
albo też, ziemi się strzegąc, w próżni i chmurach nie bujał...
Rzecz to tragedii niegodna bredzić płochymi⁹⁶ wierszyki⁹⁷;
jak matrona, gdy tańczyć w dzień uroczysty jej przyjdzie,
tak i tragedia poniekąd wstydzi się bratać z swywolną

⁹⁰ *W pięciu niech aktach twa sztuka będzie, ni krótsza, ni dłuższa* — zasada wprowadzona dopiero w literaturze rzymskiej. [przypis edytorski]

⁹¹ *wždy* (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

⁹² *szczupły* (daw.) — nieliczny. [przypis edytorski]

⁹³ *Delfy* — staroż. miasto greckie u stóp Parnasu, sławne ze świątyni i z wyroczni boga Apolla, gdzie odpowiedzi udzielała kapłanka zwana Pytią. [przypis edytorski]

⁹⁴ *satyr* (mit. gr.) — jedna z istot wchodzących w skład orszaku Dionizosa, boga wina i dzikiej natury; satyrowie byli przedstawiani jako pół-ludzie i pół-konie, kojarzono ich z pożądaniem i lubieżnością; w dramacie satyrowym, stanowiącym rodzaj krótkiej sztuki teatralnej, w sposób humorystyczny przedstawiającej motywy i postaci mitologiczne, chór składał się z satyrów. [przypis edytorski]

⁹⁵ *Ten, co się kozła lichego wierszem tragicznym dobijał, wkrótce też leśnych Satyrów nago na scenę wprowadził i, nie ujmując powadze sztuki, na szorstkie się puszczał żarty, bo musiał nowością widzów przyciągać i bawić* — mowa o tzw. dramacie satyrowym. [przypis edytorski]

⁹⁶ *płochy* (daw.) — lekkomyślny a. zmienny. [przypis edytorski]

⁹⁷ *płochymi wierszyki* — dziś popr. forma N. Im: wierszykami. [przypis edytorski]

zgrają Satyrów. Nie tylko zawsze właściwych i prostych
 chciałbym się trzymać wyrażeń, gdybym Satyrów przedstawiał,
 ani bym pragnął tragicznej barwy tak całkiem zaniechać,
 iżbyś różnicy nie dojrzał, Dawus⁹⁸ czy prawi i śmiała
 Pithias⁹⁹, co zgarnia tysiączek, za nos ścisnąwszy Simona¹⁰⁰,
 czyli też ochmistrz i sługa boskiej dziecińcy, Silenus¹⁰¹.
 Z samych bym znanych wyrazów wiersze me złożył, tak iżbyś
 myśląc, że każdy to zrobi, próżno się pocił i biedził,
 gdybyś spróbował; tak wielkie szyku i związku znaczenie,
 tyle przez układ nabiorą wdzięku znajome wyrazy.
 Strzec się powinni, mym zdaniem, z lasów zwołani Faunowie¹⁰²,
 aby, jak hołysz¹⁰³, co miejskie rynki za młodu wycierał,
 nie cedzili, żaczkując¹⁰⁴ zbytnio, gładzonych wierszyków,
 ani zelżywym i brudnym ciągle pluskali językiem;
 zgorzszy się bowiem rycerstwo, zgorzszą bogaci i szlachta
 i spokojnego tam sądu u nich, ni wieńca nie znajdzie
 to, czym bawi się motłoch, groszek, orzeszki jedzący...
 Długa gdy zgłoska po krótkiej stoi, nazywa się jambem¹⁰⁵;
 miara to szybka, skąd także nazwę jambicznych trójmiarom
 dano, gdyż one w swych stopach, równych od pierwszej do szóstej,
 przycisk sześćkrotnie wznawiają¹⁰⁶. Lecz nie tak dawno, jak mniemam,
 aby poważniej i wolniej nieco do uszu dochodził,
 w obręb praw swoich poważne wciągnął spondeje¹⁰⁷ usłuszny
 i cierpliwy jambus, zgodnie im jednak z drugiego,
 ani z czwartego nie znajdzie miejsca. Też rzadko zajmuje
 spondej te miejsca w Akcjusa¹⁰⁸ świetnych trójmiarach, lecz wiersze,
 które nam Ennius¹⁰⁹ z niezwykłym rzuca ciężarem¹¹⁰ na scenę,
 gnębi on szpetnym zarzutem albo niedbalstwa, lub nadto
 wielkich pośpiechów, lub wreszcie nieobeznania się z sztuką.
 Ale nie każdy poczuje wiersze złym dźwiękiem grzeszące,
 często w tej sprawie niegodnie rzymskim przebaczasz poetom;
 przeto więc błędzić i pisać miałbym swywołnie, lub sądząc,
 moje iż biedy świat cały widzi, wystrzegać się tylko,
 abym się nie zwiódł w tej myśli, że mi już wszystko wybaczą?
 Winy w ten sposób uniknął, alem pochwały niegodzien...
 Wy zaś i we dnie, i w nocy wzory helleńskie badajcie!
 Przecież to wasi przodkowie Plauta¹¹¹ i rytmy, i słony
 dowcip chwalili, cierpliwie nazbyt i jedno i drugie
 wielbiąc, lecz głupio, jak sędzę, jeśli ja zdolny wraz z wami
 od rzetelnych dowcipów gburne wybryki odróżniać,

⁹⁸ *Dawus* — typowe imię niewolnika w rzymskiej komedii. [przypis edytorski]

⁹⁹ *Pithias* — typowe imię niewolnicy w komedii rzymskiej. [przypis edytorski]

¹⁰⁰ *Simon* — typowe imię starca bądź pana w komedii rzymskiej. [przypis edytorski]

¹⁰¹ *Silenus* — Sylen, postać występująca w dramatach satyrowych w charakterze przewodnika chóru. [przypis edytorski]

¹⁰² *Faun* (mit. rzym.) — bóg płodności, przedstawiany jako brodaty mężczyzna z kozłimi kopytami i rogami. [przypis edytorski]

¹⁰³ *hołysz* (daw.) — biedak. [przypis edytorski]

¹⁰⁴ *żaczkuwać* — popisywać się erudycją. [przypis edytorski]

¹⁰⁵ *jamb* — dwusylabowa stopa rytmiczna, w grece i łacinie złożona z sylaby krótkiej, a potem długiej, po polsku zaś — z nieakcentowanej i akcentowanej. [przypis edytorski]

¹⁰⁶ *przycisk sześćkrotnie wznawiają* — mają sześć długich sylab. [przypis edytorski]

¹⁰⁷ *spondej* — stopa rytmiczna złożona z dwóch długich sylab. [przypis edytorski]

¹⁰⁸ *Lucjusz Akcjusz* (170 p.n.e.–ok. 85 p.n.e.) — poeta i dramatopisarz rzymski, tworzący głównie tragedie. [przypis edytorski]

¹⁰⁹ *Kwintus Ennius* (239–169 p.n.e.) — poeta i tragik, uważany za ojca poezji rzymskiej. Autor niezachowanego poematu historycznego *Annales*. [przypis edytorski]

¹¹⁰ *niezwykłym rzuca ciężarem* — z dużą ilością spondejów. [przypis edytorski]

¹¹¹ *Plautus*, właśc. *Titus Maccius Plautus* (ok. 250–ok. 184 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, piszący łaciną zbliżoną do potocznej, a fabułę często wzorujący na komedii greckiej (attyckiej). [przypis edytorski]

oraz i brzmienia poprawne uchem i palcem naznaczać...
 Mówią, że przedtem nieznanym rodzaj tragicznej Kameny¹¹²
 Tespis¹¹³ wynalazł i sztuki swoje na wozach obwoził,
 które śpiewano i grano, zasmarowawszy policzki
 lagrem; ozdoby zaś po nim maski i płaszcze wymyślił
 Eschil¹¹⁴ i scenę na deskach niezbyt wzniesionych umieścił,
 chodzić w wysokich trzewikach, gadać wspaniale nauczył...
 Wkrótce za nimi też przyszła stara komedia¹¹⁵, zyskując
 poklask niemały; jej wolność jednak w rozpustę i gwałty
 skoro popadła, trza było prawem ją skrócić; to prawo
 przeszło, a chóry zamilkły, szkodzić haniebnie nie mogąc...
 Sił swych we wszystkim doświadczyć nasi pragnęli poeci;
 zaszczyt to dla nich niemały, greckie iż ślady porzucić
 i narodowe przedmioty śmieli na scenie przedstawić,
 bądź to tragedie, bądź także pisząc ludowe rozrywki.
 Leczum też byłoby niemniej wielkim przewagą języka,
 jak jest i męstwem i bronią, gdyby każdemu z poetów
 nie przykrzyło się gładzić wierszy cierpliwie i długo.
 Wę więc, Pompila¹¹⁶ potomki! dzieła nie chwalcie, którego
 w karby nie wzięły i długa praca, i liczne poprawki,
 nie okrzesałszy dziesięćkroć, aż do zupełnej oglady...
 Zapal wrodzony Demokryt¹¹⁷ zowie szczęśliwszym od sztuki
 pełnej mokołu i trzeźwych wieszczów z Parnasu¹¹⁸ wyklucza;
 przeto niemała poetów zgraja paznokcie i brodę
 zwykła zapuszczać, ustronia szukać i łaźni unikać,
 wartość i tytuł poety bowiem uzyska, kto nigdy
 głowy, której by wyleczyć trzy Anticyry¹¹⁹ nie mogły,
 nie powierzył golarni cnego Licyna. O, głupiec
 ze mnie, że w czasie wiosennym żółć mą przeczyszczam corocznie¹²⁰!
 Nikt by zaiste piękniejszych wierszy nie pisał, lecz nie mam
 takich zdolności, osetki spełniać więc będę zadanie,
 która, choć sama nie siecze, kosę wyostrzyć potrafi.
 Sam nic nie pisząc, poetów służby, urzędu wyuczę,
 skarby gdzie znajdują, co wieszczów żywi i kształci, co mogą,
 czego nie mogą i dokąd talent lub obłęd zawiedzie...
 Myśleć porządnie jest źródłem oraz zasadą dobrego
 zawdy¹²¹ pisania, to dzieła z szkoły Sokrata¹²² ci wskażą.

Praca, Sztuka

Poeta, Szaleństwo

¹¹²*Kamery* (mit. rzym.) — nimfy źródeł, później utożsamione z muzami. [przypis edytorski]

¹¹³*Tespis* (VI w. p.n.e.) — pochodzący z Attyki pierwszy grecki aktor, poeta, twórca tragedii; wprowadził pierwszego aktora rozwijającego dialog z chórem i przewodnikiem chóru, co zapoczątkowało dramaty jako rodzaj literacki; swoje sztuki przedstawiał, przemieszczając się pomiędzy wioskami wozem. [przypis edytorski]

¹¹⁴*Eschil* (z łac.) a. *Ajschylos* (525–456 p.n.e.) — dramaturg grecki, uważany za twórcę tragedii jako gatunku literackiego; autor m.in. niezachowanej sztuki pt. *Telefos*, o mitycznym herosie, synu Heraklesa. [przypis edytorski]

¹¹⁵*stara komedia* — najwcześniejszy okres rozwoju komedii greckiej, charakteryzująca się dosadnym językiem; jej najbardziej znanym przedstawicielem był Arystofanes. [przypis edytorski]

¹¹⁶*Numa Pompiliusz* (753 p.n.e.–673 p.n.e.) — legendarny drugi król Rzymu, następca Romulusa. [przypis edytorski]

¹¹⁷*Demokryt z Abdery* (ok. 460–ok. 370 p.n.e.) — filozof grecki, najwszechstronniejszy uczonej starożytności przed Arystotelesem, autor kilkudziesięciu dzieł z różnych dziedzin, współtwórca (razem ze swoim nauczycielem Leukippossem) pierwszej atomistycznej teorii budowy świata. [przypis edytorski]

¹¹⁸*Parnas* — góra w Grecji, w Fokidzie, w mitologii uznawana za siedzibę Muz. [przypis edytorski]

¹¹⁹*Anticyra* — miasto w Grecji, w okolicach którego rósł ciemiernik (łac. *Helleborus*), trucizna stosowana w starożytności również jako lek na szaleństwo. „Trzy Anticyry” mogą oznaczać potrójną dawkę tego leku. [przypis edytorski]

¹²⁰*w czasie wiosennym żółć mą przeczyszczam corocznie* — starożytna „kuracja”, mająca doprowadzić do wyrównania poziomu „temperamentów” poprzez przyjęcie środka wywołującego biegunkę i wymioty; o środku tym mowa w poprzednim przypisie. [przypis edytorski]

¹²¹*zawdy* (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

¹²²*Sokrates* (ok. 470 p.n.e.–399 p.n.e.) — grecki filozof, nauczyciel Platona i bohater jego dialogów. [przypis edytorski]

Treść gdy obmyślisz, wyrazy same nastęcą się przez się
 Kto się nauczył, co winien swojej Ojczyźnie, przyjaźni,
 jak tam rodzica, jak brata trzeba miłować, jak gościa,
 jaką senator i jaką sędzia powinność wziął na się,
 jakie zadanie jest wodza w wojnie, potrafi zapewne
 co odpowiednim jest, nadać każdej osobie. Na wzory
 obyczajów ze życia wzięte powinien się biegły
 naśladowca zapatrzeć, zacne z nich głosy dobywać.
 Nieraz przez piękne ustępy, trafne zwyczajów oddanie,
 dramat bez wdzięku, bez sztuki, wreszcie bez wszelkiej wartości,
 bardziej zabawi publiczność, lepiej uwagę jej zajmie,
 niżli ubogie w swej treści wiersze i dźwięczne gadulstwo...
 Grekom, co chwały jedynie byli chciwymi, Kamena
 dała i zdolność wrodzoną, świetnie też brzmiącą wymowę;
 rzymska zaś uczy się młodzież w długich rachunkach grosiwo
 dzielić na setne ułamki. Niechaj, na przykład, Albina¹²³
 synek odpowie: «od piątki jeśli dwunastkę odciągniesz,
 cóż się zostanie?... no, mówże przecie!... Ot, trojak... Wybornie!
 ty już majątku nie stracisz!... Dodaj część jedną, cóż będzie?
 Szóstka!... Lecz skoro na sercu rdza ta osiedzie i troska
 o chudobę¹²⁴, czy można jeszcze spodziewać się wierszy
 godnych, by olej cedrowy w pudłach z cyprysu je wiecznił?...
 Albo pożytek chcą przynieść, albo zabawić poeci,
 lub jednocześnie przyjemność złączyć z pożytkiem dla życia.
 Dając naukę, bądź krótkim, aby chętni umysły,
 prędko pojawiwszy twe słowa, wiernie zachować je mogły.
 Pierś gdy się nasza przepelni, zbytek z niej zawdy¹²⁵ wyciecze.
 Coś dla zabawy wymyślił, prawdzie najbliższym niech będzie,
 niech zaś nie żąda twa bajka, abym jej całkiem uwierzył,
 niech nie wyciąga żywego chłopca z kaldunu¹²⁶ upiora...
 Co bez pożytku, to zawsze sotnie starszyny potępią,
 młodzież rycerska w swej bucie sztuką poważną pogardzi,
 wszystkie zaś głosy pozyska, łącząc przyjemność z pożytkiem,
 kto czytelnika nie tylko bawi, lecz oraz poucza.
 Taka to książka z bogaci Sosjów¹²⁷ i przejdzie za morze
 i w sławionego pisarza życie wiekami przedłuży...
 Są jednakże i błędy, którym przebaczyć pragnąłbym,
 bo i struna nie zawsze zabrzmie, jak palce by chciały,
 tonu gdyś żądał niskiego, często się ozwie wysokim,
 a nie zawsze też strzelec z łuku tam trafi, gdzie grozi.
 Lecz gdy niemało piękności w wierszu jaśnieje, nieliczne
 plamki, co pośpiech uronił, których też ludzka się ustrzec
 przed nieudolnością nie może, wcale mnie razić nie będą.
 Cóż stąd?... Ot, słuchaj! jak godzien kary jest pismak, co, mimo
 przestróg, w tych samych ci zawsze błędzi wyrazach, jak wyśmian
 będzie lutnista, tą samą struną wždy¹²⁸ brzęcząc fałszywie,
 tak, kto się często opuści, Cheril¹²⁹ w mych oczach wierutny!
 Śmieję i dziwię się, jeśli dwakroć lub trzykroć coś dobrze
 powie, a gorszy mnie niemniej Homer¹³⁰ gdy zaśnie pocziwiec;
 wszakże, przy dłuższej iż pracy sen nas zaskoczy, to nie dziw!...

¹²³ *Albinus* — postać lichwiarza. [przypis edytorski]

¹²⁴ *chudoba* (daw.) — majątek, zwł. ruchomy. [przypis edytorski]

¹²⁵ *zawdy* a. *zawždy* (daw.) — zawsze. [przypis edytorski]

¹²⁶ *kaldun* — brzuch. [przypis edytorski]

¹²⁷ *Sosjowie* (łac. *Sosii*) — rodzina rzymskich księgarzy. [przypis edytorski]

¹²⁸ *wždy* (daw.) — zawsze, w końcu. [przypis edytorski]

¹²⁹ *Cheril* (IV w. p.n.e.) — grecki poet, żyjący w Iasos w Sparcie. [przypis edytorski]

¹³⁰ *Homer* — grecki poeta z VII w. p.n.e., autor dwóch poematów epickich, *Iliady* i *Odysei*. [przypis edytorski]

Ma z obrazami poezja wiele wspólnego¹³¹; niektóre z bliska cię ujmą, gdy inne robią wrażenie z daleka; w cieniu na jeden, na drugi w świetle wpatrywać się trzeba, przenikliwości bystrego aby się znawcy nie ulękł; ten się podoba raz tylko, tamten ilekroć nań spojrzysz... O, ty starszy z cnych braci!¹³² chociaż ojcowskie nauki i rozsądek ci własny prawdę wskazują, te słowa schowaj w pamięci! Są rzeczy, w których przeciętnym i znośnym środkiem jest zawsze ustąpić. Prawnik i rzecznik w sądowych sprawach pomierny, choć nie ma przecie tej świetnej wymowy¹³³, jak Messala¹³⁴, ni tyle umie co Aulus Kascellius¹³⁵, bez wartości jednakże nie jest; poetom ni bóstwa być miernymi nie dadzą, ani księgarń, ni ludzie. Jak, wśród rozkosznej biesiady, dźwięki niesfornej muzyki, mak słodzony sardyńskim miodem¹³⁶ i stęchłe olejki niesmak sprawiają, bo mogła ucztą też bez nich się obyć, tak i poezje stworzone na to, by krzepić umysły, gdy się cokolwiek ze szczytu zwichną, spadają aż na dół. Kto na szermierce się nie zna, Marsa¹³⁷ niech pole omija; kto się nie uczył grać w piłkę, w kręga, lub obręcz, ten nie gra, by żeń liczne się widzów koła nie śmiały bezkarnie, wiersze zaś, choć nie potrafi, każdy tam kuje bezczelnie. Czemuż by nie miał? Wszak wolny, z wolnych rodziców, z majątku swego do jazdy policzon, mąż żeń bez skazy w swym życiu! Ty zaś, ni mówić, ni pisać, wbrew twej zdolności nie będziesz; znam ja twój sposób myślenia, znam twój rozsądek, lecz jeślić zdarzy się kiedyś coś pisać, sędzia niech Mecjus to najpierw słyszy i ojciec i Flakkus¹³⁸, niechaj rękopis w skrzyneczce do dziewiątego się roku kurczy! Wszak skreślić ci wolno, czegoś nie wydał; na powrót, coś raz wygłosił, nie wróci!... Wieszczek ów Orfej¹³⁹, pośrednik bogów, przec ludzi żyjących w lasach od mordów i sprośnej strawy powstrzymał; dla tego głoszą, że lwice i wściekle umiał łagodzić tygrysy; wszakże Amfion¹⁴⁰, jak mówią, twórca tebańskiej warowni, skały, gdzie zechciał, tam wodził brzmieniem swej lutni żółwiowej i pochlebnymi prośbami. Mędrców to kiedyś rzecz była od publicznych odróżniać sprawy prywatne, od świeckich święte, niesforne ukracać śluby, dać prawa małżonkom, miasta budować, na taflach prawa wyrzynać drewnianych. Stąd też spłynęły na boskich wieszczów zaszczyty i chwala,

Poezja, Malarstwo

Prawnik

Walka

¹³¹*Ma z obrazami poezja wiele wspólnego* — po łacinie występuje tu słynna wskazówka *ut pictura poesis*. [przypis edytorski]

¹³²*O, ty starszy z cnych braci!* — mowa o starszym synu Lucjusza Pisona. [przypis edytorski]

¹³³*wymowa* — tu: retoryka. [przypis edytorski]

¹³⁴*Marcus Valerius Messala Corvinus* — rzymski polityk i mówca z I w. p.n.e. [przypis edytorski]

¹³⁵*Aulus Kascellius* — rzymski prawnik, znany ze swej wiedzy; warto tu pamiętać, że ważny element ówczesnego wykształcenia prawniczego stanowiła retoryka, co uzasadnia porównanie praktykowania prawa i literatury. [przypis edytorski]

¹³⁶*sardyński miód* — starożytni uważali go za miód kiepskiej jakości. [przypis edytorski]

¹³⁷*Mars* (mit. rzym.) — bóg wojny i gniewu; jego greckim odpowiednikiem jest Ares. [przypis edytorski]

¹³⁸*Flakkus* — Horacy oferuje się tu jako chętny do krytyki nieopublikowanego dzieła. [przypis edytorski]

¹³⁹*Orfej a. Orfeusz* (mit. gr.) — syn boga Apollina i muzy Kalliope, pochodzący z Tracji muzyk, poeta i pieśniarz, który śpiewem swoim poskramiał dzikie zwierzęta i ożywiał martwe przedmioty; sławny z tego, że zszedł do Hadesu po swą zmarłą żonę Eurydykę i oczarował swoim śpiewem władcę krainy zmarłych; jego imię wiąże się nie tylko z siłą oddziaływania piękna i arcyzmu, ale również z kultem orfickim i wiarą w metempsychozę. [przypis edytorski]

¹⁴⁰*Amfion* (mit. gr.) — syn Zeusa i Antiope, królowej Teb; wg legendy zbudował mury Teb, grając na lutni w taki sposób, że posłuszne mu kamienie przemieściły się na właściwe miejsca. [przypis edytorski]

oraz na pieśni. A po nich Homer przesławny i Tyrtej¹⁴¹ męskie do bojów marsowych serca zaostrzać umieli swymi wierszami; wyrocznie w wierszach składano i pieśnią mędrzec wskazywał koleje życia prawego; po łaską królów sięgały pieryjskie rytmy, a wreszcie igrzyska wynaleziono, ten koniec prac uciążliwych; więc wstydzisz się Muzy lutnią władnącej i boga śpiewów?... Czy zdolność, czy sztuka wiersz doskonałym uczyni, nieraz pytano; ja nie wiem, co by, bez żyły obfitej, sama usilność zdołała, albo też zdolność bez pracy! tak to z nich jedno pomocy szuka drugiego w przyjaznym spisku... Kto pragnie w gonitwach do pożądanej dobiegnąć mety, ten z młodu się ćwiczył, pocił i marznął i znosił trudów niemało, miłością gardził i winem, a fletnik, który w pytyjskich wystąpi szrankach, pod mistrzem się groźnym pierwej wyuczył. Nie dosyć ręczyć: «przecudne układam pieśni; parszywiec, kto za mną! Wstyd by mi było na końcu zostać i wyznać, iż tego, czegom nie uczył się, nie wiem!...» Jak ów woźny, co ściga gawieź na sprzedaż publiczną, tak też poeta, co znaczny pieniądz na lichwie i wielkie dobra posiada, nadzieją zysku przywabia pochlebców, jeśli zaś tłuste półmiski zręcznie zastawiać potrafi i za chudym pachółkiem ręczyć, pieniacza wywikłać z sprawy złowrogiej, to dziwić się będę, gdy, w czepku urodzon, od fałszywych przyjaciół zdoła prawdziwych rozpoznać. Ty zaś, czy komu co dałeś, czyli też masz go obdarzyć, nie chciej pełnego radości ciągnąć, by słuchał twych wierszy; krzyczeć on będzie: «Prześlicznie! jak to wybornie! jak trafnie!», a przy innym zaś miejscu zblednie, z życzliwej żrenicy łzy uroni, podskoczy, tupać ci będzie nogami. Jak te najęte na pogrzeb płaczki i beczą, i prawią, dręcząc się więcej niż krewni szczerze zmartwieni, tak więcej od rzetelnego ci chwalcy wrzasku narobi szydercą. Otóż, podobno bogacze trapią rzęśnistym kielichem, winem wciąż męcząc, jeżeli kogoś wybadać zapragną, czy przyjaźni ich godzien; pisząc więc wiersze, pamiętaj, abyć nie zwiodły zamiary w lisiej kryjącej się skórze. Gdy mu cośkolwiek czytano, mawiał Kwinktilius: «Braciszku! to mi tu popraw i tamto!» Jeśliś powiedział: «Nie umiem, trzykroć się darmo kusilem!» kazał ci jednak przekreślać i na kowadle przerabiać źle utoczone wierszyki. Gdy zaś wolałeś twych błędów bronić, niż wiersze przerabiać, słówka już więcej nie tracąc, rady nie marnił daremnej, czemu byś nie miał się kochać w sobie i w swoich wierszydłach, sam, bez rywala!... Roztropny znawca i biegły nagani wiersze niezręczne lub twarde, w poprzek ci czarnym nakreśli znakiem zbyt szorstkie, zmaże ozdoby zbyt szumne, każe ci jaśniej wyrazić wszystko, co trudno zrozumieć, wyraz dwuznaczny potępi, wytknie, co zmienić potrzeba; będzie to drugi Aristarch¹⁴²; pewno nie powie: «i po cóż martwić przyjaciół fraszkami!» Ale te fraszki w istotną

¹⁴¹Tyrteusz a. Tyrtajos (VII w. p.n.e.) — poeta grecki (pochodzący ze Sparty, Miletu a. Aten), jego poezje zagrzewały Spartan do walki; wg legendy został przysłany przez Ateny jako jedyne wsparcie dla Sparty w wojnie z Meseńczykami; od jego imienia wywodzi się nazwa poezji tyrtejskiej, czyli poezji patriotycznej wzywającej do walki, oraz określenie: postawa tyrtejska, oznaczające gotowość oddania życia za ojczyznę. [przypis edytorski]

¹⁴²Aristarch z Samotraki (216–144 p.n.e.) — gramatyk i badacz literatury, kierownik Biblioteki Aleksandryjskiej, znany z krytycznego spojrzenia na dzieła Homera. [przypis edytorski]

biedę wprowadzą, gdyć krzywo przyjmie i wydrwi publiczność.
 Jak przed człowiekiem, którego trapią żółtaczka, lub brzydka
 świerzba¹⁴³, lub szaly świąteczne, albo też Diana¹⁴⁴ w swym gniewie,
 tak przed szalonym poetą człowiek rozsądny ucieka,
 ani go nie tknie; niebaczni idą z nim, żaczki go dręczą.
 Gdy się on włóczy z zadartą głową do góry, puchając
 wiersze, jeśli gdzie wpadnie w studnię, lub jamę, jak ptasznik
 kosy po lasach wabiący, może bez końca: «ratujcie!»
 wrzeszczeć, «o bracia!», bo żaden z dziury go dobyć nie zechce.
 Jeślibyś jednak z pomocą spieszył i spuszczał powrozy,
 «skąd wiesz, czyli umyślnie w studnię nie wskoczył i nie chcąc
 wcale ratunku?» zawołam na cię i wieszca Sycylii
 zgon ci przytoczę. Ot, przecie, pragnąc za boga uchodzić,
 z zimnym rozmysłem Empedokl¹⁴⁵ rzucił się w Etny¹⁴⁶ płomienie.
 Niech tam poetom dozwolą sprzątnąć się z świata, gdy zechcą;
 od samowolnej ratować śmierci, toż samo, co zabić!
 Nieraz on puszczał się na to; choćbyś go wyrwał, nie będzie
 przecież jak inni, lecz zawsze goni za śmiercią rozgłośną.
 Czemuż więc wiersze on kuje?... Tego nie wiemy; być może,
 ojca iż popiół splugawił mokrzem, że zgwałcił, niecnota,
 znaki piorunu złowrogie. Wariat zaiste i jako
 niedźwiedź, gdy kraty swej klatki zdoła połamać, rozpędza
 z nieuczonymi uczonych, głosząc swe wiersze zawzięcie,
 kogo zaś schwyci, nie puści więcej, zabije czytaniem,
 jak nie popuszcza pijawka skóry, aż krwią się nasyci!

Poeta, Szaleństwo

Samobójstwo

Ars poetica

LIST DO PIZONÓW¹⁴⁷

Gdzieżeś, Muzo, co niegdyś twych czasów płomieniem
 Grzałaś pierś, której śpiewy dzisiaj jeszcze słyną,
 Gdzie śpiewak, co w swe czasy unosi wspomnieniem,
 Kędy te czasy, Muzo?! Muzo nad ruiną?
 Ty znikłaś, znikł twój śpiewak, lecz pieśni nie giną!
 Żyją, choć nie ukocha ich tu nikt miłością
 W połowie hańbą wieku, a w części jasnością!
 On żyć chciał, póki mury Kapitolu¹⁴⁸ stoją.
 Padły mury, on stoi, pielgrzym mimo woli
 Przechodząc, w szumie kaskad barwnych łąk Tyroli¹⁴⁹,
 Z westchnieniem zerwie fiołek, co kładł na skroń swoją,
 Bo liryczna pieśń leci na czasu rozdroże,

Twórczość, Poezja, Poeta

¹⁴³*świerzba* — dziś: świerzb. [przypis edytorski]

¹⁴⁴*Diana* (mit. rzym.) — bogini łowów, przyrody, płodności i księżycy, córka Jowisza i Latony. [przypis edytorski]

¹⁴⁵*Empedokles* (494–434 p.n.e.) — filozof, poeta i lekarz grecki, twórca koncepcji czterech żywiołów, które wskutek działania dwóch pierwotnych sił: miłości i nienawiści, mieszają się ze sobą i tworzą różnorodne rzeczy. [przypis edytorski]

¹⁴⁶*Etna* — wulkan na wybrzeżu Sycylii, czynny również dziś. [przypis edytorski]

¹⁴⁷*Pizonowie* — wpływa rodzina rzymska, gałąź rodu kalpurnijskiego (łac. *gens Calpurnia*). Jej członkowie często byli wybierani na urząd konsula i mieli znaczący udział w kształtowaniu rzymskiej legislacji. Adresatami listu byli prawdopodobnie Lucjusz Calpurnius Pizon, który sprawował urząd konsula w roku 15 n.e., oraz jego dwaj synowie. [przypis edytorski]

¹⁴⁸*Kapitol* — jedno z siedmiu wzgórz na których powstał Rzym; na Kapitolu mieściły się świątynie najważniejszych bóstw rzym. (m.in. Jowisza, Junony i Minerwy); w pobliżu znajdowało się też Forum Romanum, miejsce najważniejszych obchodów i wydarzeń politycznych w Rzymie. [przypis edytorski]

¹⁴⁹*barwnych łąk Tyroli* — prawdopodobnie błąd druku lub przekładu, powinno być: Tivoli, miejscowość w pobliżu Rzymu, w starożytności znana jako Tibur. [przypis edytorski]

Aż na łódź dziejów siędzie¹⁵⁰ odetchnąć piersiami,
Jak bocian znużony z statku patrząc w zorze,
Śpiewak płynie jak żeglarz przez zdąsane morze,
Skąła czasem pierś strzaska lub ją piorun spali.
A jednak, Muzo! Pytam, choć leci bezdrożem,
Morze włada żeglarzem czyli¹⁵¹ żeglarz morzem?
Ha! On depcze po śmierci, bo on panem fali!

Przyjaciele!
Zdołalibyście być panami
Waszego śmiechu, taką postać oglądając,
Której malarz, na końskim karku osadzając
Głowę człowieka, upstrzyłby ptaka piórami,
A z mnóstwa członków złożon kształt pięknej kobiety
Zakończył szpetnej ryby łuskatym ogonem.

Wierzajcież, Pizonowie! Że takiej zalety
I potworniejszy stokroć od obrazu tego
Jest utwór, co stworzony z rozpalonym łonem,
Gorączkowych urojeń widziadła samego:
Gdzie ramię od ramienia, różna kość od kości,
Choć przystaną, stanowić nie mogą całości!
Lecz wieszczom i malarzom służy prawo równe
W własne kształty przybierać istoty stworzone?
Wiemy o tym i prosząc o względy zarówno,
Przesyłamy je wzajem, ale słabą stronę
Tworzenia niewłaściwych i różnych postaci,
Nie zniesiem! Ni bratania węzów z ptaszym płodem,
Ni spokrewnienia wilków z słabych owiec rodem!
Gdzieniedzie w wyższym tworze, dla zaokrąglenia
W cienie ozdoby światło rzucić się oplaci:
Czy myśli kolorytem kreślisz gaj zielony,
Czy Diany¹⁵² ołtarze lub dźwięki strumienia,
Co dzwoniąc, szklaną falą na kamień z kamienia
Przebiegają niw polnych kobierzec zielony,
Czy wreszcie siedmiobarwny łuk tęczy chcesz skreślić,
Lecz ozdoby się rodzą, o nich nie trza¹⁵³ myśleć.
Może oddać potrafiysz cyprys rozżalony,
Nad grobami samotnie w żałobie zwieszony?
Lecz cóż po nim, gdy żeglarz, co stracił nadzieję
Po strzaskaniu łodzi, się wdarł na brzegi,
I gdy losów szczęśliwe zbiegły się koleje,
On obraz swój malować w murach świątyni każe,
Kędy na chwałę bogu wilgotnego łoża
Z trójzębem, ozdobione wznoszą się ołtarze!
Toć wtedy zamiast urny, co spod mistrza dłoni
Wychodząc, miała zdziwić urokiem piękności,
Urósł chropawy garnek potwornej szpetności.
Jaki chcesz, obierz utwór, a byle całości,
Przystanie do twej myśli ni to laur do skroni.
Ojcze! I godni ojca przyjaźni synowie!
Największych błędów źródło nagannym nie bywa,
Przed wszystkim chcę, by mowa ma była treściwa.

Twórczość, Poezja

¹⁵⁰siędzie — dziś: siądzie. [przypis edytorski]

¹⁵¹czyli (daw.) — tu konstrukcja z partykułą -li, inaczej: czy też. [przypis edytorski]

¹⁵²Diana (mit. rzym.) — bogini łowów i księżycy, odpowiednik gr. Artemidy. [przypis edytorski]

¹⁵³nie trza — poprawnie: nie trzeba. [przypis edytorski]

Rozliczne myśli nieraz chmurzą się po głowie,
 Każdy obraz mnie blaskiem ułudza przyjemnym,
 A gdy strumień słów moich nazbyt się rozplywa,
 Chcę być zwięzłym, a staję się z mą myślą ciemnym.
 Niech miłe z pożytecznym przed oczy się stawi,
 Księga niechaj mnie uczy albo niech mnie bawi.
 Temu, co ściga lekkich pomysłów rojenia,
 Co na słówka poluje, gdyby na motyle,
 Temu zbędzie na sile i źródle natchnienia,
 Ten zapału nie wzbudzi i krótkie trwa chwile!
 Kto zaś zniósł swych rusztowań wielkie przedsięwzięcia,
 Ten staje się odętym i godnym śmieszności,
 Silny wołą, a myślą słabszy od dziecięcia,
 Własne oczy zawiązał przepaską piękności!
 Boć w sztuce, miły bracie, przed wszemi rzeczami
 Wielki cel masz małymi osiągnąć środkami,
 Który zaś się ulęknie walk umysłu burzy,
 Podle pełza z robactwem w swych myśli podróży,
 Nie dopełźnie do celu, bojąc się nagany
 I w drodze zginie marnie jak liść rozdeptany!
 Krytyka, o pieśniarzu! Przyjaciółka twoja
 Coć¹⁵⁴ stroić młodą lutnię życzliwie pomaga,
 Słowa jej wierne płyną z bezstronności zdroja,
 Na nią pieśnią odpowiedz, gdy cię słusznie smaga.
 Lecz jeśli nie bezstronna, nie jak równiennica
 Podaje dłoń przyjazną i w drogę ośmiela,
 Pluń jej w oczy! I wysydz, boć jest zazdrośnica,
 Co w zgubie twojej szuka własnego wesela!
 A takiej nie odrzeknij ni marnego słowa,
 Lecz milcząc dumnie, odejdz, a cisza grobowa,
 Przerwie się wkrótce szmerem głosu uwielbienia
 Dla ciebie, nad zdeptanej w głosie wyszydzenia!
 Rywalce daj po gębie, dumny naganami,
 I kiedy wicher wieje, obróć się plecami.
 Szanuj sądy roztropnych, głupców sądy małe
 Za najlepszą, gdy giną, poczytaj pochwałę.
 Kto myśl sztuczną ozdobą zbyt często przeplata,
 Kto pomysły rozrzutnie przekształca i zmienia,
 Ten na skrzydłach zapału w chwili urojenia
 Zbyt daleko od boskiej prawdy już ulata!
 Ten państwo ryb przeniesie w świat rozgałęziony,
 A dzika w wodne głębie kędy Neptun włada,
 Trwogą błędu nasz umysł często w błąd upada,
 Trwogą winy natłokiem swych myśli pędzony,
 Bojaźń, niepewność siebie, zwłaszcza, gdy brak sztuki,
 A sztuce z władzą ducha potrzeba nauki.
 Nauka jak kobieta, jest nieubłagana
 Ale tylko z daleka! porwij ją w objęcia,
 Rozkochaj się, aż będzie w tobie rozkochana,
 Przyciśnij ją do serca, tchnij w nią iskrę duszy:
 A podda się ofercie słabsza od jagnięcia
 I kochając, potęgą od cię miłowana,
 Stworzy raj koło ciebie, pęta myśli skruszy.
 Uśmiechnie się jak dziecię małe do dziecięcia,
 Gdy go ujrzy w zwierciadle, ledwo lzy osuszy!

Twórczość

Mądrość, Prawda

Nauka, Kobieta

¹⁵⁴coć — co ci (która ci). [przypis edytorski]

I wierny rzeźbiarz zręcznie dłutem wypiętnuje
 Włosy, co się po czole rozlały splotami,
 I fałd togi muskanej z lekka zefirami,
 Lecz cóż? Jeżeli w twarzy wyrazu brakuje,
 A w postaci harmonii milej wzrok nie czuje?
 Stąd zrzekłbym się wieszczego w utworze natchnienia,
 W połyskującym włosie, ni to kruka skrzydła,
 I brwi ciemniejszych łuków, gdy od przyrodzenia
 Dany nos szpetny, miałby zniszczyć te mamidła
 I zmienić w kształt potworny czubate straszydła!
 A wy, co poczynacie, Pizonowie mili:
 Z namysłem wybierajcie prac waszych rodzaje,
 Uważając najbaczniej w ich osnowie, czyli
 One do sił stosowne? A komu sił staje,
 Temu nigdy nie braknie na wdzięku i ładzie,
 A jeśli się nie myślę w prac jego porządku,
 Od początku do końca, z końca do początku
 Porywająca piękność rozleje się w składzie.
 A jeśli nowe rzeczy, nowymi mianami
 Nazwać tobie wypadnie, w kształt dotąd nieznanym,
 Służy prawo takimi siac ci wyrazami,
 O jakich i nie marzył Ceteg¹⁵⁵ przepasany,
 Gdy sobie już zaufasz, poczuwszy swe siły,
 Będziesz gładki i zwrotny, i dźwięczny, i miły.
 Zwłaszcza, gdy wyraz dawniej już ludziom znajomy
 Opleciesz tam, kędy nowej promieniami myśli
 Tryśnie, jak gdyby sam był dopiero stworzony,
 I nad który już trafniej tam go nikt nie wmyśli
 Język to skarb przedrogi! Poezja przeklina
 Tego, co go przemarni jako matka syna:
 I tym biada, co czynią ją igraszką płochą,
 Miernym poetom przeto poezja macochą!
 Nowe odkrycia w nowe trzeba przybrać miana
 Cecyliusza¹⁵⁶ i Plauta¹⁵⁷ prawo, dzisiejszemu
 Służy także Wariowi¹⁵⁸, służy Wirgilemu¹⁵⁹,
 A myśl nowa tym cudniej odstrzeli, przybrana
 W kształt prosty, co nadając się łatwo i mile,
 Dobrem wrażeniem w każde uderza nas chwile,
 Słowa jak liście drzewa: świeże i majowe,
 Co z każdej zimy wiatrem opadają,
 A z wiosny tchnieniem, przebudzone, nowe,
 Nagie gałązki puchem odziewają
 I szumem całą ożywią dąbrowę!
 Wszak widzieliśmy dzieła za swych dni święcone,
 Z czasem oddane wżgardzie, i smutnie zamarte,
 A dzieła wolną pracą wieków utworzone

¹⁵⁵Cetegowie — rzymska rodzina patrycjuszowska, znana z przywiązania do tradycji. Wyrażała je m.in. rezygnacją z noszenia togi na rzecz starszej wersji rzymskiego stroju arystokratycznego. W szerszym znaczeniu: dawni (z perspektywy Horacego) Rzymianie. [przypis edytorski]

¹⁵⁶Cecyliusz (ok. 230–ok. 168 p.n.e.) — komediopisarz rzymski, adaptator komedii greckich (m.in. Menandra), wyzwolieniec. [przypis edytorski]

¹⁵⁷Plaut (ok. 250–184 p.n.e.) — największy z komediopisarzy rzymskich, autor ponad stu sztuk (w większości greckich przeróbek, ich wzbogaconych reinterpretacji). [przypis edytorski]

¹⁵⁸Wario, właśc. *Luciusz Wariusz Rufus* (ok. 74–14 p.n.e.) — poeta rzymski, autor tragedii *Thyestes* poematu epickiego *De morte* (łac.: o śmierci). Przyjaciół Wergiliusza, po jego śmierci zajął się przygotowaniem do druku *Eneidy* (wraz z innym poetą o nazwisku Plotius Tucca). [przypis edytorski]

¹⁵⁹Wirgiliusz, *Wergiliusz*, właśc. *Publiusz Wergiliusz Maro* (70–19 p.n.e.) — poeta rzymski z czasów Augusta, autor *Eneidy*, uznawanej za narodowy epos rzymski, *Bukolik* (sielanek) oraz poematu dydaktycznego o rolnictwie, zatytułowanego *Georgiki*. Przysłużył się Horacemu, przedstawiając go Mecenasowi. [przypis edytorski]

Widziemy po dni nasze wielkie, niezatarte
Królewskie dzieła, żyzne po dziś dzień bagniska,
W łono ziemi gościnnie wód fale wpuszczone,
Użyźniają swych brzegów pokłady zielone,
Wabią łodzie i statki, w pokoju siedliska,
Strzegąc ich od smutnego na skał łonie skonu
I namiętnych uścisków ramion Akwilonu¹⁶⁰,
Wszystko przejdzie na ziemi, prócz tego, co w mowie
Zlało się dźwiękiem myśli w jej dziecięcia słowie,
A słowo ziemią czynu jak w ziarnie nasienie
Wyda czyn, lecz gdy skona już czynu istnienie,
Znowu czyn wraca w słowo, by tkwić w wieku głowie,
Słowa dawne skrzydłami Feniksa powstają,
I w nowe dziś użycie wracać poczynają
W jakie kształty odziewać, w jakie stroić szaty
Bohaterów i królów, i stare ich światy
Stary uczy nas Homer¹⁶¹.

Przemijanie

Poeta, Artysta

On w pieśń ujął dzieje,
Każda postać pod jego ręką olbrzymieje,
Choć mistrz czasem się zdrzymnie¹⁶²:

Wiersz ten przeplatany,
Jak kwiat róży z cyprysem¹⁶³ upleciony w wieniec,
Jako przy zbrodni cnota, przy starcu młodzieniec,
Zawsze wielki się budzi, rycząc jak lew ranny,
Kto zaś ducha elegii pierwszy w słowo wcielił,
Dotąd w mgłę niepewności zostało, i płonne
Dotąd wszystkie zabiegi — nikt się nie ośmielił
Rozciąć tę tajemniczą ciemności zasłonę.
Archiloch¹⁶⁴ krwawe zęby zaostrzył jambu¹⁶⁵,
Który się rozchichotał w piekielnej ironii,
I pokumał Erinnię¹⁶⁶.

W szaty dytyrambu¹⁶⁷

Dla tych, co pieśnią pragną wynucić w harmonii
Bogów chwałę i dumnych zwycięzców igrzyska
Lub z cieniów dawnych przeszłe wskrzeszać widowiska;
Co uczucia wyniosłe, młodością natchnione
Opiewają, by myśl ich równym głosem brzmiała,
Tym Muza z dłoni swojej w dłoń lirę¹⁶⁸ oddała.
Liryzm! Liryzm najwyższy!

Poezja

On zapału drgnieniem
Napala i porywa swych prądów strumieniem
Jak wodospad z skał pędząc, grzmiąc z piersi natchnienia,

¹⁶⁰*Akwilon* (mit. rzym.) — wiatr północny i jego uosobienie. [przypis edytorski]

¹⁶¹*Homer* — grecki wędrowny pieśniarz i recytator, autor *Iliady* i *Odysei*, uważany za ojca poezji epickiej. [przypis edytorski]

¹⁶²*zdrzymnie* — popr. zdrzemnie. [przypis edytorski]

¹⁶³*cyprys* — drzewo o łuskowatych liściach i kulistych szyszkach, w staroż. Rzymie symbol żaloby. [przypis edytorski]

¹⁶⁴*Archiloch* (VII w. p.n.e.) — grecki poeta, znany ze złośliwych wierszy pisanych rytmem jambicznym. Według legendy miały one doprowadzić do samobójstwa człowieka, który odmówił mu ręki swojej córki. [przypis edytorski]

¹⁶⁵*jamb* — dwusylabowa stopa rytmiczna, w grece i łacinie złożona z sylaby krótkiej, a potem długiej (w wierszach polskich odpowiednikiem sylaby długiej jest sylaba akcentowana, zaś krótkiej nieakcentowana). [przypis edytorski]

¹⁶⁶*Erynia* (mit. gr.) — jedna z trzech bogiń, które były uosobieniami zemsty, kary i wyrzutów sumienia. [przypis edytorski]

¹⁶⁷*dytyramb* — rozwinięta w kulturze greckiej pieśń pochwalna, utrzymana w patetycznym tonie, pierwotnie ku czci boga wina Dionizosa, śpiewana przez chór przy akompaniamencie aulosu (podwójnego fletu), w połączeniu z tańcami; współcześnie: podniosły, patetyczny utwór pochwalny. [przypis edytorski]

¹⁶⁸*lira* — instrument muzyczny szarpany. [przypis edytorski]

Wlecze myśl zachwyconą w świat swego stworzenia!
 Wszystko przepali, wstrząśnie, porwie w swe ramiona,
 Tryska iskrami natchnień z młodzieńczego łona!
 Płynie perłami niebios i na piórach szału
 Grzmi piekłem lub słowiczą piosnkę rzewnie dzwoni,
 I łzę przeczuć proroczych nad swą pieśnią roni,
 Nim lawą skamienieje w kolos ideału!
 Jego wieki — on wieki przeżyje z kolei
 Na nich stanie nadgrobkciem: dobrego nadziei!
 Skąd mi prawo dźwigania godności poety
 Jeśli mistrzem mej pieśni i panem tworzenia
 Nie zdołam być! Lub duch mój w tych kształtów odcienia
 Nie wtajemniczy siebie poczuć zalety?
 Tragedia wiele roni, gdy w komedii szału
 Zgłuszy barw arlekińskich, koźli strój pstroczoną.
 Czasem nie złe, złe śmieszne, gdy dowcip bogaty,
 Kształt godnej Melpomeny¹⁶⁹ winien być poważny,
 Zamyślony i smutny, spokojny z trucizny
 Czaszą, sztyletem, jeśli w cnoty lub ojczyzny
 Imię idzie w koniecznej drogi ślad żelazny:
 Nieubłagana stąpa po słówek drabinie,
 Aż swą szatę rozedrze na tragicznym czynie,
 A równie: głos spiżowy, wiersz ciężki, poważny
 Nie udźwigną ramiona swobodnej komedii,
 Jeśli są, niech się prędko goją wszystkie blizny.
 W śmiesznym wskazane światło, wprost sprzecznym tragedii,
 Stara młodość w niej śmieszna, i umizg siwizny,
 Wad, przesądów bałwany gruchocze jowialnie,
 Chociaż uśmiech jej wiecznie płacze niewidzialnie,
 Talia¹⁷⁰ przebaczy w przejściu jakie głębsze słowo,
 W burzach gniewu, gdy śmiechem ma być rozjaśniona;
 Zniesie i Melpomena z owężoną głową,
 Choć śmieszniejszym słoweczkiem plunie pierś zdrażniona¹⁷¹.
 Lecz nie dość, by dla ludzkiej były dogodności
 Te dzieła, w tym bynajmniej nie mają wartości,
 Prawda — i zawsze prawda — jasna, obnażona,
 I dziewicza jak posąg porannej miłości
 Niech boli jak chce, wieszczu! To twoja korona!
 Od ciebie to zależy, by się twarze śmiały,
 Gdyś komik, a gdyś tragik, by z tobą płakały,
 A jeśli chcesz, bym spotkał oczyma łzawymi
 Smutną postać, co w prawdy walczyła ofercie,
 Ty ich ojcze! Ich twórco, płacz pierwej nad nimi
 Tajemnicy geniuszu, łzami dziecinnymi
 Lub nad nimi sam z sobą pierw się uśmiej szczerze!
 A gdy krzyk zapału zabrzmi wkoło ciebie,
 Lub wieńce wawrzynowe lecą na twe skronie,
 Ty milczysz wtedy, twórco, bo ty już u siebie
 Czuleś dawniej, co oni teraz czują w łonie,
 Tylko się łza tajemna w twym oku zakręci,
 Bo poznasz jak daleko tym ludziom zapału
 Chwilowego, do twego bóstwa ideału
 I chmurą pierś zasuniesz, co swe bóstwa święci!
 I poznasz, że kto tworzy, niech tworzy bez uszu,

Prawda

¹⁶⁹ *Melpomena* (mit. gr.) — muza opiekuńcza tragedii. [przypis edytorski]

¹⁷⁰ *Talia* (mit. gr.) — muza opiekuńcza komedii. [przypis edytorski]

¹⁷¹ *zdrażniona* — dziś raczej: zdrażniona, podrażniona. [przypis edytorski]

Tylko swego o radę niech pyta geniuszu,
A jeżeli go nie ma, to go rady zdradzą,
Bo na śmierć i na geniusz, mędracy nie poradzą!
Tyś płakał łzami dziecka nad twoją ofiarą,
Dojrzałeś żarem słońca natchnień, mąk zapału,
I najpierwszy klęczałeś w piersi z żywą wiarą
Przed ołtarzem twych tworów lub śmiał się do szalu
W duszy, z śmiesznych, dziwacznych, spaczonych postaci,
Któreś widział przed sobą, za które śmiech płaci,
Choćbyś wołał wyśmianym być, niż wyśmiać braci,
Których śmiech twój znów sobą uczyni pomału!
Przekłęty, kto złej woli w świat szyderstwem plunął,
Ten choćby z szczytów niebieskich już runął!

I jeśliś twoim kosztem, walki twej stałością
Nie dokupił się myśli, co czucia mądrością,
Nic cię tu nie przeżyje i będą nicością!
I inaczej twój smutek w śmiech im skrzywi usta
Lub lekki sen na oczy myśl im ciągnie pusta.
Natura matką ducha! A usposobienie
Niech wywoła, oburzy, lecz zostanie takim,
Jak je wydać doradza najpierwsze natchnienie,
A myśl lotna, beznogim nie stanie się ptakiem.
Głos wrodzony łez, śmiechu, w kształcie wielorakim,
Wiele na tym zależy w mowie: pan czy sługa,
Młodzieniec ci czy starzec, mamka czy matrona,
Czy kupiec czy ziemianin, co się ima pługą,
Kolchijczyk¹⁷² czyli dziecię tebańskiego łona,
Ten Argię¹⁷³ zamieszkał czyli ów, co Teby¹⁷⁴?
Słowem, układać rzeczy wedle ich potrzeby.
O twórcu! jeśliś silny, własnym pobież torem;
Jeśli sobie nie ufasz, idź za drugich wzorem.
Chlubnie skreślisz twą postać, jeśli bohaterem
Śmiałym, dumnym, powabnym, Achilla¹⁷⁵ wystawisz,
W silnem postaciowaniu zbliżysz się z Homerem:
A tym miłsze wrażenie czytelnikom sprawisz,
Kreśląc dzikim charakter niezgiętej Medei¹⁷⁶.
Przebiegły Iksjon¹⁷⁷, w złości Medea płacząca,
Smutny Orest¹⁷⁸, smutniejsza ofiara błędząca;
Boleść kona w promyku wschodzącej nadziei!
A nie pocznij twej pieśni jak Cylijczyk¹⁷⁹ śpiewał:
«Będę szczęście Priama¹⁸⁰, i wojny opiewał»
Pieśń jego była godną takiego wezwania?
Góry z hukiem się wstrzęsły, lasy zaszumiały,
A szczur śmieszny się zrodził wśród oczekiwania,

¹⁷²Kolchijczyk — mieszkaniec Kolchidy, starożytnej krainy na wybrzeżu Morza Czarnego, na terenie obecnej Gruzji. [przypis edytorski]

¹⁷³Argos — duże starożytne miasto na Peloponezie, stolica Argolidy. [przypis edytorski]

¹⁷⁴Teby — miasto w Beocji, w środkowej Grecji. [przypis edytorski]

¹⁷⁵Achilles (mit. gr.) — legendarny bohater grecki, syn Peleusa, króla Ftii, i Tetydy, boginki morskiej, uczestnik wojny trojańskiej. [przypis edytorski]

¹⁷⁶Medea (mit. gr.) — mściwa i okrutna czarodziejka, żona Jazona; porzucona przez niego na rzecz Kreuzy, zabiła dzieci swoje i Jazona. [przypis edytorski]

¹⁷⁷Iksjon (mit. gr.) — król Lapitów; pierwszy człowiek, który zabił swojego krewnego, skazany za to na męki w Hadesie. [przypis edytorski]

¹⁷⁸Orestes (mit. gr.) — syn Agamemnona i Klitajmestry, zabójca matki, który pomścił w ten sposób dokonane przez nią zabójstwo ojca. [przypis edytorski]

¹⁷⁹Cylijczyk — mieszkaniec Cylicji, krainy na terenie Małej Azji. [przypis edytorski]

¹⁸⁰Priam (mit. gr.) — król Troi podczas wojny trojańskiej. [przypis edytorski]

Nie wspanialejże śpiewak ozwał się nieśmiały,
 Poprzedzając pieśń słowy: «Powiedz, Muzo moja,
 Powiedz mi imię męża, który bez nadziei
 Przebląkał stare życie, gdy runęła Troja¹⁸¹?
 Dzieje męża, co widział w świecie tyle cudów,
 Wiodąc życie tułacze od ludów do ludów!»¹⁸²,
 On w utworach swej myśli miał najpierw na celu
 Aby nie dym z płomienia, ale płomień z dymu
 Strzelił jasną światłością w szatę słów niewielu,
 Oblekł myśli, co tutaj żyły życiem czynu!
 A lutni głos spiżowy z snów zwątpienia budzi,
 Przemawiając w głos wielki do zamarłych ludzi:
 Maluj żywo wiek wiary, wiek ofiar, wiek młody!
 Wiek dzieciństwa, wiek męski i starość zgrzybiałą,
 Samolubną, że sercem dna stojącej wody
 Z czaszką zimną, siwizny szronem popleśniałą!
 Młodość to miłość! Starość to wstecz się cofnięcie¹⁸³
 Przeciw prądowi czasu, to sił swych zwątpienie!
 Czemu tak mało starców na tej ziemskiej kuli,
 Co by popęd młodzieży prawem sercem czuli?
 Zdaje im się, że świat się kończy w nich i z nimi,
 Tak jak w młodości niegdyś z swą butą sądzili,
 Że z nimi się poczyna; i przeszli po ziemi,
 I nic oprócz przywaty tu nie zostawili!
 O! Gorzko w kraje ducha wyciągać ramiona,
 Tkwiąc w lodach wyziębienia i stępionej wiary,
 Kędy myśl tęskną wabią cudowności czary,
 Gdy zmysłowym łańcuchem skuta myśl stępiona!
 Lecz człowiek ma sam w sobie myśli i swe głębie,
 Co mu staną na wieczność za krzywdy i bole¹⁸⁴;
 One mu niosą duszę w niebo, jak gołębie
 Rydwan bogów, w poloty chmur chyże, sokole,
 I one z nim zostaną, a z nimi do końca,
 Wszystko, co w nas szlachetne, czerni myśl bolejąca.
 W sobie trzeba świat stworzyć i własne mieć skrzydła,
 Być nadziemskim, by posiąść nadziemskie mamidla!
 Trzeba iskrą młodzieńczą najsilniejszej wiary
 Wśród ciemności rozniecić miłości pożary
 I strunami arf¹⁸⁵ cichych trącić o te serca,
 Których myśl zamordowałby tyran, szyderca,
 A choć czasem tak smutno i tak łzawo w tobie
 Jak w tej arfie, co wisi samotna grobie,
 Gdy wichur nią uderza spróchniałe krzyże,
 Gdy jej struny trącają skrzydłem nietoperze,
 Gdy księżyc promieniami zagra w stron jej złocie,
 Ona cicho zajęczy jak w dłoni anioła
 I jęknie: «Gdyby szpony orła lub sokoła
 Stargały mnie, wolałabym w mojej sromocie,
 Jak tu czekać, aż na mnie znów piorun zawoła!»

Młodość, Starość

¹⁸¹Troja a. Ilion — starożytne miasto położone w Azji Mniejszej. Znane przede wszystkim z wojny trojańskiej, którą opisał Homer w *Iliadzie*. [przypis edytorski]

¹⁸²Powiedz, Muzo moja (...) imię męża, który bez nadziei / Przebląkał stare życie, gdy runęła Troja... — parafraza początku *Odysei*, poematu Homera o przygodach Odyseusza, który po zakończeniu wojny trojańskiej podróżował przez 10 lat po świecie, nie mogąc trafić do domu. [przypis edytorski]

¹⁸³wstecz się cofnięcie — wyrażenie „cofać się wstecz” uchodzi dziś za błąd stylistyczny i logiczny. [przypis edytorski]

¹⁸⁴bole — bóle. [przypis edytorski]

¹⁸⁵arf (daw.) — harfa. [przypis edytorski]

Lecz w chwilach gromu czujesz, czym jesteś, a potem
Z dziecka prostotą idziesz i sam nie wiesz o tym,
Co działasz, czyś działaczem i czy na twym grobie
Przeżyję cię aniołem, co płacze po tobie!

Chcąc skreślić obraz życia, życia człowieka,
Przystąp i zdrowym okiem pojrzyj w głębie jego!
Stań nad cichą kołyską śpiącego dziecięcia,
Ujmij dłoń marzącego w swej wiośnie młodzieńca,
Co idąc duchem naprzód, sobie narzucone
Rady prędzej lub później zdepcze, jak przy drodze
Ushłe liście,

Co chrzęszczą, nogą przygniecione,
Kryjąc węża, co grozi uskrzydłonej nodze!
Woli i czynom męża, kształt właściwy nadaj
I starca gderliwego świegotanie zbadaj,
Co nie chcąc lub nie mogąc zrozumieć dążności
Młodych, łaje, wspomina czasy swej młodości.
Lecz wszystko niech twej duszy wzbogaci natchnienie:
Bo kędy głos natury nie woła, nie nęci,
Tam nie bieź!

Bo tu nie dość bracie dobrych chęci,
Sztuczne światło jest niczym, gdzie panują cienie,
Bo słońce tylko zbije ciemności przestrzenie!
Smutno jest naśladować, udając twórczości,
Každy pozna, wyśmiej, a ty suszysz kości!
Starzec niech będzie słońcem, młodzieńcem młodzieniec,
Každy niech obraz wieku wiernie mi przedstawi:
Czy splatasz czucia ludzkie w poematu wieniec,
Czy ich czyn się w dramatu posągach pojawi.
Co oczom nie przedstawiś, powiedz duszy silnie,
A przedstawiś jej lepiej, lepiej nieomylnie.
Niechaj mściwy Atreusz¹⁸⁶ przed ludu oczyma
Nie wystawia swej uczyty, Kadmus¹⁸⁷ się nie wije,
Ni jaskółka medejska pod dachy nie ryje,
Niech nie włata widzialnie, miara wagę trzyma!
Sztuka, co z uwielbieniem ma być powtórzona
Nad pięć odsłon być nie powinna przedłużona.
Bóg tylko w ważnych miejscach, w razie konieczności
Niech da wyrok. Na cztery osoby w rozmowie
Niech słuchacze nie widzą, a w sztuki osnowie,
Chór niech broni przed wszystkim dążności autora,
Nie wychodząc przedwcześnie, nie głuży aktora,
Niech głosem uroczystym i poważną radą
Chwali skromne biesiady, i niewinność sławi,
Niech godzi powaśnionych lada jaką zwadą
I upadek zuchwałych niechybny wystawi.
Szlachetnem zdaniem niechaj wzbudza uniesienie,
Wieszcząc upadek pysznych, skromnych wyniesienie.

Miłym bywał flet dawniej w małym zgromadzeniu,
Dziś chory towarzysza mają w trąby brzmieniu,

¹⁸⁶Atreus (mit. gr.) — król Myken, mszcząc się na bracie, który uwiódł mu żonę, podał mu potrawkę z jego syna. [przypis edytorski]

¹⁸⁷Kadmos (mit. gr.) — założyciel Teb, zmieniony wraz z żoną Harmonią w węże. Według jednej z wersji mitu miała to być kara za zabicie poświęconego Aresowi smoka. [przypis edytorski]

Faunowie¹⁸⁸, zdaniem mojem, z lasów wywiedzeni
 Niech ani zbyt zdziczałe mają obyczaje.
 Ni słowa ich niech nazbyt nie będą miejskimi,
 Bo to powód do śmieszków i pogardy daje.
 I tym, na którym toga uwisła ramieniu,
 I tamtym, co w orzechy gwiżdżą w prostym duchu,
 Niech się stara dogodzić i oku, i uchu,
 Bacząc, by nic nie ująć razem przedstawieniu.
 Skład wiersza długi, z krótkim wzajem przeplatany
 Pod nazwiskiem jambu dawno nam już znany,
 Późniejszy głos spondeów¹⁸⁹ wolny i rzewliwy
 Spotyka się w utworach nowych Akcjusza¹⁹⁰;
 I szumi, głośniejszy płynąc, w pieśniach Enniusza¹⁹¹,
 Co od czasu do czasu w nim bywa szczęśliwy.
 Lecz gdy wiersz na piękności przez pospiech utracił
 Lub zbyt dużą odętość śmiesznością przyplącił,
 Czyż godne rzymskich piewców takie przebaczenie?
 I dlategoż mam moje ośmielać pisanie?
 Myśl twórcza w dziele jest jak kamień z skał strącony,
 Co leci ku otchłaniom z szczytów rozpędzony,
 Lecz biada, gdy potrzaska się w ziarnek miliony!
 O, wy młodzi pisarze! Nie spuszczać z oczu
 Wzorów, co pierwsi mistrze greccy utworzyli,
 W które myśl kolosalną swych duchów wcielili.
 Co wielkie, to w cichości ustronnym uboczku
 Urosło na tajemnym w sobie rozmyślaniu,
 Nim błysło na świat wielki, ku ludzi poznaniu.
 Kwitła u nich tragedia unieśmiertelniona,
 I przekwitła komedia nadto przesadzona,
 W potworność przeszła śmieszność Greków starożytna.
 Chór powinien być piękny, myśl jego wybitna,
 On upadł pod niedbalstwa ohydny ciężarem,
 Chór! Co głównym komedii winien być filarem.
 Wieszczom naszym też prawo jak najwyższe służy,
 Na wzór Greków, tych twórców piękności wieczystej,
 Co godne, znieść na niwy swej ziemi ojczystej,
 Jeśli siła zbyt duża ducha nie odłужи,
 Niech inaczej bogaci wystąpią mężowie,
 Inni rycerze, inni pasterze,
 Inni kupcy, a inni zaś bohaterowie.

Twórczość

Ponurych a zamkniętych w milczeniu i sobie
 Pisarzy, już Demokryt¹⁹² wieszczami uczynił.
 Między tymi, jam dotąd najwięcej obwinił
 O szaleństwo, co chodzi w ich godnej osobie.
 Ich też nie jest zwyczajem w łaźni się oczyścić,
 Pozbyć się włosów, brody, z długów się uiścić.

¹⁸⁸*Faun* (mit. rzym.) — bóg płodności, przedstawiany jako brodaty mężczyzna z kozłimi kopytami i rogami. [przypis edytorski]

¹⁸⁹*spondej* — stopa rytmiczna złożona z dwóch długich sylab. Obecnie popr. forma l. mn.: spondejów. [przypis edytorski]

¹⁹⁰*Akcjusz*, właśc. *Lucjusz Akcjusz* (170 p.n.e.–85 p.n.e.) — poeta i dramatopisarz rzymski. [przypis edytorski]

¹⁹¹*Ennius*, właśc. *Quintus Ennius* (239–169 p.n.e.), poeta i tragic, uważany za ojca poezji rzymskiej; autor niezachowanego poematu historycznego *Annales*. [przypis edytorski]

¹⁹²*Demokryt z Abdery* (ok. 460–ok. 370 p.n.e.) — filozof grecki, najwszechstronniejszy uczyony starożytny przed Arystotelesem, autor kilkudziesięciu dzieł z różnych dziedzin, współtwórca (razem ze swoim nauczycielem Leukippossem) pierwszej atomistycznej teorii budowy świata. [przypis edytorski]

Ja, nie chcąc Helikonu¹⁹³ szaleństwem przypłacić,
 Będę uczył jak pisać, by pióra nie stracić.
 Nie ten wielki kto dłonią, bez wiary, niegodną
 Miernym marnych słów stekiem stopy ksiąg zapisze,
 Ale kto na dnie duszy wielką myśl kołysze,
 Świecąc i grzejąc razem, ludzkość czyni płodną.
 By uczucia wznioślejsze co udziałem nieba,
 Sprowadzić między swoich, szarować dźwiękami,
 Tworząc; by wzniośle pisać, czuć wzniośle potrzeba.
 Bo czcze rymy, i miary, tylko ozdobami,
 By twarz piękną z natury ożywić kwiatami.
 Hellenom¹⁹⁴, którzy wzniośle śnić i żyć umieli,
 Dała Muza śpiewaków boskich, co w swych pieniach¹⁹⁵
 Zostawiając nadgrobek swych wieków, zdumieli
 Wieki następne, w ślad ich idące — marzeniach,
 Ten co utwór w drobnostki jak karlik rozkłada,
 Jest jak ciało bez życia, co w grobów ciemnicy
 Zdarł podłębem robactwem, w części się rozpada,
 Tęgo wartość zaginie w wiekowej mennicy.
 Czuj się mistrz w swem dziele! i czoło podnosi
 Jak młody cedr¹⁹⁶, co cienie z gór w doliny nosi,
 Uczuje nieśmiertelność swojego utworu
 Jednym celem uwielbień, drugim celem wzoru.
 Niech się myśl w słowach chyżo jak światło objawia,
 By ją kto godny, w skarbiec swej pamięci,
 Myśli wielkie i chyże, każdy wiek uświęci,
 Bo na sercu znamiona niestarte zostawia.
 Kto w świat wierząc, dumnie, dłońmi pracownymi
 Założył głaz węgielny do przyszłej budowy,
 Ten myśl wielką, wielkimi uskrzydłając słowy,
 Kajdany śmiertelności czyni śmiertelnymi!

Co w krajach pieśni tylko życie otrzymuje,
 Niechaj nikt w rzeczywistość wlać nie usiłuje.
 Pieśń wielka olbrzymieje z czasem i wiekami,
 A choć wada się na niej nieznacznie gdzieś plami,
 Jest jak słońce któremu plamki niezliczone
 Nie ujmą słoneczności, w jego blask załśnione.
 Tak ci i u Homera znajdziesz senne chwile;
 Ale ze snu go nawet nie ważysz się budzić,
 Bo nawet i sen mistrza wyda wam się mile,
 Mistrza, co pieśnią musiał jasne czoło strudzić,
 Pieśń taka morskie głębie i lądy przepłynie,
 A choć zginie jej śpiewak, to ona nie zginie!
 O! ty starszy młodzieńcze, choć głos ojca twego
 Masz, i piersi twej młodej szlachetne westchnienie,
 Przyjm ode mnie myśl jedną, że boskie natchnienie,
 Wielkim być zdoła tylko u szczytu swojego!
 A gdy o jeden stopień zniży się od szczytu,
 To jak gwiazda jarząca, co spada z błękitu,
 Runie w otchłań jak ciało strącone tułacza
 Winowajcy, co podłe robactwo roztacza,

Sen

¹⁹³ *Helikon* — góry w Beocji, siedziba Muz. [przypis edytorski]

¹⁹⁴ *Hellenowie* — Grecy. [przypis edytorski]

¹⁹⁵ *pienie* — pieśni. [przypis edytorski]

¹⁹⁶ *cedr* — drzewo iglaste z rodziny sosnowatych, rosnące w górach krajów śródziemnomorskich. [przypis edytorski]

A słońce nad tym z góry jasny blask roztacza.
W sta¹⁹⁷ i tysiące kształtów nagle się rozpada,
Niknie, maleje i w proch prochów się rozkłada.
A z kształtów życia na lata przyszłości
Zostaje mumia oku potomności.
Utwór, dla namyślenia, odkąd wziął początek,
Może w skrzyni poleżeć choćby lat dziesiątek;
Boć zniszczysz go, gdy jeszcze trzymasz w ręku swoim,
A nie zniszcz gdy świata raz popłynął zdrojem.

Niech ciemny o kolorach zamilczy rozprawę,
I kto godzić na ostrze nie umie, niech bawi
W sielankowym pokoju, w szranki niech nie staje,
Jeśli nie chce miast¹⁹⁸ laurów pozyskać niesławę,
To parodię kapłaństwa w świątyni postawi
I pójdzie cały gorzki w ciemne ojców kraje.
Czyje serce szlachetne i myśl uskrzydłona
Dąży wyżej nad poziom, i nienasycona
Płonie, do lotu, skrzydły, będąc namaszczona:
Ten się czuje na siłach i wie kędy dąży,
Jak orzeł wisząc w górze co nad światem krąży.
Patrzysz go szarą plamką, ledwie dojrzysz tylko,
Lecz on chyżej od gromu na cię spadnie — chwilką!
A gdy lecąc ku ziemi wzrok słońca wytrzyma,
Po szumie skrzydeł jego poznają olbrzymia,
Pieśń ludzi i kamienie wlecze swą potęgą,
W bezdroże swoich pustyń i w dumań pieczary!
Orfeusz¹⁹⁹ w koło siebie zgromadził poczwary,
Amfion²⁰⁰ wznosił stolice, rzek okalał wstęgą,
Homer żebrak bogactwa potomnym przekazał
I ślepy w niebo cisnął lecz światłości wstęgą,
Ciemny źrenicą, jasny duchowem spojrzeniem
Zamknął świątynię dumań jasnych gwiazd sklepieniem.
Tyrteusz²⁰¹ głosem gęski do boju biec kazał,
Ludzi, jak liczby z skarsem, w bitwę słał i mazał.
Pieśń ma rękę żelazną, ma wzrok niewidomy,
Którym ciemność rozjaśnia, przenika ogromy,
Ona nad czas silniejsza, w gruzy co czas zburzy
Przyjdzie i na złość wiekom, wiekom je odwórtzy,
Przez nią się stwórca ludom w ciemnym zapomnieniu
Przypomina, i jarzma ku tyranów drzeniu
Strąca z barków niewinnych, na ciemiężców kładzie,
Proroczno myśl ich łamiąc w wżgardzie i nieładzie!
Lecz dużoż jest śpiewaków, co poczuli siebie?
O nie! oni są jaśni jak gwiazdy na niebie;
Lecz jak liczba ognistych wśród tych gwiazd kometów,
Tak w ludzkości zbyt mało jest wielkich poetów!
Najwięcej świętokradzkich mędrków upodlonych:

¹⁹⁷sta — setki. [przypis edytorski]

¹⁹⁸miast — tu: zamiast. [przypis edytorski]

¹⁹⁹Orfeusz (mit. gr.) — muzyk, poeta i pieśniarz, który śpiewem swoim poskramiał dzikie zwierzęta i ożywił martwe przedmioty. [przypis edytorski]

²⁰⁰Amfion (mit. gr.) — syn Zeusa i Antiope, królowej Teb; wg legendy zbudował mury Teb, grając na lutni w taki sposób, że posłuszne mu kamienie przemieściły się na właściwe miejsca. [przypis edytorski]

²⁰¹Tyrteusz a. Tyrtajos (VII w. p.n.e.) — poeta grecki (pochodzący ze Sparty, Miletu a. Aten), jego poezje zagrzewały Spartan do walki; wg legendy został przysłany przez Ateny jako jedyne wsparcie dla Sparty w wojnie z Meseńczykami; od jego imienia wywodzi się nazwa poezji tyrtejskiej, czyli poezji patriotycznej wzywającej do walki, oraz określenie: postawa tyrtejska, oznaczające gotowość oddania życia za ojczyznę. [przypis edytorski]

Ci ludów nie zawiodą do brzegów zielonych.
Kto czysty, boski, prawy — ten sobą zaświeci
Ten małym środkiem dojdzie głębi niezgłębionych,
Choć kosztem niezmiernym, wśród losu zamieci
Szedł i jak echo z wieku do wieku przeleci!
Dziś krocie Empedokłów²⁰² biegłoby w płomienie,
Nie mogąc wielkiej sławy inną nabyć drogą,
Niejeden posąg Diany nawiedza zniszczenie,
Lecz karły olbrzymami nigdy być nie mogą!
Wielki duch przed wielkością cudzą się rozściele
I zapalem tym jasny tworzy swe mściciele,
Wielkość czci głos przeszłości, i czci włosy siwe,
Byłe na młodą wiosnę szronem nie spadały
I serca cichym fiołkom nie powyżerały,
Nie strąca, ale wznosi, i tworzy szczęśliwe!
Co podłe, to jak furia z łańcuchów piekielnych
Wyzwolona, się rzuca na wszystko, co święte,
Lecz jak depcze, jej imię zdeptane, przekłete,
Zgnije w dole wzgardzone przez samych śmiertelnych!

Pieśń I, I (Maecenas atavis, edite regibus...)

DO MECENASA

O ty, którego niegdyś królami były przodki,
Mecenasie²⁰³, mój skarbie, mój opiekunie słodki!
Bywa, że człek niejeden żywi jeno pragnienie,
By roznieść kurzawę w olimpijskiej arenie,
A jeżeli osiągnie metę powózka chyża,
Mniema, iż go ku bogom palma zwycięstwa zbliża.
Inny znowu się wspina do kurulnych²⁰⁴ zaszczytów,
Zabiegając o względy tłumu zmiennych Kwiryków²⁰⁵.
Tamten zaś opatruje zbożem własne spiżarnie,
Licząc, wiele²⁰⁶ też korcy²⁰⁷ z rynków libijskich zgarnie?
Ów zaś z zamięłowaniem ziemię pługiem obrabia;
Nigdy w myśl mu nie przyjdzie sięść na pokład korabia²⁰⁸
I ze strachem żeglować przez cieśninę myrtojską²⁰⁹:
Ponad skarby Attala²¹⁰ woli zagrodę swojską.

Ambicja

²⁰²*Empedokles* (ok. 494–ok. 434 p.n.e.) — filozof, poeta i lekarz grecki, twórca koncepcji czterech żywiołów, które wskutek działania dwóch pierwotnych sił: miłości i nienawiści, mieszają się ze sobą i tworzą różnorodne rzeczy. [przypis edytorski]

²⁰³*Mecenas*, właśc. *Gaius Cilnius Maecenas* (70–8 p.n.e.) — rzymski polityk i pisarz, doradca i przyjaciel cesarza Augusta, opiekun i protektor najslawniejszych poetów rzymskich: Horacego, Owidiusza, Wergiliusza; jego nazwisko stało się synonimem patrona sztuki, literatury lub nauki. [przypis edytorski]

²⁰⁴*kurulny* — właściwy kurii, miejscu, gdzie odbywały się posiedzenia senatu oraz sądu w starożytnym Rzymie. [przypis edytorski]

²⁰⁵*Kwiryci* — pierwotni mieszkańcy Italii mający być potomkami Romulusa; tu: zaszczytne określenie rdzennych Rzymian. [przypis edytorski]

²⁰⁶*wiele* — tu: ile. [przypis edytorski]

²⁰⁷*korzec* — daw. jednostka objętości ciał sypkich (ziarna, mąki itp.). [przypis edytorski]

²⁰⁸*korab* — okręt, łódź. [przypis edytorski]

²⁰⁹*myrtojska cieśnina* — cieśnina na Morzu Miretejskim (a. Myrtojskim), w południowo-zachodniej części Morza Egejskiego. [przypis edytorski]

²¹⁰*skarby Attala* — skarby Attalosa III (ok. 170–133 p.n.e.), bogatego króla Pergamonu, który zapisał w testamencie Rzymianom swoje państwo wraz z wszystkimi skarbami. [przypis edytorski]

Kupiec, gdy go na morzu groźny nęka huragan,
 Chwali włości swe ciche, zyskom nie szczędzi nagan.
 Lecz niebawem w świat płynie na skolatanej łodzi,
 Boć niełatwo z dochodem niepokąźnym się zgodzi
 Niejeden zaś wytrawny pieczeniarcz²¹¹, biesiad wyga,
 Przed kielichem starego massyku²¹² się nie wzdryga,
 Wśród łąki, co drzew cieniem i nurtem wody chłodnie,
 Na gnuśnych wczasach całe przepędza popołudnie,
 Wielu obóz pociąga — dźwięki trąb i surem²¹³,
 Które przeczuciem wojny napelniają ponurem
 Serca matek. — Myśliwy w kniei przepędza noce,
 A gdy warchlak marsyjski w sidłach mu się szamoce
 Lub gdy wierne ogary wpadną na trop jelonka,
 Ja, gdy czoło uczone w święte przystroję bluszcze,
 Bogom czuję się bratem, nie dbam o ludzi tłuszcze.
 W chłodnym gaju, gdzie tańczą z Nimf²¹⁴ orszakiem Satyry²¹⁵,
 Polihymnia²¹⁶ mi chętnie nastraja struny liry,
 Euterpe mi wtóruje na swej sielskiej piszczałce,
 A ja sobie i Muzom pieśń tę ajolską²¹⁷ kształcę.
 Jeśli na miano wieszczka zasłużyłem z twej strony
 wierzę, iż sławą moją uderzę w nieboskłony.

Poezja, Poeta

Pieśń I, 5 (Quis multa gracilis te, puer...)

DO PYRRY

Cóż to za chłopiec, różą woniejący,
 Pieści się z tobą w chłodnym cieniu groty
 I tchnienie traci w pieszczocie gorącej,
 A ty swe złote rozpuszczasz uploty

Młodość, Kochanek,
 Pocałunek

Na białe giezło²¹⁸? Hejże — nieszczęśliwy!
 Ileż on razy łzami się zaleje
 Na zdradę twoją, gdy nagle burzliwy
 Wicher się w ciemnych głębiach rozszaleje...

Zdrada

Kto dziś, w twe cudne z wiarą patrząc oczy,
 Zawsze cię wierną ujrzeć się spodziewa,
 Nie wie, co cisza na morskiej roztoczy,
 Kiedy śpią żagle i wiatr nie powiewa.

Wierność

Ja wiem!... jam dawno w zmokłe szaty moje
 Przybrał ofiarnej świątyni podwoje —

Mądrość, Starość

²¹¹pieczeniarcz — człowiek wygodnie żyjący na cudzy koszt. [przypis edytorski]

²¹²massyk — rodzaj słodkiego wina. [przypis edytorski]

²¹³surma — dęty instrument muzyczny. [przypis edytorski]

²¹⁴nimfa (mit. gr.) — boginka mająca postać młodej, pięknej dziewczyny, uosabiała żywotne siły przyrody. [przypis edytorski]

²¹⁵satyr (mit. gr.) — jedna z istot wchodzących w skład orszaku Dionizosa, boga wina i dzikiej natury; satyrowie byli przedstawiani jako pół-ludzie i pół-konie, kojarzono ich z pożądaniem i lubieżnością. [przypis edytorski]

²¹⁶Polihymnia (mit. gr.) — muza poezji lirycznej i muzyki. [przypis edytorski]

²¹⁷pieśń tę ajolską — chodzi o grecką poezję liryczną. [przypis edytorski]

²¹⁸giezło — luźna koszula płócienna. [przypis edytorski]

I dziś dlatego innym klęski wróżę,
Żem zaznał²¹⁹ ciszy i przecierpiał burze.

Pieśń I, 9 (Vides ut alta stet nive candidum...)

DO TALIARCHA²²⁰

Widzisz? Sorakte²²¹ świeci siwym²²² śniegiem
i już nie mogą utrzymać ciężaru
lasy zbolale, rzeki
ścięte ostrzem mrozu.

Żywa

Lecz niech odpłynie chłód: do ognia drewno,
na stół sabińskie wino²²³ czteroletnie
w dwuosznym dzbanie rozkaż dać,
Taliarchu²²⁴,

Alkohol

Resztę zaś bogom zostaw. Gdy ci zechcą
uciszyć wiatr, walczący z rozszalałym morzem,
nie zadrży cyprys
ni wiekowy jesion.

Morze

Nie pytaj jednak o jutro, a każdy
dzień, który masz od losu, licz jak zysk.
Nie gardź słodyczą
miłości, czy tańcem,

Carpe diem

Młodość, Starość

dopóki na twych włosach nie zagości
bladłość śmiertelna²²⁵. Niech ciemność alei
rozbrzmiewa lekkim szeptem
umówionych godzin

Flirt

i śmiechem, który zdradza dziewczynę ukrytą
w ciemnym zakątku, abyś mógł jej zabrać
jakiś drobiażdżek z szyi²²⁶
czy z palca, na niby chroniony.

Śmiech

²¹⁹Żem zaznał — dziś: że zaznałem. [przypis edytorski]

²²⁰Pieśń I, 9 — Jan Kochanowski parafrazuje ten utwór w pieśni XVI z ksiąg pierwszych, zmieniając jednak zakończenie; zob. <http://www.wolnelektury.pl/katalog/lektura/piesni-ksiegi-pierwsze-piesn-xiv.html>. [przypis edytorski]

²²¹Sorakte — góra we Włoszech, 45 km na północ od Rzymu, jedyne większe wzniesienie w dolinie Tybru, obecnie nazywana Monte Sorrate. [przypis edytorski]

²²²siwym — w oryginale występuje tu przymiotnik *candidus*, czyli „jasny”. Ma on tę samą podstawę słowotwórczą, co wspomniana dalej w wierszu siwizna (łac. *canities*), a tekst łaciński nawet w opisie przyrody zawiera wiele słów kojarzących się ze starością. [przypis edytorski]

²²³sabińskie wino — Horacy mieszkał w podarowanej przez Mecenasa posiadłości w Sabinum, chodź więc o wino łatwo dostępne. [przypis edytorski]

²²⁴Taliarch — imię greckie, być może pochodzące od słów *thalia* (radość) i *archo* (rządzić), mogące zatem oznaczać kogoś, kto kieruje przebiegiem uczty. [przypis edytorski]

²²⁵bladłość śmiertelna — w oryginale była tu mowa o siwiźnie (łac. *canities*). [przypis edytorski]

²²⁶z szyi — zmiana obrazu, by lepiej oddać atmosferę flirtu; w oryginale mowa jest o „ramieniu”, co sugeruje bransoletę. W całym fragmencie chodzi o sprowokowanie sytuacji zachęcającej do dotknięcia drugiej osoby. [przypis edytorski]

Pieśń I, 9 (Vides ut alta stet nive candidum)

DO TALIARCHA

Patrz! Na Sorakcie²²⁷, co tam spadło śniegu,
Aż lasy dyszą pod okiścią²²⁸ zgięte;
Mróz schwycił, i rzeki w biegu
Stały ścięte.

Chcesz mróz odpędzić? Nie szczędź do komina
Drewek, Taliarchu²²⁹; z sabińskiego²³⁰ dzbanka
Nie żałuj starego wina,
Co strzyma szklanka.

Resztę zdaj Bogom; gdy oni swawolę
Wichrów na morzu ukróć — z tą zmianą
Twoje cyprysy, topole
Szumieć przestaną.

Los

Nie pytaj, co tam jutro ci wywróży;
Dziesięć przeżyty zyskanym nazywaj;
Dopóki młodość ci służy,
Baw się, używaj.

Młodość, Zabawa

Zwiedzaj przechadzki i Pole Marsowe²³¹;
Starość od ciebie jeszcze tak daleka,
A wieczór chodź na rozmowę,
Gdzie dziewczę czeka.

Coś tam chichocze w cieniu — ów przysionek
Dzieweczkę kryje łatwą do spotkania —
Z paluszka zsuń jej pierścioneł,
Zsuń, choć się wzbrania.

Flirt

Pieśń I, II (Tu ne quaesieris, scire nefas...)

DO LEUKONOE

Ty nie staraj się grzesznie dochodzić, jaki nam koniec oboju,
Leukonoe²³², bogowie przeznaczyć chcieli i liczb babilońskich²³³

Los

²²⁷*Sorakte* — góra o wysokości 691 m n.p.m. znajdująca się ok. 45 km na północ od Rzymu. [przypis edytorski]

²²⁸*okiść* — ciężki śnieg na gałęziach drzew. [przypis edytorski]

²²⁹*Taliarch* — imię greckie, być może pochodzące od słów *thalia* (radość) i *archo* (rządzić), mogące zatem oznaczać kogoś, kto kieruje przebiegiem uczy. [przypis edytorski]

²³⁰*sabiński* — tu: zawierający wino z Sabinum. [przypis edytorski]

²³¹*Pole Marsowe* — równina poświęcona bogowi wojny Marsowi, poza tzw. murami serwiańskimi, otaczającymi dawniej Rzym; odbywały się na niej zaciągi wojskowe i zebrania wyborcze komicjów centurialnych. [przypis edytorski]

²³²*Leukonoe* — imię złożone z greckich wyrazów *leukos* (biały) i *nous* (umysł); metaforycznie biel może tu oznaczać naiwność, prostotę bądź brak doświadczenia. [przypis edytorski]

²³³*liczby babilońskie* — obliczenia astrologiczne, horoskopy. [przypis edytorski]

prześń badać wyroki — bo ileż lepiej wycierpieć już wszystko,
co tam będzie, czy Jowisz²³⁴ nas jeszcze wielu zimami obdarzy,
czy nam daje ostatnią, co teraz Morze Tyrreńskie o skały
tam roztrąca... Być mądrą i wino sycić²³⁵ pamiętaj, a krótką
miarą długie nadzieje obcinaj. Czas nam ucieka zazdrosny
w ciągu rozmów... korzystaj z obecnej doby²³⁶, nie wierząc następnej!

Przemijanie, Szczęście,
Carpe diem

Pieśń I, II (Tu ne quaesieris, scire nefas...)

DO LEUKONOE

Nie pytaj próżno, bo nikt się nie dowie,
Jaki nam koniec zgotują bogowie —
I babilońskich nie badaj wróżbiarzy.
Lepiej tak przyjąć wszystko, jak się zdarzy...
A czy z rozkazu Jowisza²³⁷ ta zima,
Co teraz wichrem welny morskie wzdyma,
Będzie ostatnia, czy też nam przysporzy
Lat jeszcze kilka tajny wyrok boży,
Nie troszcz się o to i... klaruj swe wina.
Mknie rok za rokiem jak jedna godzina;
Więc łap dzień każdy, a nie wierz ni trochę
W złudnej przyszłości obietnice płocze.

Los

Pieśń I, 14 (O navis, referent in mare te novi...)

DO RZECZYPOSPOLITEJ²³⁸

Ty nasz statku! Na morze ponieść cię mają świeże
fale. Na co się puszczasz?... Mocno się trzymaj portu!
sam już czyliś nie dostrzegł,
jak twe boki, dla²³⁹ braku wiosłarzy,
jak twój maszt uszkodzony szybkim z południa wichrem,
jak twych żagli stękają pręty, jak trudno zdoła
okręt, lin pozbawiony,
rozkazywać bałwanom skutecznie.
Wszakże nie masz już całych żagli, ni bogów²⁴⁰, których,

Okręt, Niebezpieczeństwo,
Ojczyzna

²³⁴Jowisz (mit. rzym.) — bóg dnia, nieba i burzy, najważniejszy w rzymskim panteonie. [przypis edytorski]

²³⁵wino sycić — w oryginale *liquare*, czyli klarować bądź filtrować; w czasie rzymskich uczt wino filtrowano przed podaniem przez lnianą szmatkę bądź przez śnieg. [przypis edytorski]

²³⁶korzystaj z obecnej doby — w oryginale jest to słynne *carpe diem*, dosł. „chwytaj dzień [dzisiejszy]”. [przypis edytorski]

²³⁷Jowisz (mit. rzym.) — bóg dnia, nieba i burzy, najważniejszy w rzymskim panteonie, przedstawiany jako brodaty mężczyzna władający piorunem, odpowiednik greckiego Zeusa. [przypis edytorski]

²³⁸Do Rzeczypospolitej — W oryginale po prostu *Ad navem*, czyli „Do okrętu”; rozumienie statku jako alegorii państwa pozostawione było domyślności czytelnika. Bardziej szczegółowe interpretacje odnoszą wiersz do rzymskiej wojny domowej między zwolennikami republiki a cesarstwa. [przypis edytorski]

²³⁹dla (daw.) — z powodu. [przypis edytorski]

²⁴⁰ni bogów — być może mowa o figurach bóstw zwyczajowo umieszczanych na rufie okrętu (co stanowi dodatkową informację o jego zniszczeniach). [przypis edytorski]

gdyby znowu się maszty gięły, przyzywać by można.

Chociaż, będąc szlachetną
córką lasów, ty sosno pontycka²⁴¹,
chlubić chcesz się daremną nazwą i rodem twoim,
majtek jednak wystraszon zgoła nie ufa statkom,
nawet zdobnym barwami.

Strzeż się, wiatrów igraszką być nie chcąc!
Ty, co niesmak i kłopot ongi wzbudzałaś we mnie,
teraz troskę mi wielką z szczerą tęsknotą sprawiasz,
mijaj morza rozlane
wokół światłem błyszczących Cykladów²⁴²!

Pieśń I, 14 (O navis, referent in mare te novi...)

DO OKRĘTU

Okręcie, znowu na morze wybiegasz?
Biada! Co czynisz?! Bez zwłoki
Dąż do przystani! Czyli nie dostrzegasz,
Że już bez wiosel tve boki?

Okręt, Morze

Że maszt się, strzaskan nawałnicą, chwieje,
A liny rwą się i prężą?
Belki się kruszą i pękają reje —
Czyż one odmęt zwyciężą?

Na próżno, w żagli spowinięty strzępy,
Do bogów słać będziesz modły —
Próżno ci dały pontyjskie ostępy²⁴³
Tarcice²⁴⁴ z wyniosłej jodły —

Dziś w tym nie szukaj ratunku i chluby!
Choć malowana twa rufa,
Kto się doczekać pewnej nie chce zguby,
Niechaj twym siłom nie ufa!

Niedawno troskę budziłeś w mym łonie,
Dziś wzniecasz niepokój nowy:
O, nie wyjeżdżaj na zdradliwe tonie
Między lśniącymi ostrowy²⁴⁵!

²⁴¹*pontycki* — pochodzący z Pontu, krainy nad Morzem Czarnym. [przypis edytorski]

²⁴²*Cyklady* — archipeląg na Morzu Egejskim. Jego nazwa może być aluzją polityczną: podczas rzymskiej wojny domowej bazą operacyjną sił Marka Antoniusza była Grecja. [przypis edytorski]

²⁴³*pontyjskie ostępy* — trudno dostępne miejsce w lesie lub puszczy w Poncie, krainie nad Morzem Czarnym. [przypis edytorski]

²⁴⁴*tarcica* — nieheblowana deska. [przypis edytorski]

²⁴⁵*ostrów* (daw.) — wyspa. [przypis edytorski]

Pieśń I, 22 (Dulce ridenem Lalagen amabo...)

DO FUSKUSA

*Dulce ridentem Lalagen²⁴⁶ amabo,
Dulce loquentem.*

Fusku²⁴⁷, człek z czystym sumieniem jak dziecię
Może bez broni wędrować po świecie;
Nigdy mu bowiem w drodze się nie przyda
Ni ostra włócznia dzikiego Numida²⁴⁸,
Ani zatrutych strzał pełne kołczany.

Fusku, poczciwy człek lub zakochany,
Choćby przez Syrtów²⁴⁹ wędrował odmiały²⁵⁰,
Czy przez Kolchidy²⁵¹ grzbiet, śniegami biały,
Czy nad Hydaspem²⁵², gdzie w skwarnym upale
Leniwe płyną ociężałe fale,
Wszędy bezpieczny. Wieść nie próżno niesie,
Że gdy raz błąkam się w sabińskim lesie
I rozśpiewany na cześć mej dziewczyny
Brnę coraz dalej w nieznane gęstwiny,
Nagle wychyla się wilk z matecznika
I na mój widok jak zmyty pomyka.

Więc chociaż straszny był jak te potwory,
Których siedliskiem są apulskie²⁵³ bory
Lub jako bestia jaka w kraju Juby²⁵⁴,
Jednak — bezbronny — uniknąłem zguby.

Rzuć mnie w step śnieżny, gdzie z drzew nie dolata
Ciepłsze tchnienie wiosny ani lata
I gdzie mgła wieczna wisi nad równiną,
Rzuć mnie w pustynię, gdzie od żaru giną
Ludzie wśród spiekłych skalistych bezdroży,
Gdziekolwiek każe mi iść wyrok boży,
Czy nieba będą sroższe, czy łaskawsze,
Ja mą szczebiotkę będę kochał zawsze,
Moją szczebiotkę o różanej twarzy,
Co słodko śmieje się i słodko gwarzy.

Miłość, Miłość platoniczna

Los, Miłość

²⁴⁶*Lalage* (łac.) — szczebiotać, szemrać, *Lalagen* — szczebiotka. [przypis redakcyjny]

²⁴⁷*Fuscus*, właśc. *Aristius Fuscus* — przyjaciel Horacego. [przypis edytorski]

²⁴⁸*Numid* — dziś: Numidyjczyk, mieszkaniec Numidii, starożytnego państwa Berberów w północnej Afryce. [przypis edytorski]

²⁴⁹*Syrty* — dwie zatoki Morza Śródziemnego u północnych wybrzeży Afryki: Wielka Syrta u wybrzeży Libii lub Mała Syrta u wybrzeży Tunezji; *Syrtów*: dziś popr. forma D.: *Syrt*. [przypis edytorski]

²⁵⁰*odmiał* — piaszczysta wydma, łacha przesunięta przez wiatr na ląd. [przypis edytorski]

²⁵¹*Kolchida* — historyczna nazwa krainy na wybrzeżu Morza Czarnego, na terenie dzisiejszej Gruzji. [przypis edytorski]

²⁵²*Hydaspes* — obecnie Dźhelam, rzeka w północnych Indiach i Pakistanie. [przypis edytorski]

²⁵³*apulski* — od *Apulia*, kraina historyczna w starożytnej Italii, w jednym z apulskich miast urodził się Horacy. [przypis edytorski]

²⁵⁴*Juba II* (52 p.n.e.–23 n.e.) — władca Numidii od 30 p.n.e., kiedy Oktawian August przywrócił temu krajowi niezależność; w 25 p.n.e. Juba otrzymał od Rzymian tron sąsiedniej Mauretanii, zaś Numidia została ponownie prowincją rzymską. [przypis edytorski]

Pieśń I, 23 (Vitas hinnuleo me similis, Chloe...)

DO CHLOE²⁵⁵

Do jelonki podobna, która strachliwej matki
tam po górach bezdrożnych szuka, przejęta marnym
strachem lasów i wiatrów,
ty przede mną, o Chloe, uciekasz;
bo czy wiosny początek liściem suchawym zatrząśł,
czy zielone jaszczurki jeżyn rozsunał krzaczek,
zawsze temu zwierzątku
drżą kolanka i wątłe serduszko.
Wszak cię ścigać nie myślę, dziki jak tygrys albo
lew z getulskiej²⁵⁶ pustyni; przestań na koniec przecie
matki czepiać się ciągle,
boś dla męża już dawno dojrzała.

Ucieczka

Zwierzę, Strach

Dziewictwo

Pieśń I, 23 (Vitas hinnuleo me similis, Chloe...)

DO CHLOI

Czemuż ode mnie, Chloe²⁵⁷ urodziwa,
Stronisz, jak ona sarneczka pierzchliwa,
Matki po górach, kniejach szukająca,
Z bojaźni drżąca?

Flirt

Bo czy to wietrzyk, co z trawką się pieści,
Ruchomym listkiem z wolna zaszeleści;
Czy wąż zasyczy, już tracąc nadzieję,
Cała płótnie²⁵⁸.

Wszakże ja — świadkiem i ludzie, i bogi! —
Ni lew afrycki²⁵⁹, ani tygrys srogi,
Abym miał szarpać drapieżnymi szpony
Twój włos pieszczony.

Przez litość folguj²⁶⁰ żalowi mojemu!
Kiedy²⁶¹ już i czas, i wiek jest po temu,
Odbiegłszy matki, Chloe ulubiona,
Sam tu²⁶² do łona!

²⁵⁵Do Chloe — parafrazą tego utworu jest *Pieśń IX (Księgi Pierwsze)* Jana Kochanowskiego. [przypis edytorski]

²⁵⁶getulski — z Afryki Płn.; *Getulowie* (łac. *Gaetuli*) to staroż. plemię berberskie zamieszkujące wybrzeża płn. Afryki pomiędzy Małą Syrtą (dziś: Zatoka Kabiska na Morzu Śródziemnym u wybrzeży Tunezji) a Oceanem Atlantyckim. [przypis edytorski]

²⁵⁷Chloe — imię żeńskie pochodzenia greckiego, często wykorzystywane przez autorów sielanek, nawiązujących do antycznego romansu greckiego *Dafnis i Chloe*, opowiadającego o dwójce młodych pastuszków. [przypis edytorski]

²⁵⁸płótnieć (fraz.) — blednąć, od frazeologizmu „zblednąć jak płótno” (np. ze strachu). [przypis edytorski]

²⁵⁹afrycki — dziś popr.: afrykański. [przypis edytorski]

²⁶⁰folgować — złagodzić swoje zachowanie względem kogoś, czegoś. [przypis edytorski]

²⁶¹kiedy — forma z partykułą -ci, skróconą do -ć, znaczenie: kiedy już, skoro. [przypis edytorski]

²⁶²sam tu (daw.) — chodź tu; podejdz. [przypis edytorski]

Pieśń I, 23 (Vitas hinnuleo me similis Chloe...)

Pierzchasz²⁶³ ode mnie, Chloe, jak sarneczka,
Co byle zadrzał listek, gałązeczka,
Zaraz się spłoszy i do kniei bieży
Szukać macierzy.

Młodość

Jak jej drżą nogi, jak serce kołata,
Gdy krzaczkiem ruszy jaszczurka pstrokata
Lub kiedy wietrzyk narobi hałasu,
Wpadłszy do lasu!

Flirt, Pożądanie

Jam nie getulski²⁶⁴ lew, nie tygrys przecie,
Żeby cię pożarł; wszakżeś ty nie dziecię,
Ślad w ślad za matką jużbyś nie biegła,
Kiedyś dojrzała.

Pieśń I, 23 (Vitas hinnuleo me similis, Chloe...)

DO CHLOE

Jako sarenka pomykasz przede mną,
Co w dzikich górach szuka nadaremno
Zgubionej matki — i trwoży się w duszy,
Gdy wiatr zaszemrze lub kiedy poruszy
Jaszczurka wrzosów różowych gęstwina...

Młodość, Kobieta

Dyć²⁶⁵ ja rozedrzyć cię nie chcę, dziewczyno,
Jak luty²⁶⁶ tygrys albo lew z Getuli²⁶⁷.
Przeczże²⁶⁸ się dierzysz wciąż sukni matuli,
Gdy ci czas nadszedł, w którym, choć się drożą,
Dziewczęta muszą poczuć wolę bożą?

²⁶³ *pierzchać* (daw.) — uciekać. [przypis edytorski]

²⁶⁴ *getulski* — przym. od *Getulia*: południowa część Maroka w Afryce. [przypis edytorski]

²⁶⁵ *dyć* (daw., gw.) — przecież. [przypis edytorski]

²⁶⁶ *luty* (daw.) — srogi, okrutny. [przypis edytorski]

²⁶⁷ *Getulia* — południowa część Maroka w Afryce. [przypis edytorski]

²⁶⁸ *przeczże* — daw. dlacego, wzmocnione partykułą „że”; dlacegóz. [przypis edytorski]

Pieśń I, 30 (O Venus regina Cnidi Paphique...)

AD VENEREM²⁶⁹

O Wenus²⁷⁰! Knidu²⁷¹ i Pafii²⁷² królowo,
Porzuć Cypr ulubiony i zstąp do świątyni²⁷³,
Gdzie Glycer²⁷⁴, zwał²⁷⁵ ciebie, z kadzidel wciąż nową
Ofiarę czyni.

Niech śpieszy z tobą i syn z strzałą w ręku²⁷⁶,
I Gracje²⁷⁷ z rozwianymi przepaski²⁷⁸, Nimfy²⁷⁹ chóry,
I młodość, co bez ciebie pozbawiona wdzięku —
I sam Merkury²⁸⁰.

Młodość, Miłość

Pieśń I, 38 (Persicos odi, puer, apparatus...)

AUTARKIA²⁸¹

Chłopcze, nie szukaj wśród późnej jesieni,
Czy się gdzie późna róża nie czerwieni,
Co mi po strojach, po perskim przepychu,
Gdy w sadzie piję wino, śniąc po cichu?

Starość

Lecz narwij mirtów²⁸², masz ich pełno wszędzie.
W mirtowych wiankach do twarzy nam będzie,
Tobie, co w męża urastasz, chłopczyno,
I mnie staremu, co śnię, pijąc wino.

Dziewictwo, Młodość

²⁶⁹*Ad Venerem* (łac.) — do Wenus. [przypis edytorski]

²⁷⁰*Wenus* (mit. rzym.) — bogini miłości, jej gr. odpowiednikiem była Afrodyta, według legendy narodzona z morskiej piany w pobliżu Cypru. [przypis edytorski]

²⁷¹*Knidos* — doryckie miasto, położone w Karii na wybrzeżu Azji Mniejszej; obecnie tureckie miasto Tekir. [przypis edytorski]

²⁷²*Pafia* — wg mitologii Afrodyta urodziła się z piany morskiej w pobliżu miasta Pafos na południowo-zachodnim wybrzeżu Cypru. [przypis edytorski]

²⁷³*zstąp do świątyni* — osobliwość wiersza *Ad Venerem* polega na tym, że w starożytnej poezji podobne prośby do bogów przyzywały ich do miasta lub do konkretnej świątyni. Tu zaś jest mowa raczej o kapliczce (*lararium*) umieszczonej w rzymskim domu. [przypis edytorski]

²⁷⁴*Glycer* — imię żeńskie. [przypis edytorski]

²⁷⁵*zwał* — tu: wzywając. [przypis edytorski]

²⁷⁶*i syn z strzałą w ręku* — Kupidyn, rzymski bóg miłości. [przypis edytorski]

²⁷⁷*Gracje* (mit. rzym.) — boginie radości, wdzięku i piękna; ich gr. odpowiednik to Charyty. [przypis edytorski]

²⁷⁸*przepaski* — dziś popr. forma N.Im.: przepaskami. [przypis edytorski]

²⁷⁹*nimfa* (mit. gr.) — boginka mająca postać młodej, pięknej dziewczyny, uosabiała żywotne siły przyrody. [przypis edytorski]

²⁸⁰*Merkury* (mit. rzym.) — bóg kłamców i złodziei, posłaniec bogów, utożsamiany z gr. Hermesem; umieszczenie go w wierszu zdaje się rzucać cień na reputację Glycer. [przypis edytorski]

²⁸¹*autarkia* — w filozofii greckiej samowystarczalność, poleganie tylko na sobie; sposób życia zalecany m.in. przez stoików. [przypis edytorski]

²⁸²*mirt* — krzew śródziemnomorski o wonnych liściach; symbol miłości i męstwa. [przypis edytorski]

Pieśń II, 3 (Aequam memento rebus in arduis...)

DO DELIUSZA

Mój Deliuszu²⁸³ Prze'ć²⁸⁴ umrzesz kiedyś²⁸⁵, pamiętaj zatem
umysł zawsze stateczny w trudnych zachować przejściach,

    a w pomyślnych go chronić
    od radości nad miarę swywolnej,
czy tam wszystkie twe lata w smutku przepędzisz, czy też,
gdzieś na łączce odległej leżąc, w świątecznym czasie
    uszcześnie się będziesz
    dzbaniem wyborowego falernu²⁸⁶.

Tam gdzie sosna ogromna z białą topolą swoje
cienie łączy gościnne, szerząc gałęzie wokół,
    i gdzie w skośnym strumyku
    z trudem wartka się woda przedziera,
tam kaź wino, pachnidła znosić i róż zbyt krótko
trwale kwiaty, dopóki lata, majątek oraz
    czarna nitka podziemnych
    prządek z życia korzystać pozwolą.

Lasy, któreś zakupił, miejską siedzibę twoją,
dworek wiejski, żółtego Tybru zroszony nurtem,
    musisz wreszcie porzucić;
    dziedzic stopy twych skarbów zabierze.

Wszystko jedno, czy jako bogacz, swych przodków nawet
od Inacha²⁸⁷ wywodząc, skonasz, czy jako biedak
    z gminu zemrzesz na dworze,

Orku²⁸⁸ bezlitosnego ofiara.
Wszystkich razem na jedno miejsce nas pędzą, wszystkich
los obraca się w urnie, z której wypadnie później,
    albo rychlej, by w łodzi²⁸⁹
nas umieścić na wieczne wygnanie.

Stoicyzm

Przemijanie

Śmierć

²⁸³ *Deliusz* — Quintus Dellius, rzymski dowódca i polityk z I w. p.n.e., kilkakrotnie zmieniał stronę, po której walczył podczas wojny domowej, by w końcu znaleźć się w obozie zwycięskiego Oktawiana Augusta. [przypis edytorski]

²⁸⁴ *prze'ć* (daw.) — przecieć. [przypis edytorski]

²⁸⁵ *Mój Deliuszu! Prze'ć umrzesz kiedyś* — w oryginale wyrażone jest to jednym dodanym do imienia przymiotnikiem. [przypis edytorski]

²⁸⁶ *falern* a. *falerno* — wino z południowej Italii. [przypis edytorski]

²⁸⁷ *Inachus* (mit. gr.) — pierwszy, długowieczny król Argos oraz bóg rzeki Inachos. [przypis edytorski]

²⁸⁸ *Orkus* (mit. rzym.) — bóstwo śmierci, zwł. jej karzącego aspektu, utożsamiane z gr. Hadesem bądź częścią z Thanatosem; tu imię zostało użyte jako nazwa podziemnej krainy śmierci. [przypis edytorski]

²⁸⁹ *w łodzi* — nawiązanie do mit. gr. i łodzi Charona, przewożącej zmarłych do Hadesu. [przypis edytorski]

Pieśń II, 3 (Aequam memento rebus in arduis...)

AD DELLIUM²⁹⁰

Pomnij zachować umysł niezachwiany
Pośród złych przygód i od animuszu
Zbyt zuchwałego wśród pomyślnej zmiany
Chroń się, gdyż umrzesz, Delliuszu²⁹¹;

Śmierć, Spokój

Umrzesz, czy smutny przeżyjesz czas cały,
Czy na trawniku zacisznym zasiędziesz
Na dni świąteczne i z piwnic wystąły
Swoją falern²⁹² zapijać będziesz.

Gdzie biała topol z sosną rozrośniętą
Chętnie swe cienie gościnnie zespała,
Gdzie wstrząsać brzegu kotliną wygiętą
Pierzchliwa sili się fala —

Tam rozkaż przynieść i wina, i wonie,
I kwiaty róży, tak krótkiej trwałości,
Póki wiek, mienie i trzech prządek dłonie
Tej ci dozwolą radości.

Ziem skupowanych ustąpisz — i domu.
I willi, którą żółty Tyber myje —
Ustąpisz: bogactw spiętrzonych ogromu
Dziedzic twój potem użyje.

Bogactwo, Przemijanie

Czyś bogacz, plemię Inachusa²⁹³ stare,
Czyś biedak, wyszły z warstw najniższych łona —
Nie ma różnicy: pójdiesz na ofiarę
Bezlitosnego Plutona²⁹⁴.

Śmierć

Wszyscy zdążamy tamże: wszystkim z urny
Prędzej czy później jeden los wychodzi:
I w kraj wiecznego wygnania pochmurny
Na smutnej wyśle nas łodzi.

²⁹⁰*Ad Dellium* — pierwotnie tytuł w tym tłumaczeniu brzmiał: *Ad Q. Dellium*; wobec niezgodności takiego zapisu ze współczesnymi zaleceniami poprawnościowymi, usunięto skrót imienia. Jest to oda znana w polszczyźnie pod tytułem *Do Deliusza*. [przypis edytorski]

²⁹¹*Delliusz*, właśc. *Quintus Dellius* — rzymski dowódca i polityk z I w. p.n.e., kilkakrotnie zmieniał stronę, po której walczył podczas wojny domowej, by w końcu znaleźć się w obozie zwycięskiego Oktawiana Augusta. [przypis edytorski]

²⁹²*falern* a. *falerno* — wino z południowej Italii. [przypis edytorski]

²⁹³*Inachus* (mit. gr.) — pierwszy, długowieczny król Argos oraz bóg rzeki Inachos. [przypis edytorski]

²⁹⁴*Pluton* (mit. rzym.) — bóg śmierci i podziemnej krainy zmarłych; jego gr. odpowiednikiem jest Hades. [przypis edytorski]

Pieśń II, 7 (O saepe mecum tempus in ultimum...)

DO POMPEJUSZA

Pompejusz²⁹⁵, coś ze mną nieraz najcięższe chwile
przebył w wojsku, gdy nami Brutus²⁹⁶ dowodził²⁹⁷, któż cię
wrócił jako Kwiryte²⁹⁸

bogom naszym, niebiosom italskim?

Pierwszy z moich przyjaciół, z tobą częstokroć długie
doby winem skracałem, wieńcząc kwiatami włosy

malabatrem²⁹⁹ syryjskim

namaszczone. Przec³⁰⁰ z tobą nieszczęsne

ja Filippi³⁰¹ poczułem, z tobą przebyłem też nagłą
tę ucieczkę, niepięknie tarczę rzuciwszy³⁰², mężnych

gdy znętkano, gdy groźni

krwawej ziemi się twarzą dotknęli.

Mnie zaś wystraszonego szybko Merkury³⁰³ uniósł,
w gęstej chmurze, przez wrogów hufce, a ciebie odpływ

morza porwał, na powrót

pędząc falą burzliwą do wojny.

Więc należną biesiadę wypraw Zeusowi, długą
zaś żołnierką znużone boki wyciągnij sobie

tu, pod moim wawrzynem;

nie szczędź dzbanów dla ciebie schowanych!

Puchar winem napełnij, w którym się troski topią,
polej głowę pachnidłem z muszli obszernej!... Któż się

stara, aby z selery³⁰⁴

wilgnej, albo też z mirtu spleciono

wieńce?... Kogoż ogłosi Wenus³⁰⁵ sędzią pijących³⁰⁶?...

Wojna

Alkohol

²⁹⁵*Pompejusz Warus* — przyjaciel Horacego, który w rzymskiej wojnie domowej walczył po stronie republikańskiej; według niektórych przekazów Horacy wyjednał dla niego pozwolenie na powrót do kraju, prosząc Mecenasa, by ten wpłynął na Oktawiana Augusta. [przypis edytorski]

²⁹⁶*Brutus*, właśc. *Marek Juniusz Brutus* (85–42 p.n.e.) — rzymski polityk i dowódca wojskowy; jeden z przywódców spisku przeciwko Juliuszowi Cezarowi i zabójców dyktatora; razem z Kasjuszem, innym przywódcą spisku, zebrał wojska i opanował prowincje wschodnie; po przegranej bitwie z Markiem Antoniuszem i Oktawianem Augustem pod Filippi popełnił samobójstwo. [przypis edytorski]

²⁹⁷*dowodził* — oryginał zamiast *ducere* używa czasownika *deducere*, sugerując albo wątpliwość wobec talentów wojskowych Brutusa, albo wątpliwość wobec słuszności reprezentowanej przez niego sprawy zachowania republikańskiego ustroju Rzymu. [przypis edytorski]

²⁹⁸*kwiryta* — cywilny obywatel Rzymu; zdanie delikatnie sugeruje, że powodem wyrażanej w wierszu radości jest nie tylko powrót Pompejusza, ale też fakt, że po wojnie domowej nie utracił on praw obywatelskich. [przypis edytorski]

²⁹⁹*malabattrum* — rodzaj pachnidła w formie olejku. [przypis edytorski]

³⁰⁰*przec'* — skrócone dla rytmu „przećież”. [przypis edytorski]

³⁰¹*Filippi* — miasto w Macedonii, w okolicach którego w 42 p.n.e. rozegrały się dwie bitwy rzymskiej wojny domowej. W drugiej z nich Marek Antoniusz i Oktawian August pokonali armię republikańską, dowodzoną przez Brutusa i Kasjusza, czyli przywódców spisku przeciw Cezarowi. Zwolennicy republiki ponieśli klęskę, a ich obydwa dowódcy popełnili samobójstwo. [przypis edytorski]

³⁰²*niepięknie tarczę rzuciwszy* — dla Greków i Rzymian odrzucenie tarczy w trakcie bitwy było symbolem nie tylko tchórzostwa, ale i zdrady. Przy walce w szyku greckiej falangi czy rzymskiego legionu tarcza osłaniała stojącego po lewej towarzysza broni. [przypis edytorski]

³⁰³*Merkury* (mit. rzym.) — bóg kłamców i złodziei, utożsamiany z gr. Hermesem. [przypis edytorski]

³⁰⁴*selera* — dziś słowo „seler” jest rodzaju męskiego. [przypis edytorski]

³⁰⁵*ogłosi Wenus* — osobę przewodniczącą rzymskiej uczcie określało się przez rzut kośćmi; tzw. *iactus Veneris* oznaczał cztery kości, na których nie powtarza się żadna liczba. [przypis edytorski]

³⁰⁶*sędzia pijących* — *magister bibendi*, *rex bibendi* a. *arbiter bibendi*, osoba kierująca przebiegiem uczty, w tym tempem i kolejnością wznoszenia toastów. [przypis edytorski]

Edończykom³⁰⁷ w Bachusa³⁰⁸ szale ustąpić nie chcą!

Miło przecież mi szaleć,
skoro taki powrócił przyjaciel!

Pieśń II, 7 (O saepe mecum tempus in ultimum...)

DO POMPEJUSZA WARUSA

Pomniesz, jak śmierci w oczy my patrzali
Z bliska, gdy Brutus³⁰⁹ hetmanił³¹⁰ szeregom
Któż ci kwiryctwo³¹¹ wrócił, kto z oddali
Wrócił penatom³¹² i italskim brzegom?

Pompeju! my dwaj najstarsi druhowie,
Z tobą mi chwile biegly nieleniwo
Niegdyś przy pełnym, z różami na głowie
Małobatrową³¹³ łyszczącej oliwą.

Przyjaźń

My pod Filippi³¹⁴ walczyliśmy razem,
Gdzie tak sromotnie zgubiłem w popłochu
Tarczę, gdy męstwo naszych pod żelazem
Padło, w skrwawionym tarzając się prochu.

Walka

Lecz mię drżącego pośród nieprzyjaciół
Wyrwał Merkury³¹⁵ i przechował w chmurze;
A tyś do mordów, bracie, tak się zaciął,
Żeś z portu wypadł, w nowe lecąc burze.

Złóżże więc Bogu dziękczynne obiady³¹⁶
I wypoczywaj, bojem zmordowany,
Tu, gdzie cień daje ten laur rosochaty,
I gdzie czekają na cię pełne dzbany.

Massyk³¹⁷ gubiący troski lej do szklanki,
A z konch³¹⁸ głębokich czerp maści i wonie.

³⁰⁷Edończycy — zamieszkały w Tracji lud grecki, uznawany za skłonny do pijaństwa. [przypis edytorski]

³⁰⁸Bachus a. Bakchus (mit. rzym., gr. Dionizos) — syn Zeusa i Semele, wynalazł wino; czczony jako bóg wina i płodności; był patronem odbywających się co roku ku jego czci *bachanaliów*: obchodów połączonych z szalonymi, niekiedy rozwiązłymi uctami, tańcami, pokazami teatralnymi itp. [przypis edytorski]

³⁰⁹Brutus, właśc. Marek Juniusz Brutus (85–42 p.n.e.) — rzymski polityk i dowódca wojskowy; jeden z przywódców spisku przeciwko Juliuszowi Cezarowi i zabójców dyktatora; razem z Kasjuszem, innym przywódcą spisku, zebrał wojska i opanował prowincje wschodnie; po przegranej bitwie z Markiem Antoniuszem i Oktawianem Augustem pod Filippi popełnił samobójstwo. [przypis edytorski]

³¹⁰hetmanić — dowodzić. [przypis edytorski]

³¹¹kwiryctwo — tu: obywatelstwo. [przypis edytorski]

³¹²penaty (mit. rzym.) — bóstwa opiekujące się domem. [przypis edytorski]

³¹³małobatr — syryjski olejek wonny. [przypis edytorski]

³¹⁴Filippi — miasto w Macedonii, w okolicach którego w 42 p.n.e. rozegrały się dwie bitwy rzymskiej wojny domowej. W drugiej z nich Marek Antoniusz i Oktawian August pokonali armię republikańską, dowodzoną przez Brutusa i Kasjusza, czyli przywódców spisku przeciw Cezarowi. Zwolennicy republiki ponieśli klęskę, a ich obydwa dowódcy popełnili samobójstwo. [przypis edytorski]

³¹⁵Merkury (mit. rzym.) — posłaniec bogów. [przypis edytorski]

³¹⁶obiata (daw.) — ofiara. [przypis edytorski]

³¹⁷massyk — rodzaj słodkiego wina. [przypis edytorski]

³¹⁸koncha — muszla. [przypis edytorski]

Hej żywo! kto nam posplata tam wianki
Świeże z opichu³¹⁹ i mirtu na skronie?

Kogo nam Wenus³²⁰ da królem biesiady?
Mniejsza — lecz dzisiaj pohulam jak Traki³²¹ —
O, bo już sobie nie mogę dać rady,
Kiedy mi do dom zawitał gość taki!

Pieśń II, 7 (O saepe mecum tempus in ultimum...)

NA POWITANIE PRZYJACIELA

O ty! co ze mną w strasliwej potrzebie,
Za dni Brutusa³²², użyłeś niewczasu;
Wyznaj — w oracza kto zmienił i ciebie?
W progi kto sielskie wrócił bez hałasu...?

Bracie mej wiosny — życia, Pompejusz³²³!
Z którym, bywało, płynące godziny
Mierzymy płynem — i dla animuszu
Syryjskie na skroń kładziemy wawrzyny.

Przyjaźń

Porażkę obu Filipijskie pola³²⁴
Znają — mnie wstydniej, bo znają bez tarczy;
Lecz są przygody, gdy żelazna wola
Na nic już, okrom³²⁵ śmierci, nie wystarczy!

Walka

Błatego strachem, gdy miecze wokoło,
Ima³²⁶ mnie szparki³²⁷ Merkur³²⁸ i uchrania:
Gdy ty samotne stawisz jeszcze czoło
Strasliwej burzy, im więcej pochłania.

Dziś, czas wojenne ukrócić³²⁹ zagony³³⁰,
Jowisza³³¹ oltarz zapalić płomieniem:
I udział przyjąć dobrze zasłużony
W *laurach mych*, które są: ciszą i cieniem.

³¹⁹*opich* — seler zwyczajny (*Apium graveolens*) lub inna roślina z rodziny selerowatych. [przypis edytorski]

³²⁰*Wenus* a. *Wenera* (mit. rzym.) — bogini miłości i piękna, odpowiednik greckiej Afrodyty. [przypis edytorski]

³²¹*Traki* — dziś popr. forma M. Im: Trakowie, mieszkańcy Tracji. [przypis edytorski]

³²²*Brutus*, właśc. *Marek Juniusz Brutus* (85–42 p.n.e.) — rzymski polityk i dowódca wojskowy; jeden z przywódców spisku przeciwko Juliuszowi Cezarowi i zabójców dyktatora; razem z Kasjuszem, innym przywódcą spisku, zebrał wojska i opanował prowincje wschodnie; po przegranej bitwie z Markiem Antoniuszem i Oktawianem Augustem pod Filippi popełnił samobójstwo. [przypis edytorski]

³²³*Pompejusz* — Pompejusz Warus, przyjaciel Horacego, który w rzymskiej wojnie domowej walczył po stronie republikańskiej; według niektórych przekazów Horacy wyjednał dla niego pozwolenie na powrót do kraju, prosząc Mecenasa, by ten wpłynął na Oktawiana Augusta. [przypis edytorski]

³²⁴*Filipijskie pola* — nawiązanie do bitwy pod Filippi (42 r. p.n.e.). [przypis edytorski]

³²⁵*okrom* (daw.) — oprócz. [przypis edytorski]

³²⁶*ima* — tu: łapie; *imać*: chwycić, brać. [przypis edytorski]

³²⁷*szparki* — szybki, energiczny. [przypis edytorski]

³²⁸*Mercury* (mit. rzym.) — bóg handlu, zysku i kupiectwa; opiekun złodziei i celników, patron podróżnych, posłaniec bogów, utożsamiany z gr. Hermesem. [przypis edytorski]

³²⁹*ukrócić* — tu: pohamować. [przypis edytorski]

³³⁰*zagon* (daw.) — oddział wojska operujący na obcym terytorium. [przypis edytorski]

³³¹*Jowisz* (mit. rzym.) — władca bogów, odpowiednik gr. Zeusa. [przypis edytorski]

Massyckie wina³³² nietkniętej pieczęci
Na wieki mamże uwięzić w piwnicy?
Nie! — toast wzniesmy... *toast niepamięci*.
— mirtów nam wieńce dajcie!... niewolnicy.

Przyjaźń

Wenus³³³ osądzi, gdzie przegrana sprawa:
Przepić mnie? niech się i Trak³³⁴ nie ośmiela.
Jeden-bo z tyłu szalów mi zostawa:
Słodzy nad wszystkie!... powrót przyjaciela.

Pieśń II, 10 (Rectius vives, Licini, neque altum...)

DO LICINIUSA MURENY

Żyj, Licini³³⁵, stateczniej i ani dokuczaj
ciągle morzu pełnemu, ni z strachu przed burzą,
zbyt ostrożny, za blisko przypieraj do brzegów
często zdradliwych.

Kondycja ludzka

Złotą miarę³³⁶ ktokolwiek pokochał, bezpieczny,
skalanego śmieciami posiadać nie będzie
domu, ani też, skromny, otoczy się dworem
zazdrość budzącym.

Częściej świerkiem ogromnym miotają przeć³³⁷ wichry,
ciężej wałą się baszty wysokie na ziemię,
a pioruny zazwyczaj w najwyższe wierzchołki
gór uderzają.

Umysł usposobiony roztropnie nadziei
nie zwykł tracić w nieszczęściu, lecz w szczęściu przeciwnych
losów lękać się będzie. Sprowadza nam Jowisz³³⁸
zimy straszliwe,

Los

lecz je także usuwa... Jeżeli jest teraz
źle, nie zawsze tak będzie!... Apollo³³⁹ milczącą
Muzę³⁴⁰ lutnią czasami rozbudza, nie zawsze
łuk ma nagięty³⁴¹.

W trudnych sprawach okazuj się pełnym odwagi
i wytrwałym, a wiatry gdy nazbyt pomyślne
pędzić będą galere, to ściągaj roztropnie
żagle wydęte!

³³²*Massyckie wina* — massyk to rodzaj słodkiego wina. [przypis edytorski]

³³³*Wenus* (mit. rzym.) — bogini miłości i piękna, odpowiednik greckiej Afrodyty. [przypis edytorski]

³³⁴*Trak* — mieszkaniec Tracji, staroż. krainy leżącej między dolnym biegiem Dunaju, Morzem Czarnym, Morzem Egejskim a rzeką Strymon (dziś podzielonej między Bułgarię, Grecję Turcję). [przypis edytorski]

³³⁵*Licyniusz*, po adopcji *Terencjusz Warus Murena* (zm. 22 a. 23 p.n.e) — brat Terencji, żony Mecenas; stracony za udział w spisku przeciw Augustowi. [przypis edytorski]

³³⁶*złota miara* — umiar, podstawa prezentowanej przez Horacego filozofii stoickiej. [przypis edytorski]

³³⁷*przeć* (daw.) — przecież. [przypis edytorski]

³³⁸*Jowisz* (mit. rzym.) — bóg dnia, nieba i burzy, najważniejszy w rzymskim panteonie, przedstawiany jako brodaty męczyszyna władający piorunem, odpowiednik greckiego Zeusa. [przypis edytorski]

³³⁹*Apollo* — bóg słońca, sztuki, wróżbiarstwa i gwałtownej śmierci, przewodnik dziewięciu muz; przedstawiany z lutnią bądź z łukiem. [przypis edytorski]

³⁴⁰*Muza* (mit. gr.) — bogini opiekunka pewnej sztuki pięknej lub nauki; tradycyjnie wymienia się dziewięć tzw. muz olimpijskich, córki Zeusa i Mnemosyne, z których każda opiekowała się konkretną dziedziną twórczości. [przypis edytorski]

³⁴¹*nie zawsze łuk ma nagięty* — por. Jan Kochanowski, *Pieśni II*, 15: Nie zawždy Apollo strzela, Ale łuk z lutnią podziela. [przypis edytorski]

Pieśń II, 13 (Ille et nefasto te posuit die...)

DO DRZEWA³⁴²

Kto cię pierwszy zasadził, w dniu to złowrogim zrobił,
świętokradzką cię także ręką, o drzewo, wnukom
wyhodował na zgubę
i na całej tu wioski sromotę³⁴³.

Uwierzyłbym, że taki człowiek własnemu ojcu
kark już skręcił i w nocy świętą komnatę zbryzgał
gościa swego posoką.

Kto tam ciebie, ponure ty drzewo,
coś na głowę niewinną pana się zwalić miało,
na mym polu postawił, pewno kolchidzkich jądów³⁴⁴
i wszystkiego się dotknął,

co gdziekolwiek jest grzechem i zbrodnią.
Czego trzeba unikać, tego się ustrzec każdej
chwili, trudne zaiste dla nas zadanie! Wstręt ma
do Bosforu³⁴⁵ punicki³⁴⁶

żeglarz, ślepych skądinąd się losów
nie lękając, a żołnierz boi się strzały Partów³⁴⁷,
ich ucieczki tak naglej³⁴⁸, Partów zaś straszny siła
Rzymian, straszą kajdany³⁴⁹...

Ale zmiatał narody i zmiatać
będzie nagły gwałt śmierci. Wszak już widziałem niemal
państwo czarnej królowej³⁵⁰, sądy Eaka³⁵¹ oraz
dusz pobożnych siedziby

i Safonę³⁵² na lutni eolskiej
skargi głoszącą przeciw dziewicom swego miasta,
Alceuszu³⁵³, i ciebie, któryś te straszne klęski
morza, wojny, ucieczki

Zło, Drzewo

Strach

Śmierć

Śmierć, Poezja

³⁴²*Do drzewa* — Podtytuł skrócony decyzją redakcyjną. Pełne brzmienie: *Do drzewa, które nagłym wywrotem byłoby go zgniotło*. [przypis edytorski]

³⁴³*sromota* (daw.) — wstyd. [przypis edytorski]

³⁴⁴*kolchidzkich jądów* — mieszkańcy Kolchidy (krajiny historycznej na terenie obecnej Gruzji) słynęli z czarów, które starożytnym kojarzyły się również z trucicielstwem. [przypis edytorski]

³⁴⁵*Bosfor* — cieśnina oddzielająca Europę od Azji, łączy Morze Czarne z Morzem Marmara, jest położona między Półwyspem Bałkańskim a Azją Mniejszą. [przypis edytorski]

³⁴⁶*punicki* — fenicki; Fenicjanie, którzy założyli Kartaginę, byli znani jako wyśmienici kupcy. [przypis edytorski]

³⁴⁷*Partowie* — lud zamieszkujący tereny na pld. od Morza Kaspijskiego, tworzący od ok. 238 p.n.e. do 226 n.e. państwo, z którym Rzym prowadził wojny od I w. p.n.e. [przypis edytorski]

³⁴⁸*ich ucieczki tak naglej* — pozorowany odwrót konnych łuczników był często stosowanym elementem partyjskiej sztuki wojennej; w starożytności istniało nawet powiedzenie „partyjska strzała”. [przypis edytorski]

³⁴⁹*Partów zaś straszny siła Rzymian, straszą kajdany* — tłumacz jednocześnie pokazuje dwie możliwości przetłumaczenia łac. słowa *robur*. [przypis edytorski]

³⁵⁰*czarna królowa* (mit. rzym.) — Prozerpina, córka Cerery. Porwał ją i poślubił Pluton, bóg krainy umarłych. Prozerpina co roku wracała do matki na lato, a opuszczała ją na zimę; tak mitologia tłumaczyła następstwo pór roku. Odpowiednikiem Prozerpiny w mit. gr. jest Kora-Persefona. [przypis edytorski]

³⁵¹*Eak a. Ajakos* (mit. gr.) — król Myrmidonów (ludu zamieszkującego Eginę), po śmierci wraz z Minosem i Radamantym sędził w Hadesie dusze zmarłych. [przypis edytorski]

³⁵²*Safona* — grecka poetka liryczna z przełomu VII i VI wieku p.n.e., autorka głównie poezji miłosnej, często sugerującej jej miłość do kobiet. [przypis edytorski]

³⁵³*Alceusz a. Alkajos* (ok. 620 p.n.e.–ok. 550 p.n.e.) — grecki poeta liryczny z Mitylenu na wyspie Lesbos, część życia z powodu udziału w spisku przeciw tyranowi Myrsylosowi spędził na wygnaniu; dużą część jego dzieła stanowiła poezja polityczna. [przypis edytorski]

dźwięczniej prątkiem³⁵⁴ twym złotym odbijał.
 Śpiew obojga, świętego godzien milczenia, w duszach
 zmarłych wzbudza podziwy; wieści o bitwach jednak,
     o tyranach wygnanych
     chciwiej tłumy chwytają swym uchem.
 Jakże dziwić się nad tym, skoro stugłowy potwór³⁵⁵,
 osłupiony pieśniami, czarne swe uszy spuszcza,
     a wplecione w Eumenid³⁵⁶
     włosy żmije spoczynkiem się cieszą.
 Nawet słynny Prometeusz³⁵⁷, razem z Pelopsa ojcem³⁵⁸,
 brzmieniem miłych tych śpiewów w ciężkich się zwodzą troskach
     i nie myśli już Orion³⁵⁹
     lwy i rysie tchórzliwe popędzać.

Pieśń II, 14 (Eheu fugaces, Postu- me, Postume...)

DO POSTUMIUSA

O, Postumie³⁶⁰, Postumie! lata, niestety, szybko
 nam uchodzą; pobożność nawet nie może wstrzymać
     ani zmarszczek groźących,
     ani śmierci, co zwalczyć się nie da;
 choćbyś, ile dni w roku, co dzień zarzynał trzysta
 byków³⁶¹, zmiękczyć Plutona³⁶², bracie, nie zdołasz, bo on,
     na lzy wszelkie nieczuły,
     Geriona³⁶³, to cielsko troiste,
 i Titiosa³⁶⁴ w niewoli trzyma za smutną rzeką,

Przemijanie

³⁵⁴*prątek* — zdrobnienie od: pręt; chodzi o tzw. plektron, odpowiednik kostki gitarowej, za pomocą którego w starożytności grano na lutni. [przypis edytorski]

³⁵⁵*stugłowy potwór* — przesadnie opisany Cerber, trzygłowy pies, pilnujący bram podziemnej krainy zmarłych. [przypis edytorski]

³⁵⁶*Eumenidy* (mit. gr.) — Erynie (zwane dla przebłagania srogich bóstw Eumenidami, tj. „Dobroczyńnymi”) były wysłanniczkami Fatum, mścicielkami tropiącymi zbrodniarzy; przedstawiane były z węzami we włosach i skrzydłami. [przypis edytorski]

³⁵⁷*Prometeusz* (mit. gr.) — jeden z tytanów, dobroczyńca ludzi (w niektórych wersjach mitów także twórca ludzkości); wykradł ogień z Olimpu, by ludzie mogli się przy nim ogrzać i przyrządzać pieczone potrawy; nauczył ich również metalurgii, uprawy roli, kowalstwa, budownictwa, ujarzmiania sił przyrody oraz czytania i pisanie, a także podstępnie sprawił, że władca bogów wybrał na ofiarę dla bogów niejadalne części zwierząt: tuszycz i kości; Zeus ukarał Prometeusza za kradzież ognia i uchwałstwo, każąc przykuć go do skały na Kaukazie, gdzie codziennie sęp wyjadał mu wątrobę, odrastającą w ciągu nocy; z kaźni tej uwolnił Prometeusza Herakles. [przypis edytorski]

³⁵⁸*Pelopsa ojciec* (mit. gr.) — Tantal, król lidyjski, syn Zeusa, słynny ze swojego ogromnego bogactwa oraz ze strasznej kary, jaką nałożyli na niego bogowie. Z powodu swojego boskiego pochodzenia był zapraszany na ucztę bogów; zdradzał ludziom boskie sekrety i żeby wypróbować wszechwiedzę bogów podał im na ucztę ciało swego syna, za co został strącony do Tartaru, gdzie cierpiał męki: pragnienie, stojąc w wodzie, która opadała, gdy się nachylał, oraz głód, nie mogąc dosięgnąć zwisających z drzewa owoców, zaś nad jego głową chwiały się głazy, grożąc zmiążdżeniem. [przypis edytorski]

³⁵⁹*Orion* (mit. gr.) — olbrzym, syn Euriale (jednej z trzech siostr Gorgon) i Posejdona a. Hyrieusa z Beocji, brat Polifema; myśliwy beocki o wielkiej sile, urodzie i wroście; prześladowca Plejad i Hiad (nimf-zwiastunek dobrej i złej pogody), za próbę zgwałcenia bogini Artemidy zginął ukąszony przez wielkiego skorpiona (odwzorowanie tego mitu widzieli starożytni Grecy w konstelacjach gwiazd). [przypis edytorski]

³⁶⁰*Postumius* — postać niezidentyfikowana przez historyków literatury, być może fikcyjna. [przypis edytorski]

³⁶¹*co dzień zarzynał trzysta byków* — tradycyjnie hekatomba była ofiarą ze stu wołów, więc mowa tu o ofierze znacznie większej niż zwyczajowa. [przypis edytorski]

³⁶²*Pluton* (mit. rzym.) — bóg świata podziemnego, krainy umarłych. [przypis edytorski]

³⁶³*Gerion* (mit. gr.) — olbrzym o trzech głowach i trzech ciałach, zabity przez Heraklesa. [przypis edytorski]

³⁶⁴*Titios* (mit. gr.) — olbrzym zabity przez Apollina. [przypis edytorski]

którą musim przepłynąć wszyscy³⁶⁵, co z darów ziemi
 żyjem, czy tam królami
 będziemy, czy też biednymi chłopami.
 Wszak daremnie krwawego będziem unikać Marsa³⁶⁶
 i rozbitych o skały Hadrii³⁶⁷ ryczącej wałów³⁶⁸,
 albo wiatrów północnych
 zdrowiu w porze jesiennej szkodliwych;
 musim czarny oglądać Kocyt³⁶⁹, błędzący prądem,
 tu i ówdzie, leniwym, niecne Danaów plemię³⁷⁰,
 Eolidę Syzyfa³⁷¹,
 skazanego na trudy bez końca;
 musim ziemię pożegnać, dom i kochaną żonę,
 z tych zaś, które hodujesz, drzewek nie pójdzie z tobą,
 panem krótkochwilowym,
 żadne, oprócz obrzydłych cyprysów³⁷².
 Ten twój cekub³⁷³, którego mnogie ci klucze strzegą,
 mędrszy dziedzic wypije; sławnym tym winem, raczej
 uczty kapłanów godnym,
 będzie swoje posadzki oblewał!

Śmierć

Alkohol

Pieśń II, 14 (Eheu fugaces, Postu- me, Postume...)

Hej! hej! pierzchliwe Postumie³⁷⁴, Postumie,
 Zbiegają lata; ni modlitwa nasza
 Zmarszczków z oblicza odstraszyć nie umie;
 Starości, ani śmierć nie odstrasza.

Starość

Niczym nie zmiękczysz Plutona³⁷⁵ wyroków,
 Choćbyś mu trzysta byków bił codziennie,
 Jak raz Tytyja³⁷⁶ z Gerionem³⁷⁷ wziął w oków³⁷⁸
 Czarnego Stygu³⁷⁹, tak trzyma niezmiennie.

Los

Śmierć, Los

³⁶⁵za smutną rzeką, którą musim przepłynąć wszyscy — tj. w podziemnej krainie zmarłych, której granice stanowiły rzeki, m. in. Styks. [przypis edytorski]

³⁶⁶Mars (mit. rzym.) — bóg wojny; jego gr. odpowiednikiem jest Ares. [przypis edytorski]

³⁶⁷Hadria a. Adria — miasto w północno-wschodnich Włoszech, w starożytności port, obecnie odległe o ok. 25 km od wybrzeża Adriatyku. [przypis edytorski]

³⁶⁸wały (daw.) — fale morskie. [przypis edytorski]

³⁶⁹Kocyt a. Kokytos (mit. gr.) — jedna z rzek w podziemnej krainie umarłych. [przypis edytorski]

³⁷⁰niecne Danaów plemię (mit. gr.) — Danaidy, córki króla Argos Danausa. Przymuszone do małżeństwa, w noc poślubną zabiły swoich mężów, za co w zaświatach zostały skazane na karę polegającą na napelnianiu beczki bez dna wodą noszoną w dziurawych dzbanach. [przypis edytorski]

³⁷¹Syzyf (mit. gr.) — przebiegły założyciel i król Koryntu, który zdradził sekret Zeusa, a następnie podstępnie uwięził posłanego po niego Tanatosa (Śmierć), za co został skazany na pośmiertne męczarnie w Tartarze, najmroczniejszej części podziemnej krainy zmarłych: wtaczanie na górę kamienia, który zawsze stacza się na dół tuż przed osiągnięciem szczytu. [przypis edytorski]

³⁷²oprócz obrzydłych cyprysów — tj. oprócz roślin sadzonych na cmentarzach. [przypis edytorski]

³⁷³cekub — gatunek wina. [przypis edytorski]

³⁷⁴Postumius — postać niezidentyfikowana przez historyków literatury, być może fikcyjna. [przypis edytorski]

³⁷⁵Pluton (mit. rzym.) — bóg świata umarłych, odpowiednik Hadesa w mit. gr. [przypis edytorski]

³⁷⁶Tytyos (mit. gr.) — jeden z gigantów, syn Zeusa i Gai lub Elary; został strącony do Tartaru za próbę gwałtu na Leto, matce Apollina i Artemidy; w ramach kary sępy wydziobują mu wciąż odrastającą wątrobę. [przypis edytorski]

³⁷⁷Gerion (mit. gr.) — olbrzym o trzech głowach, trzech tułowiach i trzech parach kończyn; właściciel trzody wołów, zabity przez Heraklesa podczas wykonywania jednej z dwunastu prac. [przypis edytorski]

³⁷⁸wziął w oków (daw.) — zakął w kajdany. [przypis edytorski]

³⁷⁹Styks (mit. gr.) — rzeka w Hadesie, podziemnej krainie zmarłych. [przypis edytorski]

A my, co ziemskie pożywamy³⁸⁰ płody,
Radzi nie radzi pójdziem kiedyś wszyscy
Przez jego czarne przewozić się wody,
Wielcy królowie, pacholkuwie niscy.

Próżno nas stracha³⁸¹ Mars³⁸² srodze wojenny,
I unikamy burz Adriatyku;
Próżno, gdy powiew pociąga jesienny,
Chronimy zdrowia od chorób bezliku.

W końcu przyjść musisz nad brzeg czarnej rzeki
Mknącej leniwo; patrzeć na tortury
Cór Danausa³⁸³ przeklętych na wieki,
I na Syzyfa³⁸⁴ trud u stoku góry.

Raz się oderwać trzeba — nie ma rady!
Od roli, domu, małżonki nadobnej;
A z drzew, którymiś umiał tve sady,
Za tobą pójdzie li³⁸⁵ cyprys żalobny³⁸⁶.

Cekub³⁸⁷, chowany pod zamkiem tak długo,
Mądrzejszy dziedzic wypije, zmitręży³⁸⁸ —
I po podłodze łać się będzie strugą
Wino, co warte iść na stół do księży.

Śmierć, Los

Pieśń II, 20 (Non usitata nec tenui ferar...)

DO MECENASA³⁸⁹

Ni zwyczajne ni cienkie pióra mnie wzniosą, wieszczka
dwukształtnego³⁹⁰ przez płynny eter; już dłużej bawić
tu na ziemi nie myślę,
lecz nad wszelką już wznioślszy się zazdrość,
miasta nasze porzucę... Ja, co pochodzę ze krwi
biednych ojców, którego zwykłeś przyzywać, drogi

Poeta, Sława

³⁸⁰pożywamy — dziś popr.: spożywamy. [przypis edytorski]

³⁸¹stracha — dziś popr.: straszy. [przypis edytorski]

³⁸²Mars (mit. rzym.) — bóg wojny, odpowiednik Aresa w mit. gr. [przypis edytorski]

³⁸³córy Danausa (mit. gr.) — Danaos (Danaus) miał pięćdziesiąt córek, zwanych Danaidami; zostały one zmuszone do zawarcia związków małżeńskich, przez co w noc poślubną zabiły swoich mężów; za ten czyn zostały skazane na wieczną karę w Tartarze: ciągłe próby doniesienia wody w dziurawych dzbanach. [przypis edytorski]

³⁸⁴Syzyf (mit. gr.) — przebiegły założyciel i król Koryntu, który zdradził sekret Zeusa, a następnie podstępnie uwięził posłanego po niego Tanatosa (Śmierć), za co został skazany na pośmiertne męczarnie w Tartarze, najmroczniejszej części podziemnej krainy zmarłych: wtaczanie na górę kamienia, który zawsze stacza się na dół tuż przed osiągnięciem szczytu. [przypis edytorski]

³⁸⁵li (daw.; książk.) — tylko; jedynie. [przypis edytorski]

³⁸⁶cyprys żalobny — cyprys to drzewo, które zostało poświęcone Plutonowi, ponieważ raz ścięte nie odrasta; symbolizuje grób, żalobę, niegdyś używane do wyrobu trumien; staroż. Grecy i Rzymianie wkładali gałązki cyprysu do grobów. [przypis edytorski]

³⁸⁷cekub — gatunek wina. [przypis edytorski]

³⁸⁸zmitrężyć — zmarnować. [przypis edytorski]

³⁸⁹Mecenas — podtytuł skrócony decyzją redakcyjną. Pełne brzmienie: *Do Cilnusa Mecenas*. [przypis edytorski]

³⁹⁰dwukształtny (łac.: *biformis*) — z dalszego ciągu wiersza wynika, że znaczy to: będący naraz człowiekiem i ptakiem; w parafrazie Jana Kochanowskiego, *Pieśni II, 24*: „ze dwojej złożony natury”. [przypis edytorski]

Mecenasie³⁹¹! nie umrę,
ani Styksu³⁹² mnie woda na wieki
nie uwięzi... Już szorstka skóra na udach siadła³⁹³,
całym zmienił się górą w ptaka białego, lekkie
bowiem pióra na plecach
i na palcach mi rosną. O wiele
prędzej lecąc niż Ikar³⁹⁴, syn ów Dedala³⁹⁵, zwiedzę,
do śpiewnego łabędzia kształtem podobny, brzegi,
które jęcząc biczuje
Bosfor³⁹⁶, Syrty³⁹⁷ i pola północne.
Mnie znać będą, prócz Kolchów³⁹⁸, Daki³⁹⁹, co tają strach swój
przed pulkami groźnymi Marsów⁴⁰⁰, na końcu ziemi
znać mnie będą Gelony⁴⁰¹,
zręczny Hiszpan i taki, co pija
wodę z rzeki Rodanu⁴⁰²... Niechaj od próżnej urny⁴⁰³
z dała treny zostaną, smutek i wstrętne skargi!
Wstrzymaj krzyki i grób mój
bez zbytecznych zaszczytów pozostaw!

Ptak

Pogrzeb

Pieśń II, 20 (Non usitata nec tenui ferar...)

DO MECENASA⁴⁰⁴

Niezwyčajnymi, niewątłymi pióry
Piewca dwoisty, przez płynne lazury
Lecę nad grody, nad zawiść nikczemną
Wzbity — a ziemia ucieka przede mną.

Twórczość, Poeta

³⁹¹Mecenas, właśc. *Gaius Cilnius Maecenas* (70–8 p.n.e.) — rzymski polityk i pisarz, doradca i przyjaciel cesarza Augusta, opiekun i protektor najslawniejszych poetów rzymskich: Horacego, Owidiusza, Wergiliusza; jego nazwisko stało się synonimem patrona sztuki, literatury lub nauki. [przypis edytorski]

³⁹²Styks (mit. gr.) — najbardziej znana z pięciu rzek podziemnej krainy zmarłych, wypływająca ze stromej skały; według autorów rzym. stanowiła (razem z Acheronem lub samodzielnie) granicę pomiędzy światem żywych a królestwem umarłych. Ciekawostkę konstrukcji wiersza stanowi fakt, że po wspomnieniu tej mitycznej rzeki Horacy dalej wymienia już tylko rzeki rzeczywiste. [przypis edytorski]

³⁹³Już szorstka skóra na udach siadła... — rzymscy czytelnicy odbierali obraz przemiany w ptaka jako groteskowy. [przypis edytorski]

³⁹⁴Ikar (mit. gr.) — syn genialnego konstruktora Dedala; uciekając z ojcem z Krety na zbudowanych przez ojca skrzydłach, podleciał za wysoko w górę, słońce stopiło wosk, którym pióra były zlepione, a Ikar wpadł do morza i utonął. [przypis edytorski]

³⁹⁵Dedal (mit. gr.) — zręczny rzemieślnik, wynalazca i architekt, ojciec Ikara; zaprojektował m.in. labirynt dla Minotaura, wynalazł narzędzia ciesielskie, rzeźbił figury wyglądające jak żywe, sugestywnie przedstawiające ruch. [przypis edytorski]

³⁹⁶Bosfor — cieśnina oddzielająca Europę od Azji, łączy Morze Czarne z Morzem Marmara, jest położona między Półwyspem Bałkańskim a Azją Mniejszą. [przypis edytorski]

³⁹⁷Syrty — Wielka Syrta to zatoka Morza Śródziemnego, znajdująca się u wybrzeży Libii; Mała Syrta to zatoka tego samego morza u wybrzeży Tunezji. [przypis edytorski]

³⁹⁸Kolchowie — mieszkańcy Kolchidy, starożytnej krainy na wybrzeżu Morza Czarnego, na terenie obecnej Gruzji. [przypis edytorski]

³⁹⁹Dakowie — mieszkańcy Dacji, staroż. krainy odpowiadającej terytorialnie dzisiejszej Rumunii. [przypis edytorski]

⁴⁰⁰przed pulkami groźnymi Marsów — tj. przed armią rzymską. [przypis edytorski]

⁴⁰¹Gelonowie — szczerp scytyjski zamieszkały nad Donem. [przypis edytorski]

⁴⁰²Rodan — rzeka przepływająca przez Szwajcarię i Francję. [przypis edytorski]

⁴⁰³próżnej urny — z uwagi na opisaną wcześniej przemianę w łabędzia pogrzeb odbywa się bez zwłok. [przypis edytorski]

⁴⁰⁴Mecenas właśc. *Gaius Cilnius Maecenas* (70–8 p.n.e.) — rzymski polityk i pisarz, doradca i przyjaciel cesarza Augusta, opiekun i protektor najslawniejszych poetów rzymskich: Horacego, Owidiusza, Wergiliusza; jego nazwisko stało się synonimem patrona sztuki, literatury lub nauki. [przypis edytorski]

Mnie, zrodzonego z ojca krwi ubogiej,
Mnie, co kochanym nazywa mój drogi
Mecenas — mnie śmierć nie zgładzi na wieki,
Ni od stygowej⁴⁰⁵ odepchną mię⁴⁰⁶ rzeki.

Już, już mi skóra chropawa golenie
Ściąga, w białego łabędzia się mienię⁴⁰⁷;
Od góry w puszek już obrastam miękkie,
Mam go na barkach i palcach u ręki.

Wnet ja szybszymi niż sam Ikar⁴⁰⁸ loty
Brzegów Bosforu szumiące zawroty,
Hiperborejskie⁴⁰⁹ stepy i Getule⁴¹⁰
Oblecę, pieśnią łabędzią rozczulę.

Mnie pozna Kolchid⁴¹¹ i Dak⁴¹², co się naszej
Marsów kohorty⁴¹³, niby to nie straszny,
Daleki Gelon⁴¹⁴, mnie iberskie⁴¹⁵ rody,
I ci, co piją rodanowe⁴¹⁶ wody.

Nie chcę ja neniów⁴¹⁷, gdy już zwłoki moje
Do grobu pójdą; o wycia nie stoję,
Ani o żale; przepych niepotrzebny
Którym się obrzęd otacza pogrzebny.

Pieśń II, 20 (Non usitata nec tenui ferar...)

DO MECENASA⁴¹⁸

Niezwykłym i nie leda⁴¹⁹ piórem opatrzony
Polecę precz, poeta, ze dwojej⁴²⁰ złożony
Natury: ani ja już przebywać na ziemi
Więcej będę, a więtszy nad zazdrość, ludnemi

⁴⁰⁵stygowy (mit. gr.) — stykowsy (od nazwy rzeki płynącej w krainie umarłych). [przypis edytorski]

⁴⁰⁶mię — mnie. [przypis edytorski]

⁴⁰⁷mienię — tu: zamieniam. [przypis edytorski]

⁴⁰⁸Ikar (mit. gr.) — syn Dedala, otrzymał od niego skrzydła spojone woskiem, na których uniósł się tak wysoko, że wosk stopił się w słońcu, a Ikar runął w morze. [przypis edytorski]

⁴⁰⁹hiperborejski (mit. gr.) — przym. od: *Hiperborea*, legendarna kraina, znajdująca się na północy, uznawana za krainę wiecznego szczęścia. [przypis edytorski]

⁴¹⁰Getulia — południowa część Maroka w Afryce. [przypis edytorski]

⁴¹¹Kolchid — mieszkaniec Kolchidy, krainy historycznej położonej na południowo-wschodnim wybrzeżu Morza Czarnego. Tu użycie synekdochiczne, tj. „część za całość”: jeden Kolchid reprezentuje w utworze swój naród. [przypis edytorski]

⁴¹²Dak — mieszkaniec Dacji, staroż. krainy odpowiadającej terytorialnie dzisiejszej Rumunii, tu użycie synekdochiczne. [przypis edytorski]

⁴¹³kohorty — oddział, 1/10 legionu. [przypis edytorski]

⁴¹⁴Gelon — członek staroż. ludu Gelonów, zamieszkującego północno-zachodnią Sycylię, tereny dzisiejszej centralnej Ukrainy. [przypis edytorski]

⁴¹⁵iberski — dziś popr.: iberyjski, przym. od: *Iberia*, staroż. nazwa dzisiejszej Hiszpanii. [przypis edytorski]

⁴¹⁶Rodan — rzeka na terenie dzisiejszej Szwajcarii i Francji. [przypis edytorski]

⁴¹⁷nenia — pieśni żalobne. [przypis edytorski]

⁴¹⁸Do *Mecenasa* — tłumaczenie funkcjonuje również jako osobna pieśń Jana Kochanowskiego (*Pieśń XXIV z Księg Wtórych*). [przypis edytorski]

⁴¹⁹nie leda (starop.) — niezwykłym (nie lada). [przypis redakcyjny]

⁴²⁰dwojej (starop.) — dwojakiej (tu: ludzkiej i ptasiej). [przypis redakcyjny]

Miasty wzgardzę. On, w równym szczęściu urodzony,
On ja, jako mię zowiesz, wielce ulubiony
Mój Myszkowski⁴²¹, nie umrę ani mię czarnemi
Styks⁴²² niewesoła zamknie odnogami swemi.

Już mi skóra chropawa padnie⁴²³ na goleni,
Już mi w ptaka białego wierzch się głowy mieni;
Po palcach wszędy nowe piórka się puszczają,
A z ramion sążeniste skrzydła wyrastają.

Starość

Terazże nad Ikara⁴²⁴ prędszy przeważnego⁴²⁵
Puste brzegi nawiedzę Bosfora hucznego⁴²⁶
I Syrty Cyrenejskie⁴²⁷, Muzom poświęcony
Ptak, i pola zabiegłe⁴²⁸ za zimne Tryjony⁴²⁹.

O mnie Moskwa i będą wiedzieć Tatarowie,
I różnego mieszkańcy świata Anglikowie,
Mnie Niemiec i waleczny Hiszpan, mnie poznają,
Którzy głęboki strumień Tybrowy pijają.

Sława

Niech przy próżnym⁴³⁰ pogrzebie żadne narzekanie,
Żaden lament nie będzie ani uskarżanie:
Świec i dzwonów zaniechaj, i mar drogo słanych,
I głosem żalobliwym żoltarzów⁴³¹ śpiewanych.

Pieśń III, I (Odi profanum vulgus et arceo...)

O RÓŻNYCH DAŻNOŚCIACH LUDZKICH

Nienawidzę świeckiego gminu⁴³² i z dala trzymam
go od siebie... Językom wara!... ja, kapłan Muzy⁴³³,
pieśni przedtem nieznane
głoszę naszej męskiej i żeńskiej młodzieży.
Władze dzierżą nad własnym ludem królowie, których
bać się trzeba; nad nimi władzę ma Jowisz⁴³⁴; słynny

Władza

⁴²¹*Myszkowski* — biskup Piotr Myszkowski, przyjaciel i protektor Kochanowskiego wymieniony tu jest w miejsce Mecenasa. [przypis redakcyjny]

⁴²²*Styks* (mit. gr.) — rzeka w Hadesie, krainie umarłych (r.ż., jak w języku gr.). [przypis redakcyjny]

⁴²³*padnie* — pokrywa. [przypis redakcyjny]

⁴²⁴*Ikar* (mit. gr.) — syn genialnego konstruktora Dedala; uciekając z ojcem z Krety na zbudowanych przez ojca skrzydłach, podleciał za wysoko w górę, słońce stopiło wosk, którym pióra były zlepione, a Ikar wpadł do morza i utonął. [przypis redakcyjny]

⁴²⁵*przeważny* (starop.) — odważny. [przypis redakcyjny]

⁴²⁶*huczny* — tu: huczący. [przypis redakcyjny]

⁴²⁷*Syrty Cyrenejskie* — zatoki w Afryce Płn. [przypis redakcyjny]

⁴²⁸*zabiegły* — znajdujący się daleko. [przypis redakcyjny]

⁴²⁹*Tryjony* — ziemie na północy. [przypis redakcyjny]

⁴³⁰*próżny* (starop.) — zbyteczny. [przypis redakcyjny]

⁴³¹*zoltarz* (starop.) — psalm (dosł. psalterz). [przypis redakcyjny]

⁴³²*Nienawidzę świeckiego gminu* — sens wyrażenia jest nie tylko klasowy, ale też religijny, przypomina ono bowiem formułę wygłaszaną podczas misteriiw eleuzyjskich. [przypis edytorski]

⁴³³*Muza* (mit. gr.) — bogini opiekunka pewnej sztuki pięknej lub nauki; tradycyjnie wymienia się dziewięć tzw. muz olimpijskich, córek Zeusa i Mnemosyne, z których każda opiekowała się konkretną dziedziną twórczości. [przypis edytorski]

⁴³⁴*Jowisz* (mit. rzym.) — bóg dnia, nieba i burzy, najważniejszy w rzymskim panteonie, przedstawiany jako brodaty mężczyzna władający piorunem, odpowiednik greckiego Zeusa. [przypis edytorski]

ów zwycięzca olbrzymów,
 brwi swe marszcząc, potrząsa tym światem.
 Są tu tacy, co drzewka w bruzdy na rozleglejszych
 sadzą polach niż drudzy; inny, szlachetniej zrodzon,
 za urzędem na polu
 Marsa goni⁴³⁵, zaś tamtych poleca
 zacność życia i dobra sława; niejeden większą
 dworzan cieszy się zgrają;... wszakże Konieczność równym
 prawem losy wyciąga
 tym, co stoją wysoko i nisko;
 każde imię kołuje w wielkim jej dzbanie! Komu
 miecz dobyty nad niecnym karkiem już wisi⁴³⁶, temu
 sycylijskie biesiady
 pewno smaku słodkiego nie sprawią,
 snu mu lutni lub ptaków śpiewy nie wrócą... Sen ów
 lekki nie ma do niskich chatek rolników wstrętu,
 ni do brzegów cienistych,
 ni do Tempo⁴³⁷, doliny wiatereków.
 Pragnącego co dosyć ani burzliwe morza
 niepokoić nie będą, ani gwałtowny zapęd
 Niedźwiedzicy na niebie
 zachodzącej⁴³⁸ lub Kozłat wschodzących,
 ani gradem sieczone piękne winnice, ni też
 pola często zawodne, których się drzewa skarżą
 raz na zalew, to znowu
 na skwar słońca lub mrozy szkodliwe.
 Czują ryby, że groble, dążąc daleko w morze,
 ich dziedzictwo zmniejszają... tutaj spuszczają bowiem
 przedsiębiorcy z czeladzią
 i właściciel znużony już ziemią
 na dno głązy spajane. Postrach i Groźby jednak
 pną się w górę za panem, czarna zaś Troska z galer
 w spiż okutych nie schodzi
 i na siodło za jeźdźcem zasiada.
 Cierpiącego więc jeśli ani frygijski kamień⁴³⁹,
 ni strój purpurowy, jasny jak słońce, wcale
 uspokoić nie zdoła,
 ani wino z Falernu⁴⁴⁰ i perskie
 maści, po cóż stawiałbym, podług nowego wzoru,
 sięń wysoko sklepioną z bramą budzącą zazdrość,
 po cóż dałbym, za skarby
 kłopotliwsze, mą wioskę sabińską?

Bogactwo

Los

Niebezpieczeństwo

Bogactwo

⁴³⁵za urzędem na polu Marsa goni — na Polu Marsowym, równinie poświęconej bogowi wojny Marsowi, poza tzw. murami serwiańskimi, otaczającymi dawniej Rzym, odbywały się m.in. zebrania ludowe komicjów centuriałnych, wybierające urzędników. [przypis edytorski]

⁴³⁶miecz dobyty nad niecnym karkiem już wisi... — aluzja do staroż. anegdoty o mieczu Damoklesa. Dionizjusz, tyran sycylijskiego miasta Syrakuzy, chcąc uzmysłwić zazdrocnemu dworzaninowi Damoklesowi swoje położenie, kazał mu ucztować, zawiesiwszy nad jego głową miecz. [przypis edytorski]

⁴³⁷Tempo — dolina w Tesalii między górami Olimp i Ossa. [przypis edytorski]

⁴³⁸gwałtowny zapęd Niedźwiedzicy na niebie zachodzącej — starożytni tłumaczyli zmiany pogody wpływem gwiazd. [przypis edytorski]

⁴³⁹frygijski kamień — lekki, gąbczasty kamień z Frygii w Azji Mniejszej, przypominający pumeks, używany przez starożytnych do farbowania, podobno mający działanie wysuszające i ściągające. [przypis edytorski]

⁴⁴⁰falern a. falerno — wino z południowej Italii. [przypis edytorski]

Pieśń III, 1 (Odi profanum vulgus et arceo...)

O PRÓŻNOŚCIACH ŚWIATA

Nie cierpię gminu⁴⁴¹; precz niepoświęcony!
Uciszyć się — wnet tu nieznaną popłynię
Oda. Jam kapłan Muzy, jam natchniony,
Śpiewam mołojcom⁴⁴² i dziewic drużynie.

Nad ludem twardzi panują królowie,
A królów Jowisz⁴⁴³ powściąga prawicą;
Jak raz Gigantów⁴⁴⁴ stał butne pogłowię⁴⁴⁵,
Tak światem trzęsie ócz⁴⁴⁶ swych błyskawicą.

Jednym się trafia sadzić dłuższe rzędy
Drzew niżli drugim; ów z zapalem śpieszy
Na Marsopolu⁴⁴⁷ zdobyć pierwsze względy;
Tego, gdy dobre imię zyskał, cieszy;

Ów rad, im więcej klientów nabiera.
Lecz śmierć to wszystko równa: gdy w głębokiej
Urnę, mieszając losy, nie przebiera;
Wielkim lub niskim ciska swe wyroki!

Śmierć, Los

Komu nad karkiem już wisi miecz goły,
W smak mu nie pójda sykulskie⁴⁴⁸ łakotki;
Nie uspi świągot ptaszków go wesoły,
Ani dźwięk lutni ukołyszże słodki.

Od niskiej strzechy biednego rolnika
Sen nie ucieka; znajdzie go na łące
Pod drzew sklepieniem, nad brzegiem strumyka
W Tempe⁴⁴⁹, gdzie wieją zefiry chłodzące.

Kto poprzestaje na samej potrzebie,
Ten się nie boi zhukanych mórz grozy,
Czy Arktur⁴⁵⁰ z burzą spuszcza się po niebie,
Czy sprowadzają wiatr wschodzące Kozy⁴⁵¹.

⁴⁴¹ *gmin* — ludzie z niższych warstw społecznych. [przypis edytorski]

⁴⁴² *mołojcy* — młodzieńcy, młodzi mężczyźni. [przypis edytorski]

⁴⁴³ *Jowisz* (mit. rzym.) — najwyższe bóstwo rzymskiego panteonu, bóg nieba, światła, dnia i pioruna, odpowiednik gr. Zeusa. [przypis edytorski]

⁴⁴⁴ *Giganci* (mit. gr.) — spokrewniony z bogami szczerp dzikich olbrzymów, który przegrał walkę z nimi o władzę nad światem. [przypis edytorski]

⁴⁴⁵ *pogłowię* — tłum, ogół przedstawicieli. [przypis edytorski]

⁴⁴⁶ *ócz* — dziś popr.: oczu. [przypis edytorski]

⁴⁴⁷ *Marsopol* — Pole Marsowe, równina poświęcona bogowi wojny Marsowi, poza tzw. murami serwiańskimi, otaczającymi dawniej Rzym; odbywały się na niej m.in. zebrania ludowe komicjów centurialnych, wybierające urzędników. [przypis edytorski]

⁴⁴⁸ *sykulskie* — sycylijskie. [przypis edytorski]

⁴⁴⁹ *Tempe* — wąwóz w Grecji, w pobliżu góry Olimp. [przypis edytorski]

⁴⁵⁰ *Arktur* — najjaśniejsza gwiazda w gwiazdozbiorze Wolarza. [przypis edytorski]

⁴⁵¹ *Kozy* (astr.) — właśc. Koźłatka, łac. *Haedi*: grupa trzech małych gwiazd w gwiazdozbiorze Woźnicy (w obecnej terminologii: *Epsilon Aurigae*, *Zeta Aurigae* i *Eta Aurigae*), w pobliżu najjaśniejszej gwiazdy tego gwiazdozbioru, Kapelli (łac. *Capella*: koza), kojarzonej z mityczną kozą Amalteą, która wykarmiła małego Zeusa; pojawienie się na nocnym niebie Koźłat, następujące w połowie października, zwiastuje nadejście pory wiatrów i burz. [przypis edytorski]

Ani się skarży, gdy grad mu wytłucze
Piękne winnice; a drzewa w ogrodzie
Przez ciężkie mrozy ucierpią lub tucze;
A on ucierpi w corocznym dochodzie.

Pan wielki ziemią znudzon, co mu rodzi,
Nawet to morze polyka oczyma:
Z majstry, z czeladzią olbrzymi wał grodzi,
Że nawet ryba pływać już gdzie nie ma.

Lecz z czarną troską chodzi on jak struty —
Gdzie bądź się ruszy, tuż za nim śmierć błada:
Ona na okręt miedzią wskrós okuty
Wsiądzie, i konno gdy jedzie, z nim wsiada.

Śmierć, Strach

Nic cię nie broni od tych trwóg napaści
Ni marmur z Frygii⁴⁵², ni blaski purpury,
Ni Achmenowe⁴⁵³ woniejące maści,
Ni rozweseli falern⁴⁵⁴, gdyś ponury.

Mamże budzące zazdrość kolumnady
Lub nowym stylem wznosić atrium⁴⁵⁵ pyszne?
Mamże za złota zgryźliwe pokłady
Mieniac⁴⁵⁶ sabińskie⁴⁵⁷ ustrońko zaciszne?

Pieśń III, 21 (O nata mecum con- sule Manlio...)

DO DZBANA

Dzbanie mój pisany,
Dzbanie polewany,
Bądź płacz, bądź żarty, bądź gorące wojny,
Bądź miłość niesiesz albo sen spokojny;

Jakokolwiek zwano
Wino, co w cię lano,
Przymknij się do nas, a daj się nachylić,
Chciałbym twym darem gości swych posilić.

Wino, Alkohol

I ten cię nie minie,
Choć kto mądrym słynie,
Pijali przedtem i filozofowie
A przed się mieli z pełna rozum w głowie.

Pijaństwo
Mądrość

Ty zmiękczysz każdego
Najstateczniejszego,

⁴⁵²*Frygia* — kraj w zachodniej części Azji Mniejszej, gdzie miała znajdować się Troja. [przypis edytorski]

⁴⁵³*Achmenowe* — dziś popr. achemenidzkie, od nazwy perskiej dynastii Achemenidów; tu: perskie. [przypis edytorski]

⁴⁵⁴*falern* — mocne, złociste wino włoskie, cenione przez starożytnych Rzymian. [przypis edytorski]

⁴⁵⁵*atrium* (łac.) — wewnętrzny dziedziniec lub centralne pomieszczenie w rzymskim domu. [przypis edytorski]

⁴⁵⁶*mieniac* — wymieniać, zamieniać. [przypis edytorski]

⁴⁵⁷*sabiński* — przym. od: Sabinum, wiejska posiadłość Horacego otrzymana od Mecenas; ok. 50 km od Rzymu. [przypis edytorski]

Ty mądrych sprawy i tajemną radę
Na świat wydawasz przez twą cichą zdradę.

Ty cieszysz nadzieją
Serca, które mdleją;
Ty ubogiemu przyprawujesz rogi,
Że mu ani król, ani hetman srogi.

Trzymaj się na mocy,
Bo cię całej nocy
Z rąk nie wypuścim, aż dzień jako trzeba,
Gwiazdy rozpędzi co do jednej z nieba.

Pieśń III, 25 (Quo me, Bacche, rapis tui...)

DO BAKCHUSA

Dokąd Bakchu⁴⁵⁸ pełnego ciebie
mnie porywasz?... Do lasów lub pieczar jakich
pędzę nowym ożywion duchem⁴⁵⁹?
Gdzież jaskinie usłyszą pomysły moje,
by sławnego Cezara⁴⁶⁰ chwałę
wzniesić do niebios, do rady Jowisza⁴⁶¹?... Powiem
coś świetnego, nowego, innym
nietkniętego językiem!... Tak samo Ewias⁴⁶²
już słupieje bezsenna, patrząc
tam na Hebrus⁴⁶³ i Trację⁴⁶⁴ zbieloną śniegiem,
na Rodopę⁴⁶⁵ zwiedzaną dzikich
ludów stopą, jak brzegi i puste gaje
ja zbłąkany podziwiać lubię.
O! Najadów⁴⁶⁶ potężny ty władco, oraz
i Bachantek⁴⁶⁷, co mogą silną
ręką wzniosłe obalać jesiony, zgoła
nic drobnego, ni płaską mową
nic nie powiem, co zmarnieć by mogło... Bakchu!
niebezpieczna to rozkosz biec za
bogiem skronie wieńczącym zielonym liściem.

Poeta

Poeta

⁴⁵⁸*Bachus a. Bakhos* (mit. rzym., gr. Dionizos) — syn Zeusa i Semele, wynalazł wino; czczony jako bóg wina i płodności; był patronem odbywających się co roku ku jego czci *bachanaliów*: obchodów połączonych z szalonymi, niekiedy rozwiązłymi uctami, tańcami, pokazami teatralnymi itp. W tym wierszu staje się on dodatkowo patronem natchnienia poetyckiego. [przypis edytorski]

⁴⁵⁹*nowym... duchem* — tj. natchnieniem poetyckim. [przypis edytorski]

⁴⁶⁰*Cezar, Gajusz Juliusz* (100–44 p.n.e.) — rzym. dowódca wojskowy, polityk, dyktator i pisarz; członek I triumwiratu; zdobywca Galii; odegrał kluczową rolę w wydarzeniach, które doprowadziły do upadku republiki i początku cesarstwa w państwie rzymskim. [przypis edytorski]

⁴⁶¹*Jowisz* (mit. rzym.) — bóg dnia, nieba i burzy, najważniejszy w rzymskim panteonie, przedstawiany jako brodaty mężczyzna władający piorunem, odpowiednik greckiego Zeusa. [przypis edytorski]

⁴⁶²*Ewias a. Eubias* — bachantka, kobieta z orszaku boga wina Bachusa; określenie pochodzi od okrzyku związanego z kultem Bachusa okrzyku *Euo!* [przypis edytorski]

⁴⁶³*Hebrus* — rzeka w Tracji, obecnie Marica przepływająca przez Bułgarię, Grecję i Turcję. [przypis edytorski]

⁴⁶⁴*Tracja* — staroż. kraina, której granice stanowiły Morze Czarne, Morze Egejskie i Dunaj, znajdująca się na terenie obecnej Bułgarii, Grecji i Turcji. [przypis edytorski]

⁴⁶⁵*Rodope* — góra w Tracji. [przypis edytorski]

⁴⁶⁶*najady* (mit. gr.) — nimfy, opiekunki strumyków, jezior i źródeł; *Najadów*: dziś popr. forma D.lm: Najad. [przypis edytorski]

⁴⁶⁷*bachantka* (mit. rzym.) — kobieta z orszaku boga wina Bachusa. [przypis edytorski]

Pieśń III, 26 (Vixi duellis nuper idoneus...)

DO WENUS

Byłem ci niegdyś jak ułaf dla dziewczek,
W zapasach z nimi nie bez chwały szczerzej;
Dziś mój wojenny dawny przydzwiewek
I lutnię wieszam w świątyni Wenery⁴⁶⁸.

Młodość

Hej! hej! tam złóście ów wszelaki statek⁴⁶⁹:
Pochodnie, luk mój i drążki, którymi
Drzwi podważałem panieńskich komnatek,
By lube żądze ukoić za nimi.

...Dziś piękna Chloe w oczy mi się śmieje,
A więc cię błagam, boska Cypru pani,
Zanim do reszty łeb mi posiwieje,
Oćwicz batożkiem tego skórę na niej.

Starość

Pieśń III, 30 (Exegi monumentum aere perennius...)

DO MELPOMENY

Ukończyłem już pomnik ten trwalszy od spiżu,
od królewskiej budowli piramid wznioślejszy
i którego ni deszcze żarłoczne, ni wichry szalone,
lat szeregi bez końca, ni wieki w swym biegu
nie zdołałyby zniszczyć. Nie umrę ja cały;
część niemalą zostawię po sobie, bo onej
Libityna⁴⁷⁰ nie zgładzi... Przyszłości pochwałą
wzrastać będę, ja wieczny młodzieniec, tak długo,
jak z milczącą dziewicą⁴⁷¹ na Kapitol⁴⁷² wchodzić
arcykapłan nasz będzie... Gdzie szumi gwałtowny
Aufid⁴⁷³, w suchym gdzie kraju wieśniakom⁴⁷⁴ królował
Daunus⁴⁷⁵, słać mnie będą, bo jestem potęgą,
choć syn gminu, najpierwszy nadając eolskim
pieśniom dźwięki italskie⁴⁷⁶... O, przybierz tę dumę,

Poezja, Pamięć, Sława

Duma

⁴⁶⁸Wenera a. *Wenus* (mit. rzym.) — bogini miłości, jej gr. odpowiednikiem była Afrodyta, według legendy narodzona z morskiej piany w pobliżu Cypru. [przypis edytorski]

⁴⁶⁹statek (daw.) — majątek, zwł. ruchomy. [przypis edytorski]

⁴⁷⁰Libityna (mit. rzym.) — starorzymka bogini śmierci. [przypis edytorski]

⁴⁷¹milcząca dziewica — westalka, tj. kapłanka bogini Westy, patronki ogniska domowego, strzegąca świętego ognia w jej świątyni. Westalki pełniły służbę przez 30 lat. Obowiązane w tym czasie do zachowania dziewictwa, cieszyły się wielkim szacunkiem społecznym. [przypis edytorski]

⁴⁷²Kapitol — jedno z siedmiu wzgórz na których powstał Rzym; na Kapitolu mieściły się świątynie najważniejszych bóstw rzym. (m.in. Jowisza, Junony i Minerwy); w pobliżu znajdowało się też Forum Romanum, miejsce najważniejszych obchodów i wydarzeń politycznych w Rzymie. [przypis edytorski]

⁴⁷³Aufidus — rzeka w pld. Włoszech, obecnie nazywana Ofanto. [przypis edytorski]

⁴⁷⁴wieśniakom — Horacy podkreśla swoje pochodzenie z prowincji. [przypis edytorski]

⁴⁷⁵Daunus — wg *Eneidy* Wergiliusza król Apulii, ojciec Turnusa. [przypis edytorski]

⁴⁷⁶nadając eolskim pieśniom dźwięki italskie — za swój tytuł do chwały Horacy uważa przeszczerpienie tradycji liryki greckiej na grunt łaciński. [przypis edytorski]

której szuka zasługa i zechciej me włosy,
Melpomeno⁴⁷⁷, uwieńczyć delfickim wawrzynem.

Pieśń III, 30 (Exegi monumentum aere perennius...)

DO MUZY

Stawiłem sobie pomnik trwalszy niż ze spiży⁴⁷⁸,
Od królewskich piramid sięgający wyżej;
Ani go deszcz trwający, ani Akwilony⁴⁷⁹
Nie pożyją⁴⁸⁰ bezsilne, ni lat niezliczony

Sława

Szereg, ni czas lecący w wieczności otchłanie.
Nie wszystek umrę, wiele ze mnie tu zostanie
Poza grobem. Potomną sławą zawsze młody,
Róś⁴⁸¹ ja dopóty będę, dopóki na schody

Sława, Twórczość

Kapitolu⁴⁸² z westalką⁴⁸³ cichą kapłan kroczy.
Gdzie z szumem się Aufidus⁴⁸⁴ rozhlukany toczy,
Gdzie Daunus⁴⁸⁵ w suchym kraju rządził polne ludy,
Tam o mnie mówić będą, że ja — niski wprzód,

Poeta, Poezja

Na wyżyny się wzbiłem, i żem przeniósł pierwszy
Do narodu Italów rytm aiolskich wierszy⁴⁸⁶.
Melpomeno⁴⁸⁷, weź chlubę, co z zasługi rośnie,
I delfickim wawrzynem wieńcz mi włos radośnie.

⁴⁷⁷Melpomena (z gr. *melpō*: świętować pieśnią i tańcem) — w mit. gr. pierwotnie muza pieśni i w tym znaczeniu występuje w utworze Horacego. Później stała się muzą tragedii, przedstawianą na koturnach, ze smutną maską tragiczną. [przypis edytorski]

⁴⁷⁸spiża — dziś popr. spiż (D. lp.: *spiżu*), rodzaj brązu, stop o dużej trwałości. [przypis edytorski]

⁴⁷⁹Akwilon (mit. rzym.) — bóg wiatru płn.; uosobienie gwałtownego, zimnego wiatru oraz w ogóle Północy jako strony świata; odpowiednik Boreasza w mit. gr. [przypis edytorski]

⁴⁸⁰pożyć — tu: zmóc, zwalczyć, pokonać. [przypis edytorski]

⁴⁸¹róś (daw.) — rosnąć. [przypis edytorski]

⁴⁸²Kapitol — wzgórze w Rzymie, na którym stała świątynia Jowisza, Junony i Minerwy. [przypis edytorski]

⁴⁸³westalka (mit. rzym.) — kapłanka strzegąca świętego ognia w świątyni bogini Westy (patronki ogniska domowego) w staroż. Rzymie; westalki składały śluby czystości, nosiły białe strój i cieszyły się wielkim szacunkiem społecznym. [przypis edytorski]

⁴⁸⁴Aufidus — dawna nazwa rzeki Ofanto w południowej Italii. [przypis edytorski]

⁴⁸⁵Daunus (mit. rzym.) — jeden z królów Apulii. [przypis edytorski]

⁴⁸⁶aiolskie wiersze — liryka eolska, grecka poezja liryczna. [przypis edytorski]

⁴⁸⁷Melpomena (mit. gr.) — pierwotnie muza pieśni, później stała się muzą tragedii, z czego jest obecnie powszechnie znana, przedstawianą na koturnach, ze smutną maską tragiczną. [przypis edytorski]

Pieśń IV, 7 (Diffugere nives redeunt iam gramina campis...)

DO TORKWATA⁴⁸⁸

Śnieg już się rozpieczęł i armia traw⁴⁸⁹ powróciła na pola,
na drzewa — ich włosy zielone.
ziemia zmieniła swą postać⁴⁹⁰ i rzeki opadające
płyną spokojnie wzdłuż brzegów.
Gracja z Nimfami i z dwoma siostrami odważa się tańce
naga prowadzić po gajach.
„Nie licz na nieśmiertelność!” ostrzega cię rok i godzina,
która dzień miły porywa.
Chłód się roztopia w powiewach ze wschodu, a wiosnę zabija⁴⁹¹
lato, co znika niebawem,
gdy jesień owoconośna rozdaje swe plony, a po niej
leniwa⁴⁹² zima powraca.
Lecz księżyc⁴⁹³, co pędzi po niebie, odzyska to, co utracił,
my zaś, Torkwacie! gdy wpadniem
tam, gdzie jest ojciec Eneasz⁴⁹⁴, gdzie Tullus⁴⁹⁵ bogaty i Ankus⁴⁹⁶,
prochem i cieniem jesteśmy.
Któż ci tam powie, czy dobę jutrzejszą bogowie dorzucą
do dzisiejszego nam życia?
Wszystko, co dzisiaj życzliwym dasz sercem, to ujdzie
chciwego rękom dziedzica.
Skoro raz umrzesz i sędzia Minos⁴⁹⁷ na ciebie tam wyda
światne wyroki, już tobie
życia nie wrócą ni ród twój, ni świetna wymowa, ni twoja
znana pobożność, Torkwacie!
Ani tam bowiem Hippolit⁴⁹⁸ wstydlivy nie został przez Dianę⁴⁹⁹
z piekiel ciemnicy uwolnion,

Natura

Czas, Przemijanie

Śmierć

⁴⁸⁸*Do Torkwata* — podtytuł skrócony decyzją redakcyjną. Pełne brzmienie: *Do Manliusa Torkwata*. [przypis edytorski]

⁴⁸⁹*armia traw* — w oryginale po prostu „trawy” (łac. *gramina*); oryginalny tekst pieśni ma jednak tę właściwość, że wiele spośród słów odnoszących się dalej do pór roku ma drugie czy trzecie znaczenia słownikowe odnoszące się do sfery militarnej. Obserwację tę zawdzięczam konwersatorium dra hab. Jerzego Mańkowskiego. [przypis edytorski]

⁴⁹⁰*ziemia zmieniła swą postać* — w oryginale łac. *mutant terra vices*, gdzie słowo *vices* oznacza zmianę, przemianę lub fazę. Alternatywne, choć nieco ryzykowne tłumaczenie mogłoby więc brzmieć: planeta w nowej jest kwadrze. Dobrze współgrałoby ono z dalszą częścią wiersza, gdzie mowa jest o zmniejszającym się i odzyskującym dawną wielkość księżycu. [przypis edytorski]

⁴⁹¹*zabija* — w oryginale mamy tu łac. *protero*, czyli depcze, tratuje. [przypis edytorski]

⁴⁹²*leniwa* — w oryginale *iners*, co może znaczyć również: bezbronna. [przypis edytorski]

⁴⁹³*księżyc* — w oryginale pojawia się tu liczba mnoga. [przypis edytorski]

⁴⁹⁴*Eneasz* (mit. gr. i rzym.) — syn króla Troi Anchizesa i bogini Wenus, uczestnik wojny trojańskiej. Po zniszczeniu miasta przez Greków poprowadził ocalałych mieszkańców w długą wędrówkę, u końca której dotarł do Italii, a jego potomkowie założyli Rzym. Historię tę opisał Wergiliusz w poemacie epickim *Eneida*. [przypis edytorski]

⁴⁹⁵*Tullus Hostiliusz* (673–642 p.n.e.) — legendarny trzeci król Rzymu, zdobywca Alba Longa, znany z bogactwa. [przypis edytorski]

⁴⁹⁶*Ankus* (640–616 p.n.e.) — legendarny czwarty król Rzymu, założyciel pierwszego portu w Ostii. [przypis edytorski]

⁴⁹⁷*Minos* (mit. gr.) — syn Zeusa i Europy, za życia władca Krety, po śmierci wraz z bratem Radamantym sędzia zmarłych. [przypis edytorski]

⁴⁹⁸*Hippolit* (mit. gr.) — heros, syn Tezeusza, niesłusznie oskarżony o gwałt przez Fedrę; przeklęty przez ojca, zginął pod kołami rydwana, gdy jego konie przestraszył wysłany przez Posejdona potwór. [przypis edytorski]

⁴⁹⁹*Diana* (mit. rzym.) — bogini łowów, lasów, gór i księżyc, opiekunka kobiet, utożsamiana z gr. Artemidą. [przypis edytorski]

ani Perseusz⁵⁰⁰ nie zdoła pokruszyć letejskich okowów⁵⁰¹
Piritousa⁵⁰² drogiego!

Satyra I, 9 (Ibam forte Via Sa- cra...)

GADUŁA

Szedłem raz Świątą Ulicą, zwyczajnie trzymając się swego,
zamysłony głęboko o jakichś niebieskich migdałach:
nadbiegł pewien, znany mi tylko z nazwiska, patałach,
rękę mi ścisnął i krzyczy: „Jak się masz, kochany kolego?”
„Średnio na jeża — odparłem — i życzę ci jak najlepiej!”
Widząc, że przypiął się do mnie i ani się nie odczepi,
pytam: „A co chcesz?”. On na to: „Ach znasz mnie, wszak jestem literat!”.
„Cenię cię za to” — bąknąłem... i pragnąc mu umknąć, rad nie rad
kroku przyspieszam, to znowu przystanę i w sposób intymny
szepce coś niby słudze do ucha... a ciało mi zimny
pot oblewa. „O gdybym tak umiał do gniewu być prędko
jak Bolanus!”; powtarzam w duchu. On, wzięwszy mnie w dozór,
sławił Rzym i przedmieścia, wartko rozpuścił już ozór.
Ja wciąż milczę. On wtedy: „Już z dawna zgaduję twe chętki!
Zwiąć chcesz ode mnie... fe, brzydko! Wszak nie masz co robić... więc pójdę
z tobą, gdziekolwiek dążysz”. Ja w nową wdałem się bujść:
„Po co masz drogi nakładać? Do człeka, co złożon chorobą
idę... nie znasz go... mieszka daleko za Tybrem⁵⁰³... w pobliżu
parków Cezara...” „Mam czas, nie jestem leniwy, więc z tobą
pójdę wszędzie”. Stuliłem uszy, niepomny prestiżu
jak zgłupiał osiołek, gdy wielki przytoczył go багаż.
On znów: „Zważywszy mój talent, już widzę, że się nie wzdragasz
z Wiskiem⁵⁰⁴, z Wariusem⁵⁰⁵ mnie równać w przyjaźni... Boć przecie któż skrobnie
tyle wierszy za jednym zamachem? Kto równie nadobnie
tańczy jak ja? Niech się schowa Hermogen⁵⁰⁶! Jam w śpiewie Seireny⁵⁰⁷!”.
Tu mi udało się wścibić pytanie: „Masz matkę ubogą
lub krewniaków na swojej opiece?” „Nie! Nie mam nikogo!
Wszystkich złożyłem do grobu”. „Szczęśliwi!... Jam został ci jeno...
Dobij i mnie, boć na mnie okrutny taki los czyha,
który w dzieciństwie mi z urny wytrzęsła stara wróżyca:
»Jego nie zgładzi trucizna ni wrogów włócznia żelazna,

Twórczość

Los

⁵⁰⁰Perseusz (mit. gr.) — syn Zeusa i Danae, córki króla Argos, heros, zabójca straszliwej Meduzy, która spojrzeciem obracała ludzi w kamienie; uratował księżniczkę Andromedę, przykutą do skały jako ofiara dla nasłanego przez boga mórz, Posejdona, morskiego potwora, pustoszącego kraj, którego zabił po ciężkiej walce. [przypis edytorski]

⁵⁰¹letejskie okowy — podziemna kraina umarłych, której granicę stanowiła rzeka Lete. [przypis edytorski]
⁵⁰²Piritous a. Pejritous (mit. gr.) — król z Tesalii, przyjaciel Tezeusza, wraz z nim próbował porwać z Hadesu Persefonę. Przyjaciele nie byli jednak w stanie stamtąd wrócić, a przybyły na pomoc Herakles zdołał uwolnić jedynie Tezeusza. Z niejasnych powodów Horacy zamienia Tezeusza na Perseusza. [przypis edytorski]

⁵⁰³Tybr — rzeka przepływająca przez Rzym. [przypis edytorski]

⁵⁰⁴Wiskus — prawdopodobnie chodzi o przyjaciela Horacego, również poetę rzymskiego. [przypis edytorski]
⁵⁰⁵Warius, łac. *Lucius Varius Rufus* (ok. 74–14 p.n.e.) — poeta rzymski, autor tragedii *Thyestis* poematu epickiego *De morte* (O śmierci). Przyjaciel Wergiliusza, po jego śmierci zajął się przygotowaniem do druku *Eneidy* (wraz z innym poetą o nazwisku Plotius Tuca). [przypis edytorski]

⁵⁰⁶Hermogen a. *Hermogenes* — właśc. Marcus Tigellius Hermogenes, znany ówczesnie śpiewak. [przypis edytorski]

⁵⁰⁷Seiren (gr.; mit. gr.) — syrena: pół kobieta, pół ryba; syreny wabiły urzekającym śpiewem żeglarzy, których statki rozbijały się na skalistym wybrzeżu ich wyspy. [przypis edytorski]

grypa ni starcza podagra⁵⁰⁸, ni ból, co wykręci mu tułów;
jego dobije gaduła... więc niech się wystrzega gadułów,
kiedy nieco zmądrzeje i lat dojrzałych już zazna!«”.

Ćwierć dnia już zmitrężywszy, przechodzimy koło świątyni
Westy⁵⁰⁹. On stawić się w sądzie miał w związku z własnym procesem:
wiedział, że przegra sprawę, jeżeli inaczej uczyni,
rzecze więc: „Chwilkę bądź łaskaw zaczekać!” „Niech zginę z kretesem,
znam się jak kura na pieprzu⁵¹⁰!” „Czy sprawę, czy ciebie opuścić?
Jestem w kłopotach!” „Mnie opuść!” „O, nigdy!” I (widać już wściekł się)
rusza jak opatrzonej przed siebie. Ja za nim, bo juści
jak się tu oprzeć zwycięzcy? „A jakże z tobą Mecenase? —
on znów pyta. — Ten szczęściarz urządzać się umie roztropnie:
z garstką wybrańców przestaje jedynie! Gdybyś zapoznał
mnie z nim, o! wielkich względów z mej strony na pewno byś doznał:
ja bym ci robił u niego protekę⁵¹¹! Niech kaczką mnie kopnie,
jeśli byś wszystkich nie zaćmił!”. Ja na to: „Zdaje się, że nas
mylnie sądzisz. Boć w żadnym domu nie żyje się czystiej:
nie masz tam intryg ni gniewów, ni plotek, ni podłej zawiści,
forów nie dają bogatszym ni mędrszym, lecz każdy tam znajdzie
miejsce dla siebie”. „Ech, szklisz⁵¹²! Uwierzyć trudno tej bajdzie”.
„Ależ to prawda!” „Więc staraj się o nią: mocą swych zalet
zdołasz go podbić... On do współczucia łatwo się nagnie,
tylko się droży z początku. Nie zaśpię gruszek w popiele⁵¹³:
dziś jeszcze służbę przekupię... cóż, trzeba sięgnąć do kalet⁵¹⁴!”
Jeśli mnie z kwitkiem odprawią, trudnościami się jeszcze nie przeląkł:
chwilę stosowną wypatrzę, na drodze zaczepię go śmieie,
odprowadzę... Bez pracy wszak nie ma kołaczy!”. W rozterce
odsiecz ujrzałem: szedł Fuscus Aristius⁵¹⁵! On jako zły szeląg
znał mojego kompana. Stajemy... „Ach, skądże to, skądże
dążysz, kochany, i dokąd?” — zapytał. Ja w miejscu się wiercę,
szczypię go z lekka w ramię i perskie oko doń robię,
głową mu kiwam, by chciał mnie ratować. On śmiał się niemądrze,
niby nie rozumiejąc... Mnie żółć aż wrzała w wątrobie!
„Kiedyś mówiłeś, że chciałbyś poufnie rozmówić się... a bez
świadców... ze mną...”. „Pamiętam, pamiętam! Lecz pozwól, że w kropce
dziś cię zostawię... Do jutra! Wszak dzisiaj trzydziesty jest szabas⁵¹⁶,
chciałbyś podciętym Żydziaskom w nos kopci⁵¹⁷?” „Przesady mi obce!” —
odmę się na to, lecz on: „A ja za wzorem pospółstwa
jestem przesądny... Wybacz! Pomówim później!”. Ostatnie
zagaśły nadziei promienie! Zbiegł huncwot, w niewolę gadulstwa
mnie nieszczęsnego oddając! Lecz nadszedł moment wyzwolin:
zabiegł gadule drogę przeciwnik i złowił go w matnię:
„Tużę mi, ptaszku?! — huknął. — To ty się uchylasz od prawa!
Nuże go taszczyć przed sąd!”. Ja uszy do góry! Krzyk, wrzawa,
rwetes na całej ulicy! I tak mnie wybawił Apollin...

⁵⁰⁸ podagra — przewlekła choroba stawów stóp; artretyzm a. dna moczanowa. [przypis edytorski]

⁵⁰⁹ Westa (mit. rzym.) — bogini ogniska domowego. [przypis edytorski]

⁵¹⁰ znać się jak kura na pieprzu — frazeologizm oznaczający, że ktoś się na czymś w ogóle nie zna. [przypis edytorski]

⁵¹¹ protega — in. protekcja, pomoc i ochrona udzielona przez znaną, wpływową osobę. [przypis edytorski]

⁵¹² szklisz (daw.) — klamać. [przypis edytorski]

⁵¹³ nie zasypiać gruszek w popiele — nie zaniedbać czegoś, być czujnym. [przypis edytorski]

⁵¹⁴ kaleta — noszony przy pasie skórzany woreczek na pieniądze lub inne drobniaki; sakiewka. [przypis edytorski]

⁵¹⁵ Aristius Fuscus, Marcus — przyjaciel Horacego. [przypis edytorski]

⁵¹⁶ szabas — sobota, siódmy dzień tygodnia obchodzony przez Żydów jako święto. [przypis edytorski]

⁵¹⁷ kopci a. kurzyć komuś pod nos (daw. fraz.) — zachowywać się wobec kogoś lekceważąco, sprawiać przykrość, uchybiać komuś. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z **Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur**.

Ten utwór jest udostępniony na licencji **Licencja Wolnej Sztuki 1.3.**

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na **Licencji Wolnej Sztuki 1.3.**

Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w **Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur**. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/horacy-wybrane-utwory/>

Tekst opracowany na podstawie: Adam Asnyk, Pisma, tom III, nakł. Gebethner i Wolff, Warszawa 1898.; Horatius Flaccus, Quintus (65-8 a. C.), Horacego ody, epody, satyry i listy, tłum. Motty, Marceli (1818-1898), Poznań 1896; Horacy, Poezyc Studenta Tom I, wyd. F. A. Brockhaus, Lipsk 1863; Horacy, Ody Horacjusza, wyd. Wydawnictwo Zakładu Nar. Imienia Ossolińskich, Lwów, Warszawa, Kraków 1922; Horacy, Wybór poezji, Pieśni ksiąg IV, wyd. Filomata, Drukarnia Naukowa we Lwowie, Lwów 1935; Horacy, Ody Horacjusza, wyd. Karol Sechorz, druk W. L. Anczyc i Spółka, Kraków 1916; Jan Kochanowski, Jana Kochanowskiego Dzieła polskie: wydanie kompletne, opracowane przez Jana Lorentowicza, wyd. Tow. Akc. S. Orgelbranda S-ów, Warszawa [1919].

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>) na podstawie tekstów pochodzących ze zbiorów Biblioteki Narodowej oraz z projektu Wikiźródła (<https://pl.wikisource.org/>).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Kopeć, Aleksandra Kopeć-Gryz, Aleksandra Sekuła, Ewa Jaros, Marcin Koziej, Marta Niedziałkowska, Paulina Choromańska, Paweł Kozioł, Wojciech Kotwica, Wojciech Kotwica.

ISBN 978-83-288-5998-2

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: **szczegóły na stronie Fundacji.**